

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

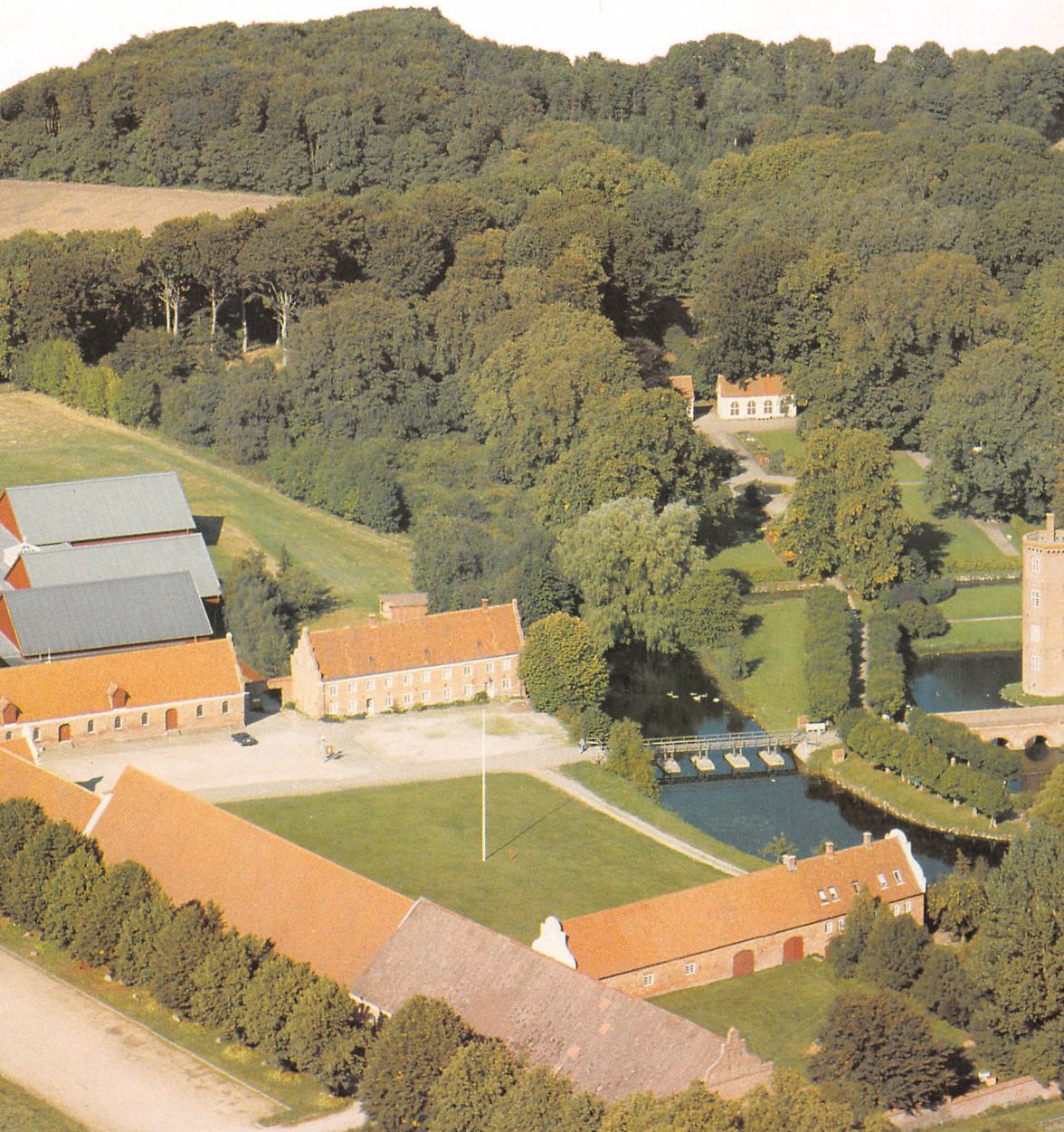
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dansk Landbrugsmuseums historie

1941-1988

2

**DANSK
LANDBRUGSMUSEUMS
HISTORIE
1941-1988**

DANSK
LANDBRUGSMUSEUMS
HISTORIE

1941 - 1988

ved
Svend Nielsen

**DANSK LANDBRUGSMUSEUMS
HISTORIE 1941 - 1988, bind 2**

Forfatter: Svend Nielsen

Oplag: 1000 eksemplarer

Omslag: Leo Nielsen

Redaktion: Jørgen Skaastrup

Tryk: Djurs Tryk, Auning

© Dansk Landbrugsmuseum og Svend Nielsen

ISBN 87-982821-2-3

Dansk Landbrugsmuseum

Gl. Estrup

8963 Auning

86 48 34 44

INDHOLD

Forord	7
Perioden 1941-50	9-22
Forholdet til Frilandsmuseet	9
Arvefølgestrid	10
Pladsproblemer og byggeplaner	12
Filialerne	16
Samlingerne	17
Sagkyndig bistand	20
Perioden 1950-66	23-48
Fornyelse	23
Særudstillinger	26
Registrering	29
Indsamling	31
Magasiner	33
Filialerne	39
Bygningsarbejder i Lyngby	41
Udbygningsplaner	42
Tilbageblik 1950-66	47
Perioden 1966-88	49-111
Indledning	49
Museets sidste år i Lyngby 1967-72	50
Udflytningsplaner	56
Flytningen	59
Indretning og istandsættelse	63
Intermezzo	66
Fra planer til realitet	68
Bygn. 1	69
Bygn. 3	69
Bygn. 4	74
Bygn. 7	75
Bygn. 10	77
Museets udbygning - 1. etape	79
Museets udbygning - 2. etape	87
Udstilling og andre aktiviteter	93

Indsamling	103
Status	108
Hvornår skete det?	113
Dansk Landbrugsmuseums bestyrelsesmedlemmer 1906-1988	121
Publikationer	123
Summary	125

FORORD

I første bind af Dansk Landbrugsmuseums historie har Axel Steensberg behandlet de første 53 år, hvoraf mere end 40 år var under K. Hansens ledelse. Dette bind handler om de følgende knap 50 år.

De første 10 år af denne periode blev en meget stille tid, til dels på grund af krigen, men med N.G. Heine som ny leder skete der i 1950 et afgørende brud med det hidtidige udstillingsprincip, og der blev skabt et museum, som ikke blot var en samling. Men det løste ikke de grundlæggende problemer, at Museet manglede plads, og at bygningen var håbløst umoderne og i virkeligheden uegnet som museumsbygning.

Mange kræfter blev brugt på at finde en anden og bedre løsning, men hamskiftet blev en langsommelig proces, og det blev ikke Heine forundt at realisere en flytning og at se et nyt museum vokse frem.

34 år skulle der gå fra de første tanker om en radikal udvidelse, til der med købet af Gl. Estrup blev taget afgørende skridt til en total flytning af Museet, og derefter gik der endnu 19 år, inden Museet i 1988 kunne præsentere sig som en fugl Føniks.

Det er om disse mange års problemer, planer, håb og skuffelser, men også om Museets aktiviteter, dets flytning og genopbygning på Gl. Estrup de følgende kapitler handler. Der er til 100-års dagen skabt et nyt og moderne museum, der formentlig mange år frem i tiden vil danne ramme om mange forskellige aktiviteter. Historien herom svarer næsten til devisen, at ”først går man så gruelig meget igennem”.

PERIODEN 1941-50

Forholdet til Frilandsmuseet

”Sid din ven nær, men sid ikke lårene af ham”. Dette ordsprog har fra tid til anden kunnet bruges om forholdet mellem Dansk Landbrugsmuseum og Frilandsmuseet - måske navnlig set fra Landbrugsmuseets side - og i særdeleshed i slutningen af 1930’erne, da der skulle findes en afløser for den aldrende K. Hansen.

Allerede ved Frilandsmuseets indretning i Lyngby i 1901 indledtes der et nært samarbejde mellem de to museer, idet en del af de genstande, der udstilledes i de gamle gårde, tilhørte Landbrugsmuseet, og desuden fungerede bygningerne i nogen grad som magasin for Landbrugsmuseets hastigt voksende samlinger. Dette samarbejde ophævede Frilandsmuseet imidlertid i 1928, og de opmagasinerede ting måtte derefter staves ind i Landbrugsmuseets bygninger, hvor der i forvejen ikke var for megen plads.

Derimod fortsatte billetfællesskabet, selvom det med mellemrum gav anledning til visse gnidninger, fordi publikum af forskellige grunde - og i stadig stigende omfang - fortrinsvis købte billetter på Frilandsmuseet. Fordelingsnøglen, der oprindelig havde været fifty-fifty, blev derfor på et vist tidspunkt ændret til fordel for Frilandsmuseet, men Frilandsmuseets leder og medlem af Landbrugsmuseets bestyrelse J. Olrik (1875-1941) og senere hans efterfølger K. Uldall (1890-1988) vedblev med mellemrum at slå på, at ordningen var så ugunstig for Frilandsmuseet, at man ville overveje at opsigte aftalen. Disse antydninger synes dog hovedsageligt at være blevet anført over for Landbrugsmuseets leder, og det er nu vanskeligt at afgøre, om der var tale om reelle trusler, eller om det blot var en mild form for psykologisk krigsførelse.

K. Hansen fandt til gengæld Frilandsmuseets reklamefremstød noget anmassende og undertiden gående mere på Frilandsmuseet alene end på museerne i Lyngby. I 1940 skrev han således i et brev til Axel Steensberg: ”Jeg forudser, at den bestaaende Overenskomst om Indtægtsfællesskab snart ophører, da Frilandsmuseet jo, takket være en paagaende og overfor Landbrugsmuseet hensynsløs Reklame, efterhaanden har erobret omtrent hele Billetsalget”.

Disse småkontroverser fortsatte, efter at K. Hansen og Olrik var blevet efterfulgt af henholdsvis E. H. Koch og Uldall.

I 1942 indkaldte Koch efter en hovedstandsættelse af Museet til pressemøde, og resultatet heraf har øjensynligt ikke passet Uldall, for i et brev til ham skriver Koch 24/9: ”I Forbindelse med behagelig Samtale

af G.D. skal jeg meddele Dem, at jeg efter at have læst de Bladmeddelelser ikke finder noget, der maatte modvirke Deres Interesser. Hvis vi ikke maa skrive saaledes, er det jo umiskendeligt Tegn paa, at De for enhver Pris vil modvirke Dansk Landbrugsmuseum, i hvis Bestyrelse De har Sæde. Som saadan vil jeg foretrække, at De indberetter Sagen; thi overfor Museet ser jeg det som min Pligt at gøre det Ærbødigst". Der ses dog ikke at være sket videre i sagen, men ved vurderingen af deres indbyrdes forhold må det tages i betragtning, at Uldall kunne være ret skarp, og at han ikke havde særlig høje tanker om Koch som museumsleder og derfor betragtede det som et stort fejlgreb, at man i sin tid ikke havde antaget en museumskyndig afløser for K. Hansen.

Arvefølgestrid

At man i slutningen af 1930'erne skulle finde en afløser for den 80-årige K. Hansen var indlysende, og Axel Steensberg har i bind 1 gjort rede for de tanker, man i den anledning havde gjort sig på Nationalmuseet med Steensberg selv som medspiller uden rollehefte. Man ønskede først og fremmest at styrke forbindelsen til Nationalmuseet, og at den nye leder skulle være museumsuddannet, og nogle øjnede også en mulighed for på længere sigt ligefrem at inkorporere Landbrugsmuseet. Nationalmuseets direktør P. Nørlund (1888-1951) havde allerede i 1938 opsøgt departementschef J. Wilcke (1875-1951) for at anbefale en mand fra Nationalmuseet, men besøget havde vist nærmest forstærket Wilckes og bestyrelsens ængstelse for at blive opslugt af Nationalmuseet. Efter mødet lod Wilcke forstå, at landbrugsministeriet atter ønskede sig direkte repræsenteret i bestyrelsen - og med ham selv som formand for at stå stærkere. En tid overvejede han endda at gøre sig selv til direktør for Museet, men den tanke blev opgivet igen.

På et bestyrelsesmøde 7/6-1939 refererede Wilcke samtalen med Nørlund og gav udtryk for en vis ængstelse ved at antage en mand fra Nationalmuseet, da han så en fare for Landbrugsmuseets selvstændighed. Olrik forsikrede, at Nørlunds henvendelse ikke skulle opfattes som et attentatforsøg, da man kun ønskede at styrke samarbejdet, og han så ingen fare for Museets selvstændighed. Dette synes dog ikke at have rökket ved den øvrige bestyrelses mistro.

Resultatet blev, dels at man bad K. Hansen, som ellers havde udtrykt ønske om at fratræde, om at fortsætte så længe som muligt, hvorved den endelige afgørelse blev udskudt, og dels at bestyrelsen skulle indstille til ministeriet, at dette lod sig repræsentere i bestyrelsen ved Wilcke som formand. En sådan indstilling med en række relevante begrundelser,

Fig. 1. Emil H. Koch (1896-1978). Agronom 1920. Lærer ved Lyngby Landboskole 1932-61. Virkede i flere år som K. Hansens assistent på Landbrugsmuseet. Leder af Museet 1941-50, hvorefter han i en årrække fungerede som maskinteknisk konsulent for Museet.

men uden omtale af den virkelige årsag, blev et par måneder senere rundsendt til bestyrelsen for kommentarer, og alle gav deres tilslutning, J. Olrik dog kun modvilligt.

Den endelige beslutning om K. Hansens efterfølger blev truffet på bestyrelsesmødet 22/10-1940, efter at Wilcke i mellemtiden (7/8-1940) var blevet formand. Landbrugslærer E. H. Koch (1896-1978) havde sendt en formel ansøgning, og til trods for at stillingen ikke havde været opslået, forelå der også en ansøgning fra konservator H. Scheel, Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm, og han forventede i givet fald at kunne bestride begge stillinger. Nørlund deltog i mødet i stedet for den sygemeldte Olrik, og han plæderede stærkt for, at man antog en museumskyndig, og foreslog Steensberg, skønt denne slet ikke havde søgt stillingen. Hele den øvrige bestyrelse gik imidlertid varmt ind for Koch, der i flere år havde hjulpet K. Hansen på Museet. Man var lidt ængstelig ved at antage en magister (Steensberg), der oven i købet stiledede efter i nær fremtid at tage doktorgraden. Man foretrak så afgjort en person med en videregående landbrugsuddannelse, og desuden kunne Koch let forene museumsarbejdet, der kun blev honoreret med 1.800 kr. om året, med

stillingen som landbrugslærer. Endvidere boede han ganske nær Museet, hvor der hverken var varme eller kontorrum. Resultatet blev naturligvis, at bestyrelsen indstillede til Ministeriet, at Koch blev antaget, og det skete senere fra 1/7-1941 at regne, men efter at K. Hansen var død 19/4, blev tiltrædelsesdatoen ændret til 1/5-1941.

Pladsproblemer og byggeplaner

Selvom Museets bygning fra 1915 var ganske stor, så betød den stadige tilgang af museumsgenstande, at udstillingerne ret hurtigt blev tæt pakke-ede og uoverskuelige, især fordi næsten alt måtte være udstillet, da der overhovedet ikke var planlagt eller indrettet magasiner, og det var begrænset, hvad man kunne få anbragt i de gamle gårde på Frilandsmuseet. Dette forhold hænger nok sammen med K. Hansens grundidé, at museet i Lyngby skulle være en hovedsamling, hvorfra der i takt med tilgangen kunne udskilles filialer rundt om i landet, fortrinsvis ved landbrugsskolerne. Dette var dog ikke så ligetil, for en forudsætning herfor var, at skolerne selv bekostede og vedligeholdte deres museumsbygninger, men det havde de ikke midler til, og filialen i Lundby (åbnet 1931) blev den eneste filial, der blev oprettet efter den store fordeling i 1906.

Det hjalp en del, at der i 1927 bag hovedbygningen blev opført en træbygning, som skulle rumme udstilling af vogne og andre store genstande, men da man, efter at Frilandsmuseet i 1928 havde opsagt lejemålet i de gamle gårde, måtte tage de dér anbragte ting hjem, blev det nødvendigt at tage "vognskuret" i brug som et tæt pakket magasin. Det løste således ikke problemet med de overfyldte udstillinger, og i 1935 bad man derfor arkitekt E. Mindedal Rasmussen (1892-1975), Ollerup (søn af D. Mindedal Rasmussen (1865-1955), som i 1915 havde projekteret hovedbygningen) om et skitseforslag til en udvidelse samt et særfor- slag til en kombineret udstillings- og magasinbygning. Året efter forelå der to forslag til henholdsvis 85.000 og 115.000 kr. samt forslag til magasin (17.000) og kustodebolig (18.000), men derefter gik sagen i stå.

Så kom krigen, og paradoksalt nok gav det nyt håb for Museets byggeplaner, fordi der af forskellige grunde blev sat en række beskæftigelsesarbejder i gang. Som en direkte følge af krigen blev der i 1940 i Museets kælder indrettet et tilflugtsrum samt en sikkerhedsboks, der dog ved et bygnings-syn året efter blev erklæret for aldeles uegnet på grund af fugt, ligesom den var meget lidt sikker over for både brand og indbrud. Derudover bad bestyrelsen arkitekten om ud fra de tidligere behandlede skitseforslag at udarbejde en revideret plan og et ajourført overslag, da man ville forsøge at få projektet gennemført som beskæftigelsesarbejde. K. Hansen bad arkitekten skynde sig, da der hele tiden

kom nye forslag og ansøgninger til Ministeriet. Man havde valgt det mest omfattende forslag, men K. Hansen bemærkede, at det var unødvendigt at tænke på kontorrum, for det ville være fuldt tilstrækkeligt at indrette et lille kontor ved siden af indgangen i den eksisterende bygning. Endvidere ankede han over, at der i forslaget var for mange vinduer og for lidt vægplads.

For arkitekten kom denne opgave på et noget ubelejligt tidspunkt, så han nåede ikke at blive færdig til den lovede dag, hvorpå K. Hansen straks (19/11-1940) rykkede ham for planerne og lidt spidst gjorde ham opmærksom på, at "ganske vist er Dagene korte nu, men til Gengæld er Nætterne lange!". Planerne nåede frem få dage senere. Der var tre forskellige forslag, og Wilcke foretrak det mest omfattende foreslag beregnet til 329.000 kr. Dog mente han, at der ud over inspektørboligen også måtte være en kustodebolig, men de samlede udgifter måtte nødigt overstige 300.000 kr. Den projekterede inspektørbolig omfattede 4 værelser og 1 kammer samt et kontor og desuden - hvad der dengang var helt selvfølgeligt - et pigeværelse.

Fig. 2. Landbrugsmuseets bygning 1964. Bortset fra bogstaverne på facaden (opsat 1957) er bygningen og omgivelser uændrede fra 1940'rne.

Samtidig med at der arbejdedes med udvidelsesplanerne, havde Ministeriet 6/11 spurgt, om der på Museet var behov for bygningsreparationer, som eventuelt kunne udføres som beskæftigelsesarbejde, men K. Hansen svarede, at den eksisterende bygning var i god stand, hvorimod der var behov for en kraftig udvidelse af Museet, og der måtte heri indrettes to tjenesteboliger.

Samme år, 1940, var Jagt- og Skovbrugsmuseet blevet oprettet i Hørsholm, og også der var departementschef Wilcke formand. Fra Landbrugsmuseet blev overført 134 genstande vedrørende jagt og skov, og måske inspireret heraf opstod tanken om at indrette en filial af Landbrugsmuseet i Kavalerbygningen i Hørsholm. Idéen stammede formentlig fra Wilcke, og noget tyder på, at han forestillede sig, at han senere kunne få en retrætepost ved museet i Hørsholm. Filialforslaget blev drøftet på et bestyrelsesmøde, der holdtes i Hørsholm 25/9-1941. Wilcke fremhævede, at der var større chancer for at skaffe 100.000 kr. til indretning af Kavalerbygningen end 300.000 til en udvidelse i Lyngby, men forslaget mødte modstand i bestyrelsen, som hellere ville satse på udvidelsen i Lyngby, og dermed blev filialplanen opgivet.

I mellemtiden var K. Hansen død 19/4-1941, og Koch havde overtaget den daglige ledelse og dermed også kontakten til arkitekt Mindedal Rasmussen, hvad denne var godt tilfreds med, for, som han skrev til Koch, K. Hansen "var meget lidt forhandlingsvenlig med Hensyn til Indretningen af den nye Tilbygning, og jeg har paa egen Haand maattet udforme Rummene udfra mit forholdsvis ringe Kendskab til de Krav, der stilles".

Koch var i mangt og meget K. Hansens tro følgesvend, men med hensyn til museumsbygningen havde han dog er mere nøgtern indstilling, og han foranledigede, at der blev afholdt et egentligt bygningsyn, og rapporten herom var helt anderledes alarmerende end K. Hansens forsikring om, at bygningen var i god stand. Arkitekten konstaterede, at kælderen var meget fugtig med svampeangreb, boksrummet fra 1940 aldeles uegnet og toiletterne helt utidssvarende. På 1. sal var der mange fugtskader, taget og især kvistene var meget utætte, og i lanternen var der husbukkeangreb. Arkitekten havde flere gange tidligere foreslået istandsættelsesarbejder i bygningen, men de var hver gang blevet afvist af K. Hansen som unødvendige, og han frabad sig også, at arkitekten omtalte bygningens brandfarlighed.

Heller ikke i 1942 lykkedes det at komme videre med udvidelsesplanerne, men derimod lykkedes det på grundlag af arkitektens rapport at opnå en beskæftigelsesbevilling på 36.000 kr. til en hovedistandsættelse og udbedring af de påpegede mangler, og i forbindelse hermed blev der indrettet et lille kontorrum ved siden af indgangen. Arbejdet blev dog

en del generet af varemangel som følge af krigen. Efter at arbejdet var påbegyndt, måtte blikkenslageren således meddele, at han kun kunne skaffe 5 ruller bly og ikke de 25 ruller, der skulle bruges, men efter departementschefens indgriben lykkedes det dog at fremskaffe det nødvendige bly. Bagefter blev man imidlertid klar over, at der skulle have været søgt om tilladelse til at bruge blyet, men også dette problem blev klaret.

I 1943 blev Museet ramt af forbudet mod elektrisk opvarmning. Det lykkedes dog under henvisning til værdifulde dokumenter m.m. at få dispensation for kontorets vedkommende, men i billetsalget var man henvist til at klare sig med pelsfrakker og sivsko eller på anden måde. Udstillingsplanerne blev igen foreslået som beskæftigelsesarbejde, men uden resultat, og i 1944 gik det på samme måde med et revideret projekt.

Heller ikke i 1945 skete der noget konkret. Tværtimod opstod der risiko for indkvartering af flygtninge, men det slap man heldigvis for, da bygningen var uden opvarmningsmuligheder.

I 1947 drøftede bestyrelsen igen udvidelsesplanerne, men da udgifterne nu blev anslået til 1,2 mio., var der ikke megen tro på, at projektet kunne realiseres foreløbig, og reelt blev det opgivet indtil videre. Som en midlertidig nødløsning søgte man derfor om at måtte købe en tom flygtningebarak, og 1/8 kom der besked om, at man for 9.000 kr. kunne overtage barak nr. 10 i lejr nr. 126 (Dragør). Barakken var på ca. 300 m², og den blev i løbet af 1948 opstillet nordvest for hovedbygningen. Samlet anskaffelsespris 33.000 kr.

Et anlægsarbejde af langt mere beskeden karakter og langt billigere end en udvidelse af Museet var en parkeringsplads, men alligevel gav sagen anledning til mange drøftelser og delte meninger i bestyrelsen.

I slutningen af 30'erne kom en stadig større del af de besøgende kørende i biler, og da der ingen parkeringsmuligheder var ved Landbrugsmuseet, var bilisterne henvist til at benytte den ret lille parkeringsplads ved Frilandsmuseet, og så ville de naturligvis også købe billetter der, eller de måtte parkere i vejsiden, hvad der på længere sigt var uholdbart af trafikale grunde. Derfor ville man gerne anlægge en parkeringsplads ved Landbrugsmuseet, så publikum lettere kunne parkere, og i håb om, at flere så ville købe fællesbilletter dér. En sådan parkeringsplads ville imidlertid også være til fordel for både Frilandsmuseet og Hammers Kro, og man mente derfor, at disse burde bidrage med væsentlige beløb.

I januar 1940 fremkom fra kommunen et projekt til en parkeringsplads foran museumsbygningen, men Museet var ikke i stand til at skaffe de nødvendige penge (6.000 kr.). Noget måtte der imidlertid gøres, for Frilandsmuseet havde fået en beskæftigelsesbevilling til at anlægge en ekstra parkeringsplads, og den ville sandsynligvis få en uheldig

Fig. 3. Kongevejen ved museerne i Lyngby 1935. Allerede dengang var der store parkeringsproblemer for de besøgende.

indflydelse på Landbrugsmuseets billetsalg og derved give Frilandsmuseet yderligere argumenter for en ændring af fordelingsnøglen for billetindtægterne. Meningerne var dog stærkt delte i bestyrelsen, og der var også stor uenighed om, hvorvidt en eventuel parkeringsplads skulle placeres foran bygningen eller nord for denne på et lille tilplantet område. Det endte dog med, at man besluttede at søge 3.000 kr. til anlæg af en lille parkeringsplads foran bygningen, men ansøgningen blev afslået 4/5. Alligevel søgte man kort efter (10/7) om 150.000 kr. til en begrænset udvidelse af Museet og 10.000 til anlæg af en parkeringsplads, idet begge dele kunne udføres som beskæftigelsesarbejder. Og denne gang lykkedes det delvis, idet der blev bevilget 7.000 til en parkeringsplads, som så året efter blev anlagt foran bygningen.

Filialerne

I 1940'erne havde filialerne - og navnlig de gamle filialer i Dalum, Ladelund og Malling - det fælles problem, at samlingerne var stærkt overfyldte, fordi alt var udstillet. Desuden var mange genstande i ret dårlig stand på grund af manglende konservering, og bygningerne var heller ikke i for god stand.

Dalum var direkte repræsenteret i bestyrelsen ved forstander Johs. Petersen-Dalum (1887-1962), men han synes ikke at have haft den helt store interesse for samlingen i Dalum. Derimod benyttede han næsten regelmæssigt bestyrelsesmøderne til forgæves at anmode om ekstra tilskud til istandsættelse af filialbygningen. I 1945 var der fra Odense kommune stærke ønsker om at få overført en del genstande fra Dalum til "Den fynske Landsby", som var ved at blive etableret, og på et bestyrelsesmøde 28/9 var der overvejende stemning for at flytte hele filialen til Odense. Dette sidste blev Petersen-Dalum (som ikke deltog i mødet) temmelig fornærmet over, skønt han nogle år tidligere over for Odense kommune selv havde ventileret et lignende forslag uden dog at orientere bestyrelsen. Resultatet blev efter en del forhandlinger, at et mindre antal genstande fra Dalum i 1948 blev deponeret i "Den fynske landsby".

I øvrigt afsløredes det i 1941, at Dalum imod de aftalte regler i nogle tilfælde opkrævede entre ved besøg på filialen, men man enedes om at se igennem fingre med dette forhold, da Petersen-Dalum begrundede det med, at museet ellers kunne bruges som gratis legeplads for børn. Og dette kan meget vel være sket. Det er således hændt i Lyngby, da børnebilletten endnu kun kostede 10 øre, at et børnefødselsdagsselskab i tilfælde af regnvejrs er blevet sendt på Museet, hvor der var udmærkede muligheder for at lege skjul o. lign.

I Ladelund måtte man i 1944 i en periode stuve museumstingene sammen for at give plads for Niels Bukhs gymnaster, der var blevet hjemløse, efter at tyskerne havde beslaglagt gymnastikhøjskolen i Ollerup.

Også i Malling måtte man i 1944 stuve tingene tæt sammen i den ene ende af museumsbygningen, fordi denne 10/8 blev beslaglagt af tyskerne for at bruges som garage. Senere blev skolen fyldt med flygtninge, og museumsbygningen blev brugt som legeplads, når det var regnvejrs, og først i april 1946 blev skolen atter frigivet.

Samlingerne

Landbrugsmuseet var et ungt museum, da K. Hansen tiltrådte i 1899, og da han kom til at lede Museet i mere end 40 år, er det indlysende, at han i høj grad kom til at præge det på både godt og ondt. Der er næppe tvivl om, at han - måske nok lidt i det skjulte - havde afgørende betydning for, at der 1915-16 blev opført en ny museumsbygning, og det var helt og holdent ham, der stod for indretningen af det nye museum, der på det tidspunkt havde en standard, som var fuldt på højde med og måske endda bedre end på mange andre museer. Faktisk betragtede han - og for så vidt med rette - i høj grad både bygninger og samlingerne som sit personlige værk, og han så ikke nogen grund til at foretage større æn-

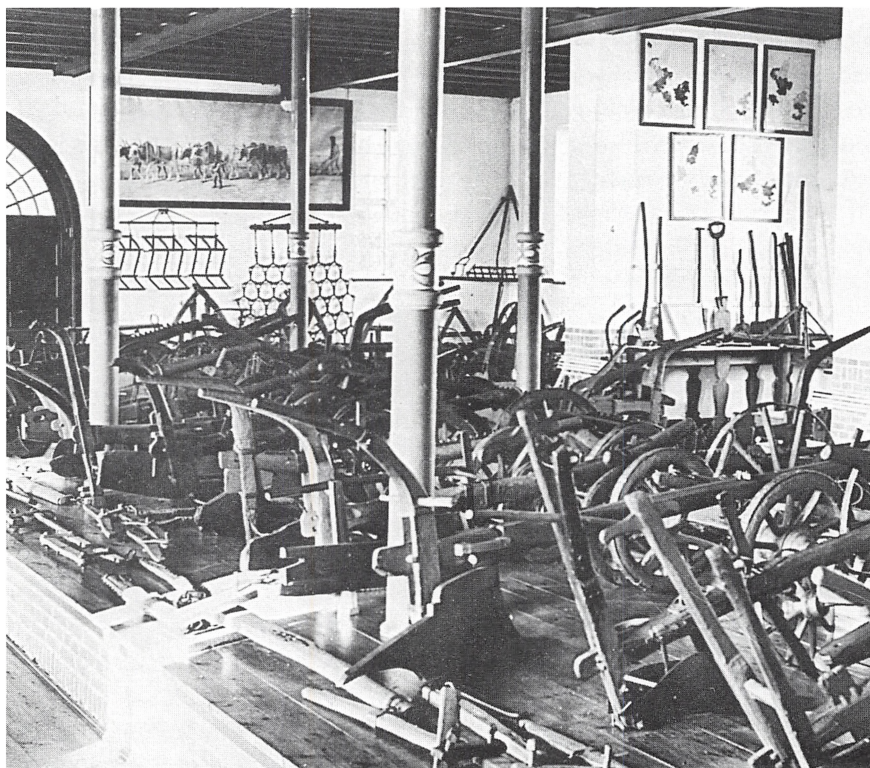

Fig. 4. Plovudstilling i Lyngby 1938.

dringer. Han arbejdede ganske vist i 30'rne på at få Museet udvidet, men den gamle bygning skulle der ikke røres ved, og han havde absolut ingen visioner om, at indretningen og udstillingerne i de nye bygninger skulle være anderledes og mere moderne, for med al respekt for K. Hansen - og han fortjener vitterlig stor respekt - så var han mere samler end museumsmand, og som tiden gik, fik Museet i stigende grad mere karakter af en samling end af et museum.

Det var en naturlig følge af hans grundindstilling, at han først og fremmest sigtede imod landbrugere og især de unge på landbrugsskolerne, hvor der så vidt muligt burde være større eller mindre filialsamlinger. Han mente, at disse mennesker måtte have en selvfølgelig interesse i deres egen og landbrugets historie, men da han altså primært henvendte sig til folk med et vist forhåndskendskab, var det tilstrækkeligt at udstille redskaberne og maskinerne suppleret med statistiske tavler og illustrerende billeder, hvorimod det ikke var nødvendigt at ofre tid, kræfter og penge på at gøre samlingerne pædagogiske og alment oplysende. Naturligvis ville han gerne have mange besøgende, men hans

mening om almindelige turister fremgår af hans tidligere nævnte brev til Steensberg: "Jeg har ikke villet være med i dette Kapløb om et københavnsk Publikum, hvis overvejende Flertal ser paa det hele som Køer paa Vejrmøller, idet jeg gaar ud fra, at de, der interesserer sig for Landbrugsmuseet, nok finder det, uden at man behøver at trække dem ved Haarene derind".

I visse henseender var K. Hansens arbejde forbilledligt. Han lagde således megen vægt på at få så mange oplysninger som muligt om de indsamlede genstandes alder, fremstilling og brug, og det ser ud til, at han allerede omkring 1910 er begyndt på en omhyggelig registrering i form af et "foliekartotek" (løse blade af kvadreret foliepapir) med detaljerede opmålinger og beskrivelser og ofte forsynet med nøjagtige tegninger, men desværre eksisterer dette materiale stort set ikke mere. På den anden side kan det undre, at den pertentlige K. Hansen ikke var særlig omhyggelig med nummereringen af genstandene. Længe var de kun forsynet med løst påhængte sedler, der let kunne falde af eller forbyttes, men senere gik han over til at bruge runde papmærker med metalkant og påtrykte numre, og disse mærker blev fæstnet med tynd kobbertråd. Mange af Museets genstande er stadig forsynet med disse numre, men i en del tilfælde er tallene desværre med tiden blevet ulæselige på grund af snavs og fugt eller konserveringsvæske, og i andre tilfælde er papret simpelthen smuldret væk, så kun ringen eller kobbertråden er tilbage.

Lige så slemt er det, at K. Hansen af sparsommelighed også brugte tiloversblevne mærker ved med blæk at overstrege det trykte nummer og tilføje det rigtige nummer, men i mange tilfælde er blækket nu bleget fuldstændig væk, således at tingene tilsyneladende har et helt forkert eller et ikke eksisterende nummer.

Sparsommeligheden fik også en meget kedelige konsekvens, da man i 1916 skulle flytte til den nye bygning. Det siges, at flytningen delvis foregik ved, at Landboskolens elever simpelthen bar tingene den forholdsvis korte strækning fra det gamle museum. Men for at det kunne gøres, måtte nogle ting skilles ad, og da man åbenbart ikke mærkede de enkelte dele, kneb det bagefter med at få dem rigtigt samlet igen. Det var navnlig de mange tilsyneladende ens hjulpløve, det gik galt med, og i dag kan vi med ret stor sikkerhed konstatere, at nogle hjulpløve er stykket sammen af forkerte dele, mens vi i andre tilfælde ikke kan være sikre på, at sammensætningen er rigtig. Og det er forskningsmæssigt yderst uheldigt.

På nogle punkter virker K. Hansens indstilling til Museet i dag helt absurd. Det er således ejendommeligt, at han ikke fandt det nødvendigt med kontorrum, og at han, da Koch skulle overtage arbejdet, mente, at det måtte være fuldt tilstrækkeligt med et enkelt lille rum.

Endnu mere besynderlig var hans indstilling til bøger, for skønt han selv var en stor bogsamler, mente han ikke, at Museet havde brug for selv et lille håndbibliotek. Forskellige tidsskifter og bøger blev med mellemrum fordelt til interesserede landbrugsskoler, og en samling ældre maskinkataloger blev ligeledes tilbudt forskellige landbrugsskoler og ville ellers blive brugt som brændsel, da ”Museet saa godt som intet Bogmateriale har og ikke agter at samle der paa”. Samme synspunkt fremgår af et brev, som han skrev få dage før sin død, og hvori han bad om fri rådighed over nogle tilbudte bøger, ”da Museet kun i ringe Udstrækning er interesseret for at samle Bøger, men jeg personlig desto mere”. En efter sigende typisk, men unægtelig noget uheldig bemærkning.

Da E. H. Koch kom til, var han igennem flere år blevet oplært og i den grad præget af K. Hansen, at han ikke nærede ønsker om større, gennemgribende reformer. Dog så han som nævnt mere nøgternt på den gamle bygning og fik gennemført en stærkt tiltrængt hovedstandsættelse. Han tog også fat på systematisk at forsyne genstandene med påmalede numre, først i Lyngby og senere også på filialerne, ligesom han fik ajourført filialprotokollerne, der f. eks. i Malling ikke synes at have været ført siden 1908.

Men ellers fortsatte arbejdet stille og roligt i de vante baner med en beskeden årlig tilvækst og uden væsentlige ændringer i opstillingerne og uden nogen særlige aktiviteter. Det må imidlertid også huskes, at Kochs tid som leder blev ret kort, og at den for en stor del faldt sammen med krigen og de mange vanskeligheder, som den medførte. Desuden var hans hovedbeskæftigelse at være lærer ved Landboskolen.

Sagkyndig bistand

Når man i 1941 havde valgt Koch som afløser for K. Hansen, skyldtes det ikke alene en vis frygt for at blive domineret af Nationalmuseet, men også at flertallet i bestyrelsen lagde afgørende vægt på at få en person med en landbrugsfaglig baggrund og fandt museumsfaglig viden og erfaring mindre vigtig. Koch var jo i øvrigt oplært af K. Hansen, og det måtte være tilstrækkeligt.

I de følgende år kritiserede Uldall som den eneste museumskyndige i bestyrelsen gentagne gange forholdene på Landbrugsmuseet, idet han navnlig hæftede sig ved de usystematiske og stærkt overfyldte udstillinger og ved den amatøragtige og mangelfulde konservering, og efterhånden indså bestyrelsen, at Museet var noget gammeldags, og at der måtte gøres noget.

I september 1946 havde departementschef P. Stahlschmidt (1888-1977), der i 1945 havde afløst Wilcke som formand, et møde med Uldall, hvorunder han foreslog, at Uldall skulle være museumskyndig tilsynsførende for Landbrugsmuseet. Samtidig enedes man om at arbejde på at skaffe timelønnet sagkyndig bistand, og der er næppe tvivl om, at Uldall i denne forbindelse har tænkt på magister Heine, som på det tidspunkt var løst knyttet til Frilandsmuseet.

I oktober mødtes formanden og Uldall atter for sammen med Koch at drøfte spørgsmålet om sagkyndig bistand og muligheden af at lukke tagetagen for publikum og i stedet indrette den som magasin, for derefter at foretage en udtynding i udstillingerne, men nogen endelig afgørelse kunne ikke træffes. I marts 1947 blev det oplyst, at Heine havde fået tilbudt en anden stilling, så der måtte træffes en hurtig afgørelse, hvis man ville satse på ham. Der blev derfor holdt bestyrelsesmøde 7. maj, og her foreslog Uldall i forståelse med Stahlschmidt, at der blev ansat en museumskyndig, som skulle tage sig af registrering og nummerring samt planlægge en modernisering og omordning, da byggeplanerne måtte udskydes på ubestemt tid. Resultatet blev, at man besluttede at antage Heine som halvdagsassistent fra 1/5-1947, samtidig med at han fortsatte sit arbejde på Frilandsmuseet. Koch skulle fortsat være Museets leder, og han kaldte sig herefter museumsbestyrer.

Fig. 5. Niels Georg Heine (1903-66). Mag. art. i historie 1940. Ansat på Nationalmuseet 1941-43, ved Nordiska Museet i Stockholm 1943-45, assistent ved Landbrugsmuseet 1947 og leder af dette 1950-66.

N.G. Heine (1903-66) var mag.art. i historie og havde været beskæftiget på Frederiksborgmuseet og Nationalmuseets 3. afd., inden han under krigen måtte tage ophold i Sverige, hvor han arbejdede på Nordiska Museet i Stockholm. Der havde han fået kendskab til moderne udstillingsteknik, og efter hjemkomsten herfra havde han i et vist omfang været beskæftiget på Frilandsmuseet.

Kort efter Heines ansættelse begyndte arbejdet med at genopføre den flyttede flygtningebarak, som derefter skulle indrettes og tages i brug som magasin, og det har formentlig givet ham en del at se til. Desuden begyndte han på den tiltrængte udtynding og omordning af udstillingerne i stueetagen, og han tog ligeledes fat på at udarbejde det ønskede forslag til en interimistisk omordning og indretning af Museet. Arbejdet blev anslået til 12.000 kr., og planen blev forelagt og godkendt på et bestyrelsesmøde 7/7-1949, hvor Uldall stærkt anbefalede, at Museet også fik anskaffet en telefon, og at man tog fat på at opbygge et håndbibliotek. Det ser i det hele taget ud til, at Uldall som tilsynsførende var ret kraftigt involveret i omordningsarbejdet og navnlig i den videre planlægning.

De 12.000 blev bevilget kort efter, og arbejdet gik i gang på 1. sal, men året efter blev det dog nødvendigt at søge yderligere 5.000 samt 9.500 til indretning af kontorrum på 1. sal, fordi Heine i mellemtiden var blevet heltidsansat.

Dette spørgsmål var blevet taget op på bestyrelsesmødet 7/7-1949, hvor man drøftede, om Heine og Koch skulle bytte roller, således at Heine blev fuldtidsansat, mens Koch, der jo også havde en stilling som landbrugslærer, kunne fortsætte som konsulent for Museet. Husmand Laurits Nielsen (1885-1967) mente fremdeles, at Museet burde ledes af en landøkonom, men gerne med en museumskyndig medhjælper. Her til svarede Uldall, at man dog ikke satte en general til at lede et militærhospital. Forstander og medlem af folketinget Kr. Kristensen (1892-1956) anbefalede Axel Steensberg som mulig leder af Museet, men Uldall afviste dette forslag som urealistisk, da Steensberg nu var overinspektør på Nationalmuseet. Det vides ikke, hvad der lå bag Kristensens forslag, som forekommer lidt uforståeligt, for Steensberg havde ellers ikke været på tale siden 1941. Desuden havde han i mellemtiden opnået en lederstilling, som han ikke havde til hensigt at opgive, og han var end ikke blevet spurgt i forvejen.

Det fremgår ikke umiddelbart af det bevarede materiale, hvornår denne sag blev afgjort, men resultatet blev, at Heine tiltrådte som Museets leder 1. maj 1950, og at Koch samtidig blev honoreret "konsulent og særlig sagkyndig vedr. den nyere tid". Denne betegnelse blev senere ændret til maskinteknisk konsulent.

PERIODEN 1950-66

Fornyelse

Forholdet til Frilandsmuseet havde i Kochs tid ikke været udpræget hjerteligt. Koch var ganske vist et stilfærdigt og fredsommeligt gemyt, men hvad Museet angik, levede han stort set videre i K. Hansens verden, og han havde ikke større visioner eller ønsker om radikale ændringer i Museets forhold. Uldall havde hele tiden ment, at Museet burde ledes af en museumskyndig person. Han fandt derfor også, at det var et fejlgreb, at man i sin tid havde valgt Koch som afløser for K. Hansen, og han var med rette kritisk over for Museets overfyldte og noget rodede udstilling, over for genstandenes konserveringstilstand og navnlig det forhold, at der ikke syntes nogen lysning at øjne.

Med Heines tilknytning til Landbrugsmuseet og især efter hans ansættelse som leder skete der en markant ændring i forholdet til Frilandsmuseet, for ligesom Koch var stærkt knyttet til og præget af K. Hansen, var Heine i nogen grad påvirket af Uldall, og Uldall synes også - navnlig i de første år - at have haft ret stor indflydelse på de ændringer, der skete

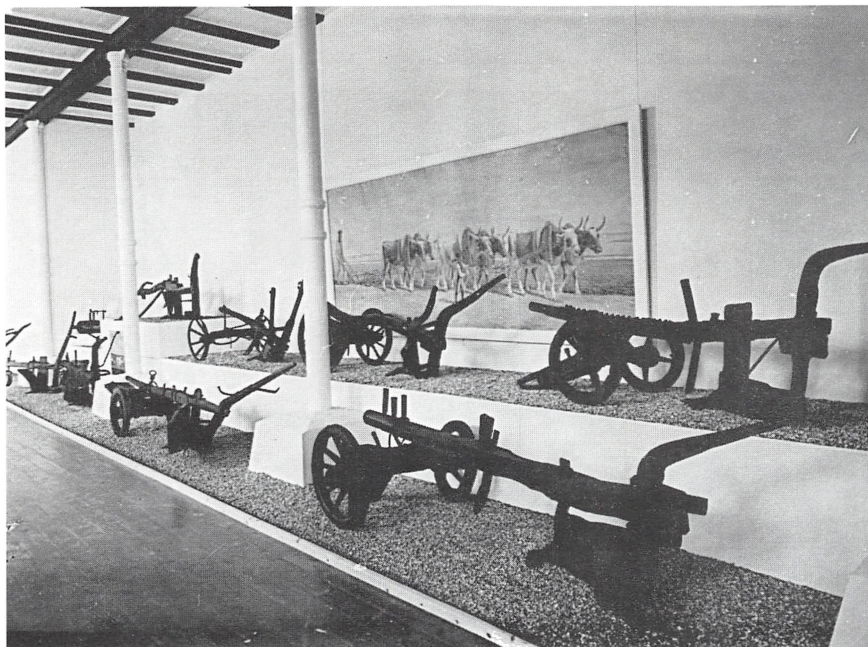

Fig. 6. Plovudstilling i Lyngby efter omordningen 1950.

på Landbrugsmuseet. Desuden synes bestyrelsen og især formanden, departementschef Stahlschmidt, i højere grad end tidligere at have lyttet til Uldall og draget nytte af hans ekspertise.

Da Heine ved sin ansættelse som leder allerede havde været knyttet til Landbrugsmuseet i 3 år, blev overgangen ikke så brat, men han kunne nu med større kraft tage fat på den tiltrængte omordning og modernisering, som han allerede var begyndt på. De 12.000 kr., der i 1949 var bevilget til dette arbejde, slog dog ikke til, og i 1950 bevilgedes yderligere 5.000 samt 9.500, fordi der nu måtte indrettes to rum på 1. sal til kontor og håndbibliotek, og trods leveringsvanskeligheder og lang ventetid lykkedes det også at få installeret telefon.

Den 7. juni 1951 kunne Museet genåbne efter omordningen. Loftsetagen var nu inddraget til magasin og lukket for publikum, som herefter måtte nøjes med de to andre etager. Her var der til gengæld sket en endog meget kraftig udtynding, og ved hjælp af podier og lette skillevægge var der sket en opdeling i "båse", således at de enkelte grupper ikke forstyrrede hverandre. Med simple materialer og for meget små midler var det lykkedes at skabe en enkel, men særdeles sober og nydelig udstilling. Der var dog ét uheldigt forhold, idet de nye skillevægge i udstillingen for en stor del var lavet af bløde fiberplader ("Cellotex"), fordi disse plader var billige, lette at bearbejde og desuden velegnede til

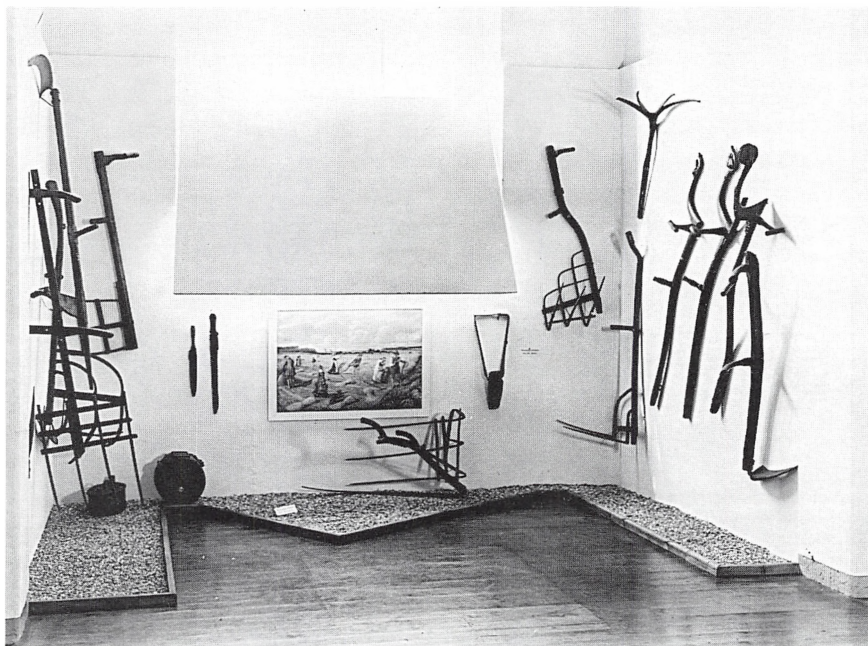

Fig. 7. Udstilling af leer efter omordningen 1950.

anbringelse af etiketter og mindre genstande m.m., men man var endnu ikke blevet opmærksom på, at netop sådanne plader er yderst brandfarlige.

Udstillingen var en næsten ren genstandsudstilling praktisk talt blotet for staffage, og der var så megen "luft" i udstillingen, at hver enkelt genstand kom til sin ret. Udstillingen var i begrænset omfang forsynet med forklarende tegninger og billeder (hovedsaglig Rasmus Christiansens kendte akvareller), men ellers var dens svageste side nok, at der var forholdsvis få forklarende tekster, og bortset fra hovedskiltene, som havde karakter af stikord, var teksterne maskinskrevne og ikke særligt publikumsvenlige; men med de begrænsede midler, man rådede over, kunne det næppe gøres meget anderledes.

De mange genstande, der var "luget væk" i udstillingen, var blevet stuvet sammen på loftet og i "det lange skur", men en del genstande, især bohave og tekstiler, som ikke hørte naturligt hjemme på Landbrugsmuseet, blev dog udskilt og deponeret på andre museer, først og fremmest på Frilandsmuseet.

Samtidig med opbygningen af den nye udstilling var Heine også gået i gang med at lave en ny vejleder, for efter den gennemgribende nyord-

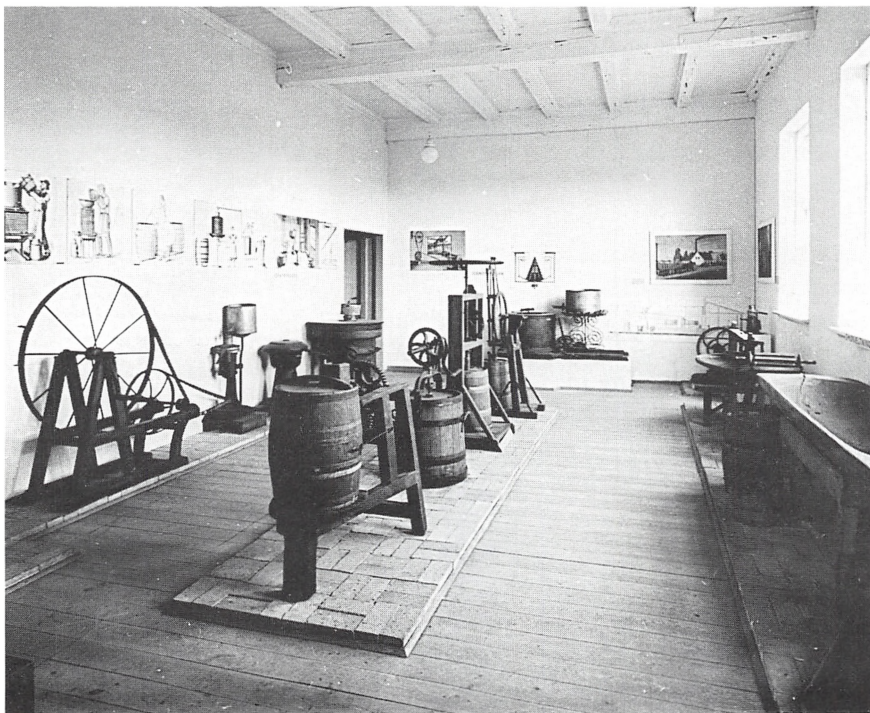

Fig. 8. Udstilling af mejerimaskiner, fotograferet 1964.

ning var den gamle, kortfattede og traditionelle vejleder ubrugelig. Den nye vejleder, der dog først blev færdig i 1954, skulle også kunne bruges på filialerne, og den blev derfor udformet som et lille alfabetisk opslagsværk med en række ganske korte artikler, der forklarede genstandenes brug. Vejlederen var forsynet med tegneren M. Pasternaks (1905-67) karakteristiske, men lidt tunge tegninger. Dens opbygning gjorde det lidt besværligt at bruge den i udstillingen, men til gengæld kunne den læses med udbytte uafhængigt af udstillingen, og heftet opnåede et ret betydeligt salg til skoler, og det blev genoptrykt i 1966.

Særudstillinger

Fornyelsen på Museet gav sig ikke alene udslag i en fuldstændig omordning af den permanente udstilling. Efter at dette omfattende arbejde var gennemført, bestræbte Heine sig på hvert år at lave en større eller mindre særudstilling eller i det mindste at foretage visse ændringer i den permanente udstilling. Nogle af disse særudstillinger varede kun kort tid, mens andre blev stående i nogle år. De fleste af disse udstillinger - men ikke alle - findes omtalt i Museets arkiver, og emnerne har, som det vil fremgå af den følgende oversigt, været ret forskellige.

1953: Kuriøse opfindelser. Desuden blev der af biavlerforeningen "Nordsjællands Bivenner" indrettet en historisk bigård.

Fig. 9. Vognudstilling på 1. sal i Lyngby, fotograferet 1959.

1954: I forbindelse med den internationale plovforskerkongres, som holdtes i København, blev der arrangeret en plovudstilling, og i forbindelse med en biavlarkongres lavedes en biavlsudstilling, og den historiske bigård blev udvidet. Desuden opstilledes Oscar Horns store klokkesamling, som forblev udstillet til Museet i Lyngby lukkede i 1971. Erhvervelsen af denne private samling vil senere blive nærmere omtalt.

1955: Vognudstilling.

1956: Udstilling af høstmaskiner. Endvidere lykkedes det omsider efter meget besvær at få en bifamilie til at indrette sig i en glaskube, så publikum kunne se bierne arbejde, og det var en stor succes, indtil noget af opstillingen forskubbete sig (eller blev forskubbet), så hele Museet blev fyldt med summende bier.

1958: Udstilling om Hanne Nielsen, Havarthigården, og en udstilling af roesåmaskiner.

1959: Udstilling af modeller, hovedsagelig fra Landbohøjskolen.

1960: Dette års særudstilling "Norsk Bondeliv 1550-1850" var usædvanlig stor og fyldte hele Museets stueetage. De egentlige forberedelser havde stået på i to år, og udstillingen blev arrangeret i samarbejde med Norsk Folkemuseum og havde Dronning Ingrid som protektrice. Hovedarrangørerne var Heine og Pasternak. Den stort anlagte udstilling blev med 9.000 besøgende ikke så stor en succes som ventet, og det skyldtes for en stor del, at særbevillingen på 88.000 kr. stort set var

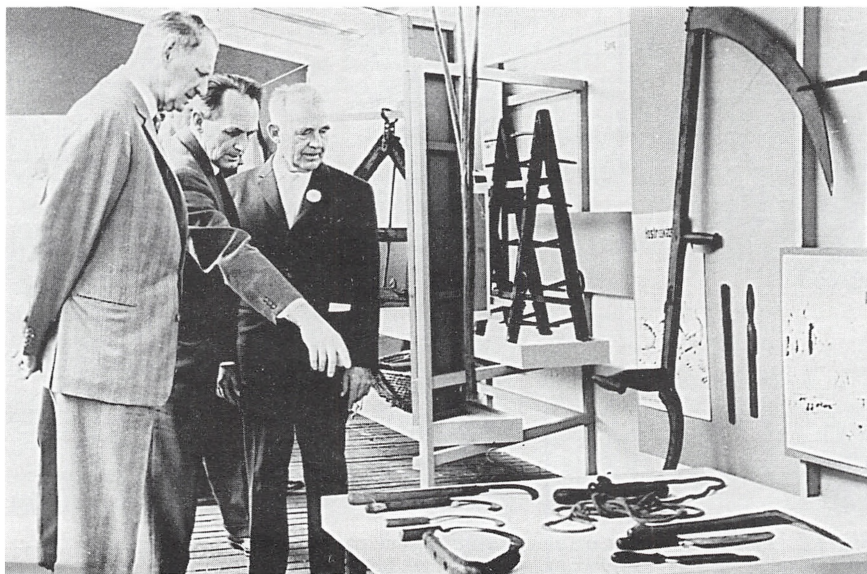

Fig. 10. Kong Frederik IX besøger Dansk Landbrugsmuseums udstilling på Bellahøj 1963 og får den forevist af museumsassistent Johs. Lægdsmand.

brugt ved åbningen 15. juni, hvorfor Pasternak måtte fratræde, og der var ikke penge til drift af udstillingen og til opfølgende PR. Det resulterede i langt lavere billet- og salgsindtægter end kalkuleret, og Museet "brændte inde" med et betydeligt antal kataloger og plakater.

1961: Lille udstilling af fotos fra Landbrugsmuseet i Budapest.

1963: En mindre Stavnsbåndsudstilling og i tilknytning hertil en børnekonkurrence.

1964: 75-året for Museets åbning blev markeret med en udstilling i "gammel stil", d.v.s. at en del af Museets ældste genstande blev udstillet på samme måde som i Museets barndom. Det havde allerede i 1962 været på tale også at markere jubilæet med et skrift om Museets historie, men dette blev dog ikke til noget.

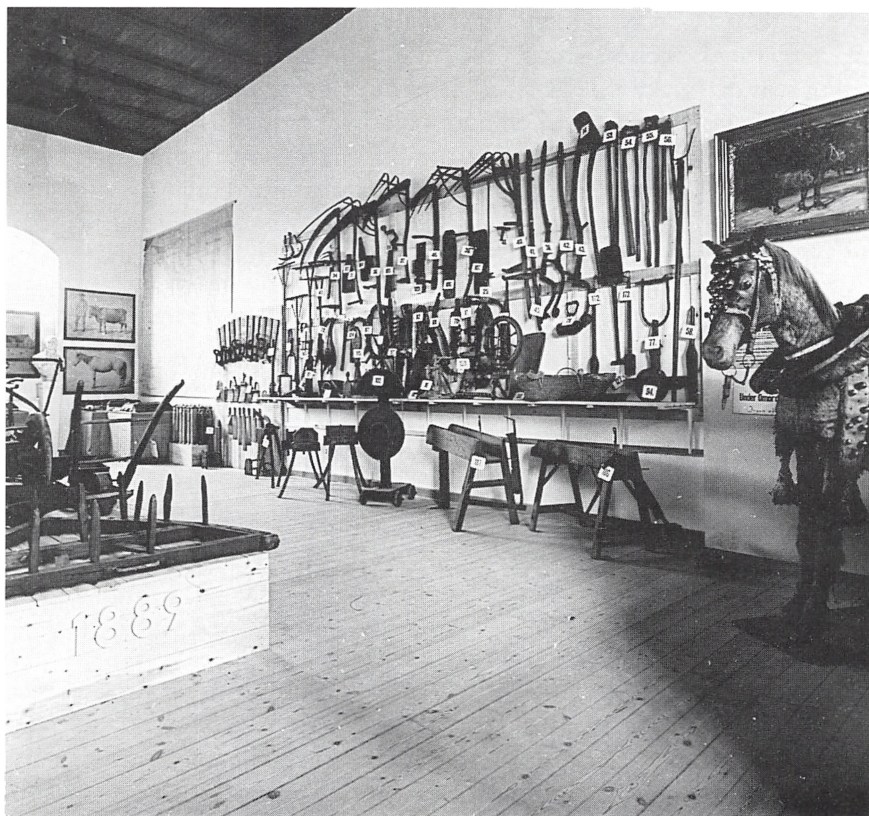

Fig. 11. Udsnit af jubilæumsudstillingen i den store sal 1964. Opstillingen svarer til udstillingen i Museets første bygning, hvor det gjaldt om at udnytte pladsen fuldt ud uden hensyn til, at forskellige genstandsgrupper blev sammenblandede. Også de løst påhængte nummERMærkater svarer til tidligere praksis.

1966: Udstilling af malkemaskiner. På grund af Heines sygdom blev udstillingen arrangeret af hans datter, Anne Zeeberg, ud fra hans og museumsassistent Johs. Lægdsmands forundersøgelser.

Udover særudstillingerne på Museet blev der også arrangeret enkelte mindre udstillinger uden for Museet som f. eks. hos Nordisk Diesel i Ålborg (1952), Brande marked (1953), Magasin Anva (1954), firmaet S.K.F. (1963) og en flerårig introduktionsudstilling i Kastrup Lufthavn. Alle disse udstillinger var ganske små, men i forbindelse med 175-året for stavnsbåndets ophævelse arrangeredes på Bellahøjskuet i 1963 en større udstilling, hvor Lægdsmand gav daglige omvisninger, og han fik også lejlighed til at præsentere udstillingen for Kong Frederik IX.

Registrering

Da det omfattende arbejde med omordning af hele Museet var færdigt i 1951, blev der tid til at tænke på, at de mange genstande skulle udgøre et museum og ikke blot en samling. Kort sagt, der måtte ske en total nyregistrering af samtlige museumsgenstande, hvad der syntes en næsten uoverkommelig opgave; men ved målbevist arbejde og ved at udnytte stille perioder lykkedes det i løbet af en årrække Heine og museumsassistent Johs. Lægdsmand at få registreret hele hovedsamlingen og en del af filialsamlingerne.

Fra sin tid på Frilandsmuseet var N.G. Heine fortrolig med de registreringsmetoder, man benyttede dér og på Dansk Folkemuseum (Nationalmuseets 3. afd.), og som efterhånden også blev taget i brug på en række kulturhistoriske provinsmuseer. Det var derfor naturligt, at han med visse relevante modifikationer valgte samme system med udgangspunkt i "den grønne registrant". Han valgte at bruge tilsvarende hvide og blå kort til de saglige kartoteker over henholdsvis genstande og billeder, idet han dog byttede om på farverne. At det fortrykte hoved på kortene måtte være anderledes og tilpasset Landbrugsmuseets samlinger var helt naturligt, men det er ret uforståeligt, at han valgte et format, der var en lille smule anderledes, for det betød, at ikke alene kortene, men også kartoteksskabene måtte specialfremstilles. Derimod er det ikke så mærkeligt, at han i stedet for de gængse håndskrevne protokoller til den fortløbende registrering valgte en dyrere løsning med skruebind, da skrivningen så kunne foregå på maskine (hvad der med Heines karakteristiske håndskrift var en stor fordel), og så var det også let af sikkerhedsmæssige hensyn at skrive med kopi.

Den fuldstændige registrering på hovedkort, i diverse hjælpekartoteker og i protokoller krævede meget skrivearbejde, men en stor del af dette rutinearbejde blev udført af opsynspersonalet i stille perioder.

Johs. Lægdsmand (1905-84) var 1. november 1955 blevet ansat som museumsassistent med det primære formål at føre Museets regnskab og holde styr på budgetterne, for efter nogle uheldige forhold under hans forgænger, der førte til, at regnskabet en tid blev ført i Ministeriet, var det et udtrykkeligt krav, at der blev ansat en regnskabskyndig. Udover regnskabsarbejdet skulle Lægdsmand foretage omvisninger, tage del i det løbende kontorarbejde og i øvrigt i nogen grad fungere som altnuligmand.

Fig. 12. Museumsassistent Johs. Lægdsmand (1905-84). Ansat på Museet 1955-76 som regnskabsfører, kontorassistent, omviser og registrator m.m.

Lægdsmand var velbegavet, meget kulturhistorisk interesseret og ret bredt omend noget overfladisk orienteret. Økonomiske grunde og for megen "uro i blodet" havde bevirket, at han ikke havde nogen afsluttet uddannelse, men han havde prøvet meget forskelligt såsom seminarist, højskoleelev, journalist, fængselsbetjent og regnskabsfører m.m. Han var vel ikke fra naturens side udstyret med et overmål af tålmodighed, men pligtfølelse, historisk interesse og respekt for museumsgenstandene vejede tungere. Han udførte gennem de 21 år, han var ansat på Museet, et omfattende og grundigt registreringsarbejde, og det lykkedes ham gennem årene at få identificeret mange uoplyste genstande og at få

opklaret en række problemer, der bundede i tidligere tiders mangelfulde registrering.

Registreringen af genstandene på de tre gamle filialer rejste særlige problemer, fordi man ved filialernes oprettelse i 1906 havde foretaget en omnummerering, således at man både i Lyngby og på filialerne benyttede bestemte nummerserier til bestemte genstandsgrupper; men det betød, at der på et og samme nummer kunne være indtil 4 genstande, der var næsten ens, og som ikke kunne holdes adskilt ud fra de kortfattede oplysninger i de ældre protokoller, hvor der ikke var nogen form for beskrivelse.

Tingene fra Dalum blev derfor omnummereret, da filialerne senere blev nedlagt og tingene hentet hjem, men for Ladelund og Malling valgte man en anden løsning, der i al sin enkelthed var ganske genial. Man besluttede nemlig at lade genstandene beholde deres oprindelige numre, men tilføjede 1. eller 2. foran disse numre i henholdsvis Ladelund og Malling, og på tilsvarende vis påbegyndte man i Lyngby, efter at numrene 1-10.000 i 1963 var opbrugt, en ny nummerserie begyndende med nr. 3.0001. På denne måde blev det muligt at holde styr på kartotekskort og genstande, men uheldigvis blev der kun i meget begrænset omfang tid til at ændre numrene på genstandene i Ladelund og Malling inden flytningen til Hofmangsgave. Det har senere givet anledning til en del problemer, men takket være den valgte metode, er det dog i de fleste tilfælde muligt med stor sikkerhed at identificere genstandene.

Indsamling

Historien stopper som bekendt ikke på en bestemt dato, og for at Museet kan belyse den udvikling, der er sket, må der hele tiden ske en forskydning af den tidshorison, inden for hvilken Museet indsamler genstande. Museets indsamling havde i K. Hansens senere år og i Kochs tid været af passiv art og af begrænset omfang - til dels begrundet i de knebne pladsforhold - men da Heine kom til, gik han i gang med en mere aktiv indsamling.

Allerede i 1949 foretog han en indsamlingsrejse i Sønderjylland, og i de følgende år foretog han jævnlige tilsvarende rejser i forskellige egne af landet. Den manglende plads blev dog et stadigt større problem, især når Museet fik tilbudt større maskiner. I 1952 modtog Museet således fra godsejer Fl. Juncker på Overgård Danmarks første mejetærsker, der så vidt vides var fra 1939, men i 1962 så man sig nødsaget til at skrotte maskinen, fordi man ikke kunne opbevare den forsvarligt. Medvirkende til denne beslutning var dog også, at maskinen var temmelig de-

fekt, og at firmaet Massey-Harris mod forventning ikke så sig i stand til at restaurere mejetærskeren. I 1966 erhvervedes fra Højstrup på Stevns en af de første selvkørende mejetærskere i Danmark, en Massey-Harris fra 1946 (mus. nr. 3.0912), der blev opmagasineret på Gl. Estrup, som man håbede at kunne købe eller leje.

En noget speciel erhvervelse var købet af dr. med. Oscar Horns meget store samling af dyreklokker fra hele verden. Købet fandt sted i 1954 for 8.000 kr., og betalingen skulle ske over 3 år, men da Horn senere samme år døde, viste det sig, at han havde testamenteret klokkerne til Museet, der således slap for at betale de resterende 5.000 kr. Til gengæld blev der krævet 1.500 kr. i arveafgift, men efter mange forhandlinger lykkedes det dog i 1957 at blive fritaget for denne afgift.

Fig. 13. Udsnit af dr. Horns klokkesamling opstillet 1954. En vis geografisk opdeling antydes ved baggrundsmaterialerne: Måtte af teaktræsspån, reol af uafbarkede granrafter eller bambusstænger.

Købet af klokkesamlingen gav i øvrigt anledning til en del kritiske bemærkninger fra bestyrelsen, som ikke fandt samlingen relevant for Museet, selvom man indrømmede, at den var en attraktion. Kun Uldall var mindre kritisk og vedgik, at ideen om en komparativ (sammenlignende) samling stammede fra ham, da han fandt det af interesse også for publi-

kum, at Museet havde enkelte europæiske genstande til sammenligning for bedre at kunne belyse redskabsudviklingen. Han indrømmede dog, at klokkerne nok lå på grænsen af, hvad Museet skulle beskæftige sig med. Resultatet blev, at Museet i de følgende år udvekslede enkelte genstande med museer i Schweiz og Jugoslavien.

Muligvis var det også Uldall, som stod bag enkelte andre initiativer, der navnlig i betragtning af naboskabet med Frilandsmuseet synes mindre relevante for Landbrugsmuseet. I 1950 fik man således tilbudt Valbygårds gamle mejeribygning. Frilandsmuseet ville ikke i de første mange år få brug for bygningen, men så gerne, at den blev opmagasineret for senere genopførelse, eventuelt på Virumgårds jord nord for Landbrugsmuseet, og det blev vedtaget, at de to museer i fællesskab skulle foretage en nærmere undersøgelse og opmåling af bygningen. Denne undersøgelse viste dog, at der manglede ganske meget af den oprindelige bygning, og man opgav derfor alle planer om at flytte den.

Derimod købte Museet i 1952 Gribsvad vindmølle på Fyn (mus.nr. 9949) for 9.700 kr., idet man håbede, at den kunne opstilles som et vartegn, når og hvis Museet blev udvidet. Foreløbig måtte den dog opmagasineres udendørs under et halvtag, og her blev den liggende, indtil den ved Museets flytning i 1971 overgik til Frilandsmuseet. Og det gik på samme måde med en husmølle fra Vestervig i Thy (mus.nr. 8875), der blev købt i 1962.

Magasiner

Ved den store omordning af Landbrugsmuseet 1947-51 fik Museet for første gang egentlige magasiner, der ikke var tilgængelige for publikum i almindelighed, og selvom de fleste glædede sig over de nye udstillinger, skal der nok have været nogle, som beklagede ændringen.

Det er et evigt tilbagevendende problem, at nogle besøgende absolut vil se alt på et museum, og at nogle givere bliver meget skuffede, hvis de ikke i udstillingen finder netop deres ting. Men for alle større museer af en vis alder er det simpelthen nødvendigt at have magasiner, for hvis alt skal være udstillet på en rimeligt overskuelig måde, kræves der meget mere plads, end noget museum råder over, og det vil også være uhyre vanskeligt at holde en bestemt linie i udstillingerne, som med tiden uvægerligt vil komme til at minde om pulterkamre, hvor nytilkomne ting må anbringes, hvor der nu tilfældigvis er lidt plads. Ved de statsanerkendte kulturhistoriske museer regner man i dag med, at ca. 25% bør være udstillet ad gangen, og for specialmuseer som Landbrugsmuseet regner man tilsvarende med ca. 10%. Og foruden de allerede nævnte

forhold er der mange andre gode grunde til, at væsentlige dele af samlingerne må befinde sig i magasinerne.

De fleste nyindkomne ting er i en sådan stand, at de nødvendigvis må rengøres og konserveres og eventuelt også restaureres, inden de er egnede til at blive udstillet, og de må derfor opmagasineres, indtil der kan blive tid og råd til at sætte dem i stand, og det kan undertiden være meget længe. Nogle ting kan også være så nye, at de i almindelighed er uinteressante som udstillingsgenstande, men på den anden side er det vigtigt, at tingene indsamles i rette tid, mens man kan få gode oplysninger, mens de er i rimelig god stand, og inden de bliver kostbare sjældenheder. I andre tilfælde kan en enkelt genstand udstillingsmæssigt være uinteressant, så længe man mangler en række andre genstande, som den skal ses i sammenhæng med.

På de fleste museer findes der også genstande, som af historiske og videnskabelige grunde er interessante, men som er så defekte, at de er uegnede til udstillingsbrug. Adskillige redskaber og maskiner findes også i så mange forskellige typer, modeller og årgange, at det i almindelighed vil være uinteressant at udstille dem alle, men de kan være af stor videnskabelig værdi, eksempelvis ved at vise noget om udvikling, udbredelse og egnsforskelle. Desuden må det ikke glemmes, at en af museernes opgaver er at indsamle og bevare materielle levn, der kan danne grundlag for egne eller andres videnskabelige undersøgelser, og derfor vil samlingerne ofte indeholde flere genstande, end der er brug for i udstillingerne.

Hertil kommer, at det også af andre grunde kan være ønskeligt at have dubletter, som ikke indgår i de almindelige udstillinger, men antallet af dubletter afhænger dog meget af størrelsen. Det spiller f. eks. ingen større rolle, om man har 5 eller 10 plejle, hvorimod der af pladsmæssige årsager kun kan blive tale om at gemme ganske få mejetærskere.

Ofte vil man af sikkerhedsgrunde ønske at have dubletter, men derudover er et vist antal dubletter i mange tilfælde en forudsætning for, at der kan laves særudstillinger eller ske udlån til andre museer eller til brug for film og TV. Desuden vil det i de tilfælde, hvor det er forsvarligt, være ønskeligt at have dubletter til undervisnings- og demonstrationsbrug.

Af alle de her nævnte grunde stræber de fleste museer derfor - men af økonomiske grunde desværre ofte med begrænset held - efter at have 2 typer af magasiner. I gennemgangsmagasinerne anbringes de genstande, der afventer registrering og konservering, mens de færdigbehandlede ting anbringes i mere permanente magasiner som studiesamlinger, hvor forskere og andre specielt interesserede kan bese og undersøge tingene nærmere. Sådanne magasiner må være systematiske og med lige så god

orden som på et moderne reservedelslager, og desuden må lokalerne være af en sådan standard, at tingene kan opbevares let tilgængelige, men sikkert og uden at blive ødelagt af fugt, snavs og skadedyr. Det vil nemlig være temmelig omsonst at ofre en masse tid og penge på konservering og restaurering af genstande, hvis de bagefter anbringes under så dårlige forhold, at der med få års mellemrum må ske genkonservering.

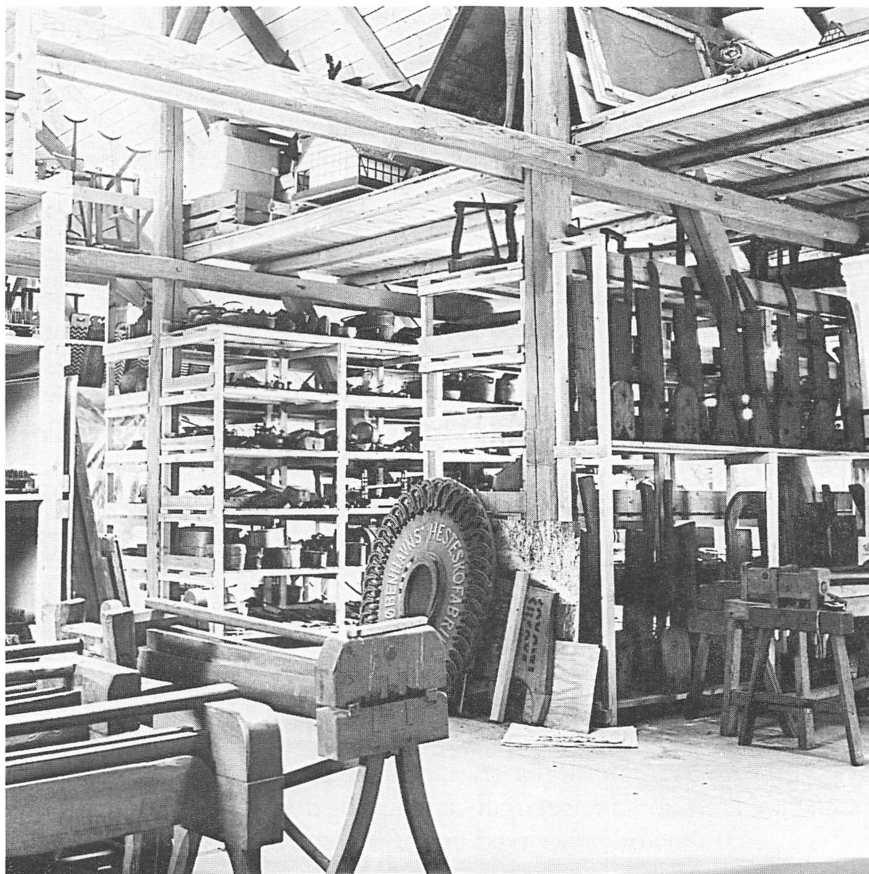

Fig. 14. Loftsmagasinet i Lyngby var maksimalt udnyttet, men alle ting var anbragt overskueligt og let tilgængelige. Fotograferet umiddelbart før nedpakningen 1971.

Alle de her nævnte principielle forhold er givetvis indgået i Heines overvejelser, da han efter sin tiltræden skulle indrette magasiner, og det lykkedes da også i løbet af en årrække at få indrettet et godt og velordnet magasin i Museets loftsetage. Rummet var ellers med sine mange stolper og bjælker, de skrå tagflader og forskudte etager ikke umiddelbart vel-

egnet, men ved at lade Museets egen tømrer lave reoler, hylder og knager i mange forskellige størrelser og udformninger afpasset efter genstandene og anbringelsesstedet, blev der opnået maximal udnyttelse af pladsen, og alligevel var alt overskueligt og let tilgængeligt, som det bør være i et godt studiemagasin.

Loftsmagasinet egnede sig imidlertid ikke til maskiner og større redskaber, og flygtningebarakken, der efterhånden blev indrettet som plovmagasin, og det lange skur kunne ikke rumme mere, så der måtte findes en anden løsning. Derfor lejede man i 1952 en lade på Havarthigården i Søllerød, og Museet begyndte dermed på en uheldig praksis, for fjernmagasiner er en upraktisk nødløsning. Men Museet har stadig efter 37 års forløb fjernmagasiner og må sandsynligvis leve med dette forhold en årrække endnu.

Lejemålet på Havarthigården blev opsagt i 1956, og der måtte så findes et andet sted. Muligheden af at leje lokaler i Brede blev luftet både i 1955 og 1956, men resultatet blev, at man i 1956 af Statsskovvæsenet lejede en ladebygning på "Egekrogen" ved Nærum, og i løbet af sommeren blev tingene fra Havarthigården flyttet hertil.

I 1957 overvejede man igen at leje lokaler i Brede, men atter uden resultat, og tanken om at overtage Virumgårds bygninger måtte også opgives. I 1959 overtog Nationalmuseet imidlertid Brede-komplekset, og Landbrugsmuseet fik da mulighed for indtil videre at disponere over ca. 1.000 m² magasinplads med næsten ideelle forhold, og størstedelen af Museets vogne og kaner blev flyttet hertil fra Egekrogen, hvor der så blev plads til en del af de ting, der måtte fjernes fra den nedlagte filial i Dalum.

De mange ting fra Dalum betød sammen med nyindkomne genstande, at der stadig var pladsproblemer, især da forholdene på Egekrogen var ret dårlige. På et vist tidspunkt overvejede man endda at lade nogle af de mere robuste maskiner stå i fri luft. Tanken blev dog heldigvis (med en enkelt undtagelse) opgivet igen, for dertil er det danske klima for fugtigt, og metoden har også en uheldig psykologisk virkning, idet givere forventer, at Museet værdsætter deres ting og passer ordentligt på dem. I stedet for opførte man i 1962 endnu et træskur som tilbygning til plovskuret, og det blev indrettet som harvemagasin.

I 1963 blev lejemålet på Egekrogen opsagt pr. 1/4-1964, og man måtte igen finde nye lokaler, men det viste sig at være meget vanskeligt. Man forsøgte uden held at leje plads på Virumgård, på Vallø og i Marbjerg ved Hedehusene. Man indrykkede så annoncer i en række sjællandske aviser, og det resulterede i 25 tilbud om lader og lignende bygninger; men der blev ikke indgået noget lejemål, formentlig fordi der ikke kunne opnås de nødvendige bevillinger. Til sidst lykkedes det at få for-

længet lejemålet på Egekrogen, fordi man dér havde fået afslag på en ansøgning om penge til en om- og udbygning. Den lejede lade var dog i meget dårlig stand, og da der ydermere skete indbrud og omfattende hærværk, forsøgte Museet fortsat at finde andre lokaler.

I 1965 lykkedes det omsider at finde husly på Vigholmgård i Smørumovre, og i løbet af foråret blev alt fra Egekrogen og noget fra Lyngby flyttet hertil, og dermed var alle ledige lokaler fyldt op.

Vigholmgård tilhørte Jordlovsudvalget, der havde overtaget ejendommen, men som endnu ikke havde fået afhændet bygningerne, efter at jorden var frastykket. Lejemålet var derfor gratis, men til gengæld kunne Museet risikere at skulle rømme bygningerne med få dages varsel, og den situation indtraf da også på et senere tidspunkt (1968). I øvrigt var bygningerne i ret ringe stand. I januar 1966 styrtede kostalden, som Museet dog ikke disponerede over, delvis sammen. Året efter begyndte en gavl at bule ud, og efter en besigtigelse sammen med Museets tømrer noterede Lægdsmand lakonisk i sin kalender: "Gavlen kan ikke afstives. Vi må lade den falde." Og det gjorde den under oktoberorka-

Fig. 15. Hofmansgave på Fyn 1976. Vinkelbygningen til venstre rummer Landbrugsmuseets genstande fra filialerne i Ladelund og Malling. Med nyt tegltag og efter en kalkning ser bygningerne velholdte ud, men skinnet bedrager.

nen samme år, men heldigvis uden at nogen kom til skade, og det gik heller ikke ud over de opmagasinerede genstande.

De dårlige forhold på gården blev heller ikke bedre af, at lejeren af stuehuset i 1966 faktisk begik hærværk, idet han uden videre brækkede porte og døre op, flyttede rundt med Museets ting og slæbte nogle store maskiner ud på gårdspladsen for at få plads til sine høns, ænder og kalkuner. En politianmeldelse førte ikke til noget, for lejeren var forsvundet, og den betjent, der optog rapport, ville ikke foretage sig videre, da der tilsyneladende ikke var stjålet noget, og da han betragtede Museets genstande som gammelt skrammel uden værdi.

Ibrugtagningen af Vigholmgård gav mulighed for at rømme Egekrogen og for en vis omrokering, men der var stadig alvorlige pladsproblemer, dels fordi Nationalmuseet bebudede, at man muligvis selv fik behov for det lokale, hvor Landbrugsmuseet havde opmagasineret vogne og kaner m.m., og dels fordi filialerne i Ladelund og Malling blev nedlagt og derfor skulle ryddes. Det lykkedes dog at finde plads til disse ting på Hofmangsgave på Fyn, og flytningen skete i løbet af forsomme-

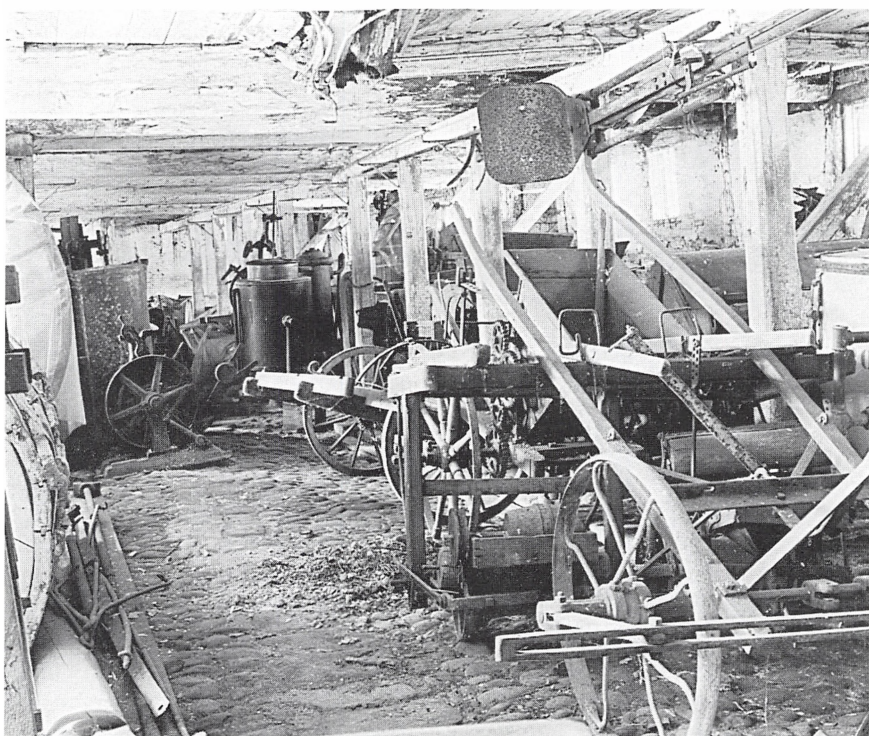

Fig. 16. Magasinet på Hofmangsgave 1976. Træværket er i meget ringe stand, og dele af loftet er faldet ned over genstandene.

ren 1966. Desværre skete det i stor hast, og tingene blev ret usystematisk stuvet tæt sammen, således at det er meget vanskeligt at komme til de enkelte genstande, og ydermere er de tilsyneladende velholdte bygninger i virkeligheden i meget ringe stand, så de ting, der står eller har stået her, trænger meget hårdt til en grundig rengøring og konservering.

Filialerne

Filialen i Lundby, der var den yngste (oprettet 1931) findes meget sjældent omtalt i Museets arkiv, bortset fra rutinemæssige indberetninger om besøgstal og eventuelle indkomne genstande, og det er formentlig tegn på, at der ikke har været væsentlige problemer. Kun i 1966 skete der lidt usædvanligt, idet man i juni opdagede, at der i vinterens løb havde været indbrud. Så vidt det kunne konstateres, var der dog kun stjålet nogle få, mindre genstande, og der var ikke sket hærverk af betydning.

I modsætning til Lundby nævnes de 3 andre filialer jævnlige, fordi der var problemer. Filialerne i Dalum, Ladelund og Malling havde det til fælles, at samlingerne var stærkt overfyldte, at de gamle bygninger var i ringe stand, og at ingen af skolerne syntes at være synderligt interesserede i deres museumsfilialer. Bestyrelsen drøftede gang på gang forholdene, og man overvejede, om der skulle opføres nye bygninger, og om man eventuelt i udstillingerne skulle lægge større vægt på lokale forhold, eller om filialerne snarere skulle nedlægges. Specielt overvejede man, om filialerne i Ladelund og Malling burde flyttes til Gl. Estrup, hvor der så kunne indrettes en større og bedre filialsamling. Dette blev ganske vist ikke til noget, men alligevel kom Gl. Estrup, som der i et senere afsnit skal gøres rede for, til at spille en afgørende rolle for Landbrugsmuseets udvikling.

I 1957 anmodede forstander V. Fog-Petersen (1910-84) om, at filialen i Dalum måtte blive nedlagt og museumsgenstandene fjernet, da man ønskede at bruge bygningen til andet formål, og i 1958 pressede han yderligere på for at få flytningen i gang.

Dette var imidlertid ikke så ligetil, da man ikke havde noget sted at anbringe de mange genstande. Først efter at man i 1959 havde fået plads i Brede, blev det muligt at begynde at flytte Dalum-tingene hjem til Lyngby og til Egekrogen, og flytningen blev så vidt vides først afsluttet i 1960.

Museumsbygningen på Ladelund var i meget ringe stand, og der taltes jævnligt om en reel sammenstyrtningsrisiko. I 1958 drøftede man mu-

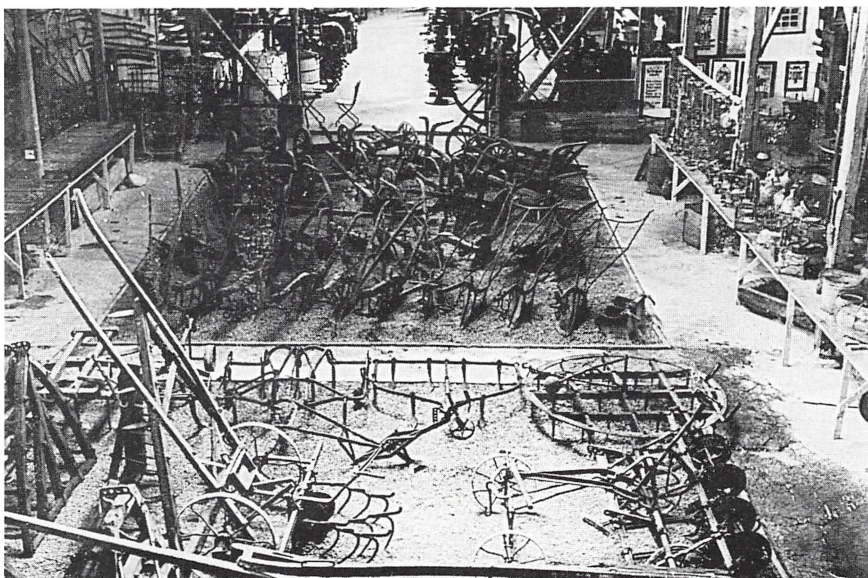

Fig. 17. Interiør i filialen på Ladelund Landbrugsskole. Opstillingsprincippet er det samme som i 1906. Der er kun få og yderst nødtørftige forklarende tekster, og der er egentlig ikke tale om en udstilling, men snarere om et studiemagasin.

lighederne for at opføre en ny bygning, men der skete ikke videre. I 1962 skrev Heine til formanden, departementschef P. Stahlschmidt, og oplyste, at "bygningen er nu i en sådan tilstand, at man undrer sig over at se, at den stadig står". Samtidig meddelte han, at han sammen med forstanderen, J. Bent Sørensen, havde set på en mulig byggegrund for en ny museumsbygning, og at han havde foreslået, at man i givet fald indrettede filialen som et rent mejerimuseum, mens de øvrige genstande skulle flyttes til Lyngby.

På det årlige bestyrelsesmøde i 1964 drøftede man atter nødvendigheden af en ny bygning, hvis filialen skulle opretholdes, og nu ville skolen meget gerne beholde mejerisamlingen, mens Heine i mellemtiden var kommet til den overbevisning, at det ville være bedre at flytte den til Gl.Estrup. Forud for denne drøftelse var der gået et mellem spil, idet skolen mente, at mejerisamlingen tilhørte Ladelund og derfor ikke uden videre kunne flyttes, og hvis Museet ønskede at overtage den, måtte det blive et spørgsmål om at købe den. Disse tanker blev dog hurtigt manet i jorden, da det kunne påvises, at Ladelund allerede i 1918 havde solgt samlingen til Landbrugsministeriet for 25.000 kr. med fuld ret til at føre samlingen hen, hvor Museets bestyrelse måtte ønske det.

Det endelige resultat blev derfor, at hele samlingen på Ladelund i maj 1966 blev flyttet til Hofmangsgave med undtagelse af nogle genstande,

der ikke hørte naturligt hjemme på Landbrugsmuseet, og som derfor blev deponeret på andre museer, hovedsagelig i Ribe og på Koldinghus. Desværre skete flytningen som tidligere nævnt i stor hast, og uden at nogen holdt styr på, hvad der blev anbragt hvor, eller bekymrede sig om at mærke løsdeler fra adskilte maskiner, og det betyder sammen med ufuldstændige eller forsvundne numre, at der nu er en hel del identificeringsproblemer, når tingene på Hofmangave hentes hjem til Gl. Estrup.

Museumsbygningen i Malling var allerede i 1951 i dårlig stand, og bestyrelsen vedtog derfor at søge ekstra tilskud til en hovedstandsættelse, men ansøgningen synes at være blevet afslået. I årenes løb blev der hentet en del genstande hjem til Lyngby, men i 1965 ønskede skolen at rive museumsbygningen ned, da den lå i vejen for et påtænkt byggeri, og derefter blev resten af samlingen i juni 1966 flyttet til Hofmangave. Nogle genstande, der ikke var relevante for Landbrugsmuseet, blev dog deponeret på andre museer, hovedsageligt Odder Museum.

Bygningsarbejder i Lyngby

I 1947 havde man reelt opgivet håbet om, at der i de nærmeste år kunne blive tale om udvidelse eller flytning af Museet, og selvom man fra 1953 igen begyndte at overveje forskellige planer, var der i mange år ikke større udsigt til, at nogen af planerne kunne gennemføres. Der måtte derfor med mellemrum udføres forskellige bygningsreparationer og forbedringer på de eksisterende bygninger i Lyngby.

En afgørende sikkerhedsmæssig forbedring skete i 1951, da der blev udført en form for brandsikring i hovedbygningen. Der blev nemlig installeret stigrør, så der var brandhaner på alle etager, og de var i det mindste virksomme om sommeren. Derimod måtte vandet tappes af om vinteren, fordi bygningen var uopvarmet.

Ved samme lejlighed blev der af firmaet Dansk Automatisk Brandalarm opsat brandmeldere, men først i 1954 blev der oprettet direkte ledning til brandstationen i Lyngby. Firmaet gik i øvrigt konkurs i 1957, og derefter overtog Securitas tilsynet, men først efter omfattende reparationer.

Det var naturligvis betryggende, at der blev opsat brandmeldere, men det var dog ikke uden problemer, for melderne viste sig følsomme over for rystelser, så der var hyppigt falske alarmer, især i kolde vinternætter, når frosten fik træværket til at sætte sig i små ryk. Derimod var der ikke i de 20 år, Museet benyttede anlægget, en eneste "ægte" alarm - heller ikke den eneste gang, der var opræk til brand, fordi der gik ild i en over-

frakke, som noget uforsigtigt var lagt til tørre på en elektrisk radiator, der endda stod lige under en af melderne.

Et andet problem var parkeringsforholdene, for efterhånden som krigen og dens vanskeligheder kom på afstand, steg antallet af besøgende, der kom kørende til Museet, og det blev derfor nødvendigt at udvide den beskedne parkeringsplads, der var blevet anlagt under krigen, og det kunne ske ved at inddrage det beplantede areal nordøst for hovedbygningen. I 1951 fremlagde havearkitekt C. Th. Sørensen et projekt for en udvidet parkeringsplads og for Museets omgivelser i øvrigt. Projektet blev dog ikke umiddelbart realiseret, men væsentlige dele af det, herunder parkeringspladsen, blev gennemført lidt efter lidt.

Taget havde som tidligere nævnt fået en gennemgribende istandsættelse i 1942, men der var åbenbart stadig visse problemer. I 1952 blev der igen foretaget en større reparation, men alligevel måtte man i 1964 tage fat på en hovedreparation, som strakte sig over 3 år.

Kælderen var ligeledes blevet istandsat under krigen, men også her var der fortsat fugtproblemer. I 1952 fremlagde Heine et forslag til etablering af centralvarme og et lufttørringsanlæg, men begge projekter måtte opgives. I 1957 konstateredes svamp i kælderen, og det blev derfor nødvendigt at gøre noget. I 1958 blev der lavet en form for ventilation, som sammen med andre forbedringer betød, at der i den sydlige ende af kælderen kunne indrettes et magasin- og lagerrum.

Udbygningsplaner

Efter at man i 1947 havde erkendt, at der selv i bedste fald ville gå en år-række, inden det ville blive muligt at foretage en større udbygning af Museet, koncentrerede man sig om at forbedre forholdene i Lyngby. Det gav sig først og fremmest udslag i den fuldstændige omordning af Museet, som Heine gennemførte, efter at han i 1950 var blevet leder af Museet, der efter genåbningen i 1951 fremtrådte i en helt ny skikkelse. Man glemte imidlertid ikke det langsigtede mål at få Museet udvidet i Lyngby eller eventuelt helt eller delvis at få det flyttet til et passende sted, og det stadige problem med at skaffe plads til nye museumsgenstande og de idelige besværligheder med de skiftende og ofte dårlige fjernmagasiner forstærkede kun dette ønske.

I 1953 opgav man endeligt Mindedal Rasmussens gamle projekt som værende utidssvarende og for kostbart. I stedet fremlagdes på bestyrelsesmødet 18/6 en af arkitekt H.H. Engqvist udarbejdet skitse til en tilbygning bestående af foreløbig to sidefløje og en værkstedsbygning med mulighed for senere tilføjelse af en forbindelsesbygning. Det var

tanken, at møllen fra Gribsvad skulle opstilles i en af sidefløjene - en idé man kan undre sig noget over, da en vindmølle så decideret er et selvstændigt bygningsværk, som kræver nogenlunde frie omgivelser. Muligvis har man dog kun forestillet sig møllens kværne opstillet.

Der var almindelig tilfredshed med Engqvists forslag, som i givet fald kunne udføres etapevis, og Uldall erklærede, at han sjældent havde set et så overbevisende rigtigt byggeprojekt. Resultatet blev, at Uldall og Heine skulle udarbejde planer over Landbrugsmuseets og Frilandsmuseets ønsker på længere sigt, specielt med henblik på Virumgård, da der var brug for mere jord, dels i forbindelse med byggeriet og dels til en større, fælles parkeringsplads. Virumgårds bygninger forestillede man sig anvendt til magasiner og en tjenestebolig til afløsning for træhuset fra 1921. Under mødet opererede man med byggeudgifter på ca. 600.000 kr., men senere på året oplyste Engqvist, at alene håndværkerudgifterne for den samlede udbygning efter et løst skøn ville beløbe sig til 1,5 mio. Dermed ville projektet altså blive dyrere end Mindedal Rasmussens forslag, som man havde forkastet bl.a. med den begrundelse, at det var for kostbart. Planerne kunne da heller ikke umiddelbart realiseres, og i 1957 måtte man erkende, at en eventuel erhvervelse af Virumgårds bygninger og en del af jorden lå et stykke ude i fremtiden.

I 1958 bragtes Gl. Estrup for første gang på tale, og det er formodentlig Uldall, der har fået idéen. Man fandt stedet velegnet til oprettelse af en større filial, der kunne afløse filialerne i Ladelund og Malling; men der var ikke tale om at flytte Museet fra Lyngby, idet man fortsat håbede på at kunne overtage Virumgård. Forhandlinger herom i 1959 førte dog kun til, at sagen måtte stilles i bero indtil videre.

Ved bestyrelsesmødet 19/6-1962 var de fleste i bestyrelsen nået til erkendelse af, at den bedste løsning ville være at flytte hele Museet, men spørgsmålet var så, hvornår det ville blive muligt, og hvor man skulle flytte hen. Hollufgård ved Odense blev nævnt som en mulighed, formentlig fordi der på det tidspunkt var forslag fremme om at flytte Landbohøjskolen til Odense. Som en anden mulighed blev nævnt Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm. Forslaget var muligvis kun en strøtanke, og det har næppe haft nogen forbindelse med, at departementschef Wilcke allerede i 1940 havde ventileret et lignende forslag. Derimod kan der muligvis have været en sammenhæng med, at der i 1961 var overvejelser om at omorganisere museet i Hørsholm, således at Heine skulle være leder af begge museer, når museumsbestyrer H. Scheel gik af. Det vides ikke, hvem der har fået idéen, men den er sandsynligvis kommet fra Landbrugsministeriet, som har øjnet en besparelse, og det fremgår heller ikke af det bevarede materiale i Landbrugsmuseets arkiv, hvorfor forslaget afgik ved en stille og tilsyneladende ret hurtig død. Sandsyn-

ligvis har bestyrelsen i Hørsholm været afvisende, men uheldigvis synes bestyrelsesarkivet for disse år at være gået tabt.

Mødet 19/6-1962 endte med, at Heine endnu engang fik besked på til næste bestyrelsesmøde at lave et udkast til en plan for Museets fremtid og at undersøge mulighederne for en udflytning.

Drøftelserne fortsatte på bestyrelsesmødet 15/8-1963, og Uldall understregede, at en flytning blev mere og mere påtrængende, og at besøgstallet på Landbrugsmuseet faldt, i takt med at genboen, Frilandsmuseet, blev større og større og derfor virkede mere tiltrækkende på publikum. Både Frilandsmuseets leder, Peter Michelsen, og professor Axel Steensberg beklagede flytningen, da de nødigt ville undvære Museets velordnede studiesamlinger, men de indrømmede, at det nok var nødvendigt at flytte. Heine redegjorde for 4 forskellige muligheder, nemlig Domænevæsenets arealer i Hørsholm og ved Bygholm samt Hollufgård og Gl. Estrup, idet han anbefalede sidstnævnte løsning, der gik ud på, at man alene købte avlsbygningerne. Stedet var rimeligt nært ved Århus, beliggenheden var turistmæssig god, og der var i forvejen et museum på stedet, nemlig Jyllands Herregårdsmuseum, som ville bidrage til et godt besøgstal uden at betyde samme trussel, som Frilandsmuseet nu udgjorde. De øvrige muligheder fandt han mindre realistiske.

Laurits Nielsen var lidt betænkelig ved at rykke ind i gamle bygninger, der var bygget og indrettet til helt andre formål, men det blev dog vedtaget, at der skulle udarbejdes et overslag over udgifterne ved køb eller leje af egnede bygninger og arealer samt til flytning og indretning, idet man skulle være særligt opmærksom på Gl. Estrups muligheder.

Den 19/3-1964 fremsendte Uldall til kontorchef C. Th. Holbøll, der i 1962 havde efterfulgt Stahlschmidt som formand, en redegørelse, hvori han anbefalede at nedlægge filialerne i Ladelund og Mallings og i stedet indrette en ny stor filial på Gl. Estrup, mens hovedsamlingen burde bevares i Lyngby. Redegørelsen blev rundsendt som oplæg til et bestyrelsesmøde 28/4, og forstander Knud Hansen, Bygholm, som ikke kunne deltage i dette møde, svarede, at han fuldt ud kunne gå ind for Gl. Estrup-løsningen. Det ville være godt at oprette en filial der, men det bedste ville trods alt være at flytte hele Museet til Gl. Estrup, hvor man midlertidigt måtte indrette sig i de eksisterende bygninger. På længere sigt ville det formentlig være både bedre og billigere at satse på nye bygninger. Han mente imidlertid, at den forlangte pris på 2,5 mio. var for høj, og tilbudet om at leje Gl. Estrup for 100.000 om året fandt han helt urimeligt.

På mødet 28/4 var der overvejende stemning for at købe Gl. Estrup og flytte hele Museet. Jorden ville man forsøge at sælge til Løvenholm-

fonden eller lade Jordlovsudvalget tage sig af. Heine karakteriserede bygningerne på Gl. Estrup som ideelle til museumsbrug, men enten må det være en overilet bemærkning ”i kampens hede”, eller også kan han ikke have kendt meget til det indre af bygningerne. De fleste af dem var nemlig indrettet som stalde med lerlofter, og da bygningerne var fredede, så der ikke måtte ændres på døre og vinduer, kan man ikke påstå, at de var velegnede til udstillingsformål, hvorimod der godt kunne indrettes gode magasiner. Et forsøg fra professor Aksel Milthers side på at bringe Hofmangsgave på tale som en mulighed blev afvist med henvisning til bygningernes ringe stand og stedets afsides beliggenhed.

Kort efter dette møde sendte bestyrelsen 4/5 en redegørelse til Landbrugsministeriet, der mundede ud i, at man indstillede, at Ministeriet købte eller lejede Gl. Estrup, for at der her kunne oprettes en ny stor filial i stedet for filialerne i Ladelund og Mallings, og man ville så på Gl. Estrup lægge særlig vægt på udstillinger, mens administrationen og det videnskabelige arbejde forsat skulle foregå i Lyngby. Sammen med indstillingen fremsendte man et udgiftsoverslag, som Engqvist havde lavet i januar samme år, og hvori han skønnede, at en foreløbig indretning ville koste 175.000, mens en fuldstændig indretning ville beløbe sig til 340.000, og selve flytningen blev anslået til 50.000 kr.

Disse overslag skulle senere komme til at optræde på uheldig vis, skønt de nok må betegnes som temmelig optimistiske. Specielt det anslåede beløb til flytningen synes uforståeligt i betragtning af, at der allerede i 1963 var indhentet konkrete tilbud, der lød på 90.000 kr. Forklaringen kan dog muligvis være den simple, at de 50.000 var for flytningen af filialerne, mens de 90.000 var for flytningen fra Lyngby.

På det ordinære bestyrelsesmøde 19/6 drøftede man atter Gl. Estrup, og der var enighed om, at det meste af jorden i givet fald måtte sælges fra eller tilplantes, men man måtte dog sikre sig tilstrækkelig megen jord til eventuelle senere udvidelser og til brug for demonstrationer m.m. Sagen havde i øvrigt været forelagt Ligningsrådet, som havde svaret, at man fandt købsprisen rigelig høj.

Senere blev der taget kontakt til administrator, professor Howard Grøn, Løvenholm-fonden, vedrørende eventuelt køb af jorden, men fonden var ikke interesseret, og sidst på året meddelte Jordlovsudvalget, at man heller ikke var interesseret. Derimod ville man gerne forsøge at hjælpe med at sælge jorden, men man tvivlede dog på, at det ville være muligt at finde interesserede købere.

I januar 1965 rettede bestyrelsen endnu engang henvendelse til Ministeriet om køb af Gl. Estrup, men på bestyrelsesmødet 3/8 måtte man lidt mismodigt konstatere, at Ministeriet havde afslået at købe Gl. Estrup. Lidt bagklogt indså man, at årsagen til afslaget måske var, at

man ville bevare hovedmuseet i Lyngby. Havde man derimod foreslået at flytte hele Museet, havde der været tale om en udflytning af en statsinstitution fra hovedstadsområdet. Det ville have været i tråd med tidens politiske tendenser, og så havde der måske været større chancer.

Bestyrelsens sekretær havde antydnet, at der måske kunne skaffes en byggegrund til Museet på Kalø, men denne mulighed blev ikke drøftet på mødet. Tværtimod var der trods afslaget stadig stor interesse for Gl. Estrup, og man var indstillet på at forsøge at leje en bygning på Gl. Estrup, så man i det mindste "fik foden indenfor".

Professor Milthers var dog mindre interesseret i Gl. Estrup, for han foretrak stadig Hofmangsgave, der som en selvejende stiftelse og planterørædlingsinstitut havde nær tilknytning til Landbohøjskolen. Derfor passede det ham også godt, at Hofmangsgave senere på året viste sig at være den eneste realistiske mulighed, da man var tvunget til at finde lokaler, hvor man midlertidigt kunne opbevare de mange genstande fra filialerne i Ladelund og Malling. I og med at de mange genstande blev flyttet hertil, håbede han, at en begyndelse var gjort, og at man senere kunne opføre nye bygninger og flytte hele Museet hertil.

Formanden havde helt opgivet håbet om at flytte til Gl. Estrup, og han satsede derfor på en udbygning på Hofmangsgave, og selv Heine synes også en tid at have kalkuleret med denne mulighed.

I 1966 viste der sig en helt ny mulighed, idet Ålborg amtsråd underhånden tilbød Museet at købe eller leje herregården "Hessel" ved Hvalpsund for at flytte Museet dertil. Amtet havde nemlig overtaget denne forfaldne gård med forpligtelse til at restaurere den og drive den som museum, og man var derfor interesseret i at supplere med "noget", der kunne medvirke til et forøget publikumsbesøg.

Efter en direkte henvendelse fra stiftamtmand J. A. Lorck havde Heine i februar besigtiget Hessel sammen med arkitekt Karsten Rønnow, som i mellemtiden var blevet arkitekt Engqvists kompagnon. Besøget resulterede i et overslag, hvorefter det skønsmæssigt ville koste 7,4 mio. at bringe Hessel i egned stand. Derimod skønnede Rønnow, at der på Gl. Estrup skulle bruges 600.000 til en foreløbig indretning og 2 mio. til en videre udbygning.

Det ordinære bestyrelsesmøde i 1966 blev holdt 4/8 på Otterup kro, for at man kunne få lejlighed til at bese Hofmangsgave og de forhold, hvorunder tingene fra filialerne var opmagasineret. Det stod klart, at en flytning af Museet var blevet endnu mere ønskelig, fordi besøgstallet var dalende og formentlig ville falde yderligere, efter at Frilandsmuseet havde etableret en stor parkeringsplads ved siden af en ny indgang, og efter at Nationalmuseet nu var begyndt at arrangere udstillinger i Brede.

Formanden oplyste, at der havde været forslag fremme om at flytte Museet til Hessel, og at Ålborg amtsråd havde rejst sagen over for landbrugsminister Chr. Thomsen. De eksisterende bygninger på Hessel var imidlertid uegnede, så denne løsning ville blive meget dyr. Han mente, at man nu måtte satse på Hofmangave, og Ministeriet havde på det 3-årige budget medtaget 700.000 kr. til diverse byggearbejder og indretning af udstilling på Hofmangave i finansåret 1968/69.

Magister Heine var alvorligt syg og fraværende, men havde noget overraskende sendt sin datter, Anne Zeeberg, som stedfortræder, skønt det havde været mere naturligt at sende museumsassistent Johs. Lægdsmand. Hun bekræftede, at Hessel af mange grunde var uegnet, og fremhævede, at Gl. Estrup ville være at foretrække fremfor Hofmangave. I øvrigt havde man netop fået lov til at opmagasinere en mejetærsker fra 1946 på Gl. Estrup, da det var umuligt at skaffe plads andre steder.

Direkte adspurgt bekræftede formanden, at de 700.000 i givet fald ville kunne anvendes på Gl. Estrup, og derefter foretrak de øvrige deltagere klart at satse på Gl. Estrup fremfor Hofmangave, omend Knud Hansen stadig var lidt betænkelig ved at anvende de eksisterende gamle bygninger. Nogen afgørende beslutning blev imidlertid ikke truffet, og da Heine fortsat var alvorligt syg og afgik ved døden 4. november samme år, kom hele flyttesagen til at stå i stampe en tid.

Tilbageblik 1950-66

Da N.G. Heine i 1950 tiltrådte som leder af Landbrugsmuseet, blev han mødt med en betydelig goodwill og store forventninger, fordi alle implicerede ønskede, at det gammeldags - for ikke at sige forældede - museum skulle bringes ud af sin stagnation og komme til at spille en helt anden rolle end hidtil. Heine havde ganske vist kun et begrænset kendskab til praktisk landbrug, men til gengæld havde han som historiker og museumsmand en solid museumsfaglig baggrund. De 16 år, han kom til at lede Museet, blev i høj grad præget af problemer og besværligheder, idelige omflytninger og en stadig uvished om en eventuel udbygning eller flytning; men der skete dog også betydelige forbedringer, og trods beskedne bevillinger lykkedes det efterhånden at få det bestående museum til at skifte karakter fra en stor samling til et rigtigt museum med de opgaver og aktiviteter, som det indebærer.

Først og fremmest blev udstillingen totalt omordnet, så der i stedet for et rodet og uoverskueligt kæmpepulterkammer fremstod en moderne og overskuelig udstilling, hvortil der blev lavet en udmærket vejleder. Dernæst blev der i årenes løb arrangeret en række større eller mindre særudstillinger, og resultatet var da også i de første år et stigende

besøgstal, som kulminerede med godt 28.000 i 1954. Derefter faldt tallet langsomt men støt, og den vigtigste årsag hertil var, at Frilandsmuseet stadig ekspanderede og derved kom til at dominere mere og mere. Faktisk troede mange besøgende, at Landbrugsmuseets bygning blot rummede Frilandsmuseets kontorer og administration.

Sideløbende med udstillingsarbejdet skete der en forøget indsamling af museumsgenstande, et håndbibliotek blev opbygget, og endelig blev der som noget helt fundamentalt gennemført en omhyggelig og systematisk registrering af samlingerne.

Det betegnede også et stort fremskridt, at der nu skelnedes klart mellem egentlige udstillinger og magasiner. I loftsetagen, i plovskuret og i harveskuret blev der efterhånden indrettet forbilledlige studiemagasiner, som var blandt de bedste i landet. Derimod stod det gennemgående sørgeligt til i de forskellige fjernmagasiner, der i de fleste tilfælde var indrettet i dårlige bygninger. De var alle lejet eller lånt for kortere tid, hvad der medførte ustandselige flytninger og omrokeringer, og tingene var alle steder uforsvarligt tæt stuvet sammen – ikke mindst efter at man havde måttet nedlægge filialerne i Dalum, Ladelund og Malling.

Det altoverskyggende problem var pladsmanglen, og derfor fortsatte de bestræbelser, som var påbegyndt i 1935, på at få gennemført en udbygning af Museet; men det viste sig stadig uigennemførligt, og derfor stilede man efterhånden mod en delvis udflytning ved at oprette en ny stor filial. Mange forskellige løsninger blev overvejet, og en del blev forsøgt, men uden resultat. Heine opgav dog aldrig håbet om, at der kunne opnås en løsning, og selv kort før sin død overvejede han nye muligheder, efter at planerne om at flytte til Gl. Estrup havde måttet opgives. Flyttesagen optog ham stadig stærkt, selvom han på det tidspunkt for længst havde erkendt, at han som følge af sin sygdom ikke selv ville komme til at flytte Museet. Det måtte blive hans efterfølgers sag.

PERIODEN 1966-88

Indledning

Museets historie i perioden 1966-88 skulle på sin vis være lettere at skrive end den tidligere historie, da der fra denne periode er et langt mere omfattende kildemateriale, både fordi der rent faktisk er sket mere end tidligere, og fordi praktisk talt alt relevant skriftligt materiale er bevaret. Desuden lever adskillige af de involverede personer endnu, heriblandt denne bogs forfatter, der ikke alene har oplevet denne periode, men som i egenskab af Museets leder siden 1967 også selv har været med til at præge udviklingen. Dette sidste bevirker, at denne del af bogen i nogen grad får karakter af erindringer i utide. Da jeg har været direkte involveret i hele begivenhedsforløbet, har jeg endvidere kendskab til adskillige forhold og detaljer, som ikke fremgår af de officielle papirer, og desuden kan jeg støtte mig til mine private dagbøger og breve.

Til gengæld indebærer mit eget engagement en risiko for, at visse detaljer tillægges en større betydning, end de måske fortjener, og i nogle

Fig. 18. Mag. art. Svend Nielsen, leder af Landbrugsmuseet fra 1967.

tilfælde kan min erindring om situationer og forhold være farvet af egne synspunkter og af den opfattelse, som jeg i sin tid fik, og som måske byggede på mangelfulde informationer. Men jeg har i det mindste tilstræbt at give en objektiv skildring af de faktiske begivenheder.

Museets sidste år i Lyngby

N. G. Heine havde i sine senere år flere langvarige sygdomsperioder, og hans død i november 1966 kom derfor ikke som nogen større overraskelse, men alligevel synes ingen at have overvejet, hvem der eventuelt skulle efterfølge ham - måske dog med undtagelse af bestyrelsens formand, kontorchef C. Th. Holbøll. Han fik nemlig allerede i forbindelse med Heines begravelse arrangeret et uformelt møde med to af de museumskyndige medlemmer af bestyrelsen, og herunder foreslog han, at lederstillingen på Landbrugsmuseet blev nedlagt, og at museumsbestyrer Knud Paludan, Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm, herefter skulle lede begge museer. Idéen var for så vidt ikke ny, for noget tilsvarende havde været på tale i 1961, da den daværende leder af Museet i Hørsholm skulle gå af - blot gik forslaget dengang ud på, at Heine skulle lede begge museer. Holbølls forslag blev imidlertid på det omtalte møde så utvetydigt imødegået, at muligheden aldrig siden blev nævnt, og stillingen som leder af Landbrugsmuseet blev hurtigt efter opslået ledig.

Jeg er vidende om, at jeg med min museumsuddannelse og min baggrund i praktisk landbrug af flere blev betragtet som en oplagt ansøger. Selv fandt jeg ganske vist muligheden tilløkkende, men da jeg havde hørt rygter om, at Museet skulle flytte til Gl. Estrup, var jeg alligevel af private grunde ikke synderligt interesseret.

Denne situation ændredes dog, da flere af bestyrelsens medlemmer direkte opfordrede mig til at søge stillingen, og da man samtidig understregede, at Ministeriet havde afslået at købe Gl. Estrup, og at denne plan derfor næppe kunne realiseres, endte det med, at jeg alligevel søgte stillingen - og derefter skete der intet. For skønt stillingen hurtigt efter Heines død blev opslået ledig og endda med en ret kort ansøgningsfrist, gik der mere end 3 måneder, inden Ministeriet efter en kraftig henstilling fra nogle bestyrelsesmedlemmer begyndte at realitetsbehandle sagen. Resultatet blev, at jeg efter nogle skærmydsler med Ministeriet kunne tiltræde stillingen 1/5-1967 uden på det tidspunkt at være klar over, at netop datoen 1. maj flere gange tidligere havde været skæringsdag på Museet. E. H. Koch tiltrådte som leder 1/5-1941, Heine blev museumsassistent 1/5-1947 og tiltrådte som leder 1/5-1950.

Min første tid som leder af Landbrugsmuseet måtte nødvendigvis blive uden større udrettede aktiviteter, da jeg måtte begynde med at

orientere mig grundigt i Museets omfattende samlinger, som for størstedelens vedkommende var opmagasineret i Lyngby eller i fjernmagasiner, og med at sætte mig ind i Museets forhold.

Det stod hurtigt klart, at det altoverskyggende problem var pladsmanglen og de katastrofalt dårligt forhold i fjernmagasinerne bortset fra lokalerne i Brede, hvor en række vogne stod under gode forhold. På Hofmangave var tingene fra Ladelund og Malling stuvet sammen under meget dårlige forhold, og Vigholmgård i Smørum var nærmest faldedefærdig. Al disponibel plads var udnyttet, og desuden forsøgte Jordlovsudvalget at sælge Vigholmgård til kommunen for nedrivning, så vi levede hele tiden med truslen om, at vi kunne blive sagt op med få dages varsel. Situationen blev yderligere forværret, da en gavl på Vigholmgård blæste ud under orkanen i oktober 1967.

Fig. 19. Under en orkan i oktober 1967 blæste en gavl ud på Vigholmgård, men heldigvis kom ingen personer til skade, og de opmagasinerede genstande blev heller ikke ødelagt. Det opståede hul blev nødtørftigt lukket med en bræddewæg.

Museet fik ganske vist tilbudt lejemål både på Dragsholm og på Holsteinborg, men kunne ikke skaffe de nødvendige midler, og en tilbudt lade på Hald var i så dårlig stand, at der kun i nødsfald kunne blive tale om at benytte den til den mejetærsker, som godsejer E. H. Gregersen ikke længere ville have stående på Gl. Estrup, da der nu ikke var udsigt til, at Museet kunne overtage bygningerne.

Jordlovsudvalget havde imidlertid forståelse for Museets vanskeligheder og forsøgte at finde andre bygninger, som vi kunne disponere over for en tid. Forskellige bygninger i Harrestrup og Ågerup var på tale, og i foråret 1968 fik vi lov at bruge en del af Rønhøjgård i Ågerup. Vi begyndte straks at flytte hertil fra Vigholmgård, som i mellemtiden var blevet solgt og skulle tømmes senest 1/4-1968. Der var imidlertid slet ikke plads til det hele på Rønhøjgård, men så kom tilfældet os til undsætning, idet formaliteterne ikke var i orden, så Vigholmgård kunne rives ned. Det gav os så lang frist, at Gl. Estrup i mellemtiden blev købt, og de sidste ting fra Vigholmgård kunne så flyttes til Gl. Estrup i maj 1969.

Ved min tiltræden var en enig bestyrelse indstillet på, at der snarest måtte findes en løsning på Museets pladsproblemer, enten i form af en udbygning i Lyngby eller ved en hel eller delvis flytning af Museet, og der vil i det følgende kapitel blive nærmere redegjort for de mange forskellige forslag. Som følge af disse overvejelser var der ikke grund til at foretage større bygningsændringer eller -reparationer på Museet. Dog blev den påbegyndte 3-årige hovedreparation af taget afsluttet, og da jeg havde prøvet én vinter på Museet, blev de gamle elradiatorer på kontoret udskiftet. Da elinstallationerne var gamle og lidet betryggende, blev al strøm afbrudt om natten, og derfor blev der om vinteren først varmt på kontoret sidst på eftermiddagen. Faktisk kunne man i kontoret med ca. 4 m til loftet bedømme klokkeslettet efter temperaturen. Kl. 10 var der varmt i hovedhøjde, når man stod op, og først kl. 16 nåede varmen knæhøjde, og under de forhold var det ingen fornøjelse at skrive på maskine.

Museets fremtid var som nævnt uafklaret, men da det ret hurtigt tegnede til, at én eller anden løsning var i sigte, måtte der bruges en hel del tid på at udarbejde diverse redegørelser og skitseplaner. Under disse forhold var det vanskeligt og også lidt formålsløst at bruge tid og kræfter på at planlægge og gennemføre større ændringer i den bestående udstilling, så på dette felt blev Museets sidste år i Lyngby temmelig begivenhedsløse.

Det betød imidlertid ikke, at der ikke skete noget. Først og fremmest var det oplagt, at ventetiden måtte udnyttes til at komme helt ajour med registreringen af museumsgenstande, så de i givet fald kunne være klar

til at blive flyttet. Dernæst skete der trods alt stadig en vis tilgang af museumsgenstande, selvom vi af pladsmæssige årsager måtte være meget tilbageholdende. Særlig problematisk var en betydelig tilgang af meget sjældne maskiner og redskaber, mejeriinventar og modeller samt fotos og arkivalier, som Landbohøjskolen ønskede at skille sig af med. Man havde tidligere forsøgt at sælge dele af samlingen til Museet, men nu lød beskeden, at vi kunne fjerne tingene, hvis det skete i løbet af få dage. I modsat fald ville de blive kørt på lossepladsen. En del mindre ting skaffede vi plads til ved at aflukke den ene ende af Museets store midtersal med en let skillevæg. De større maskiner måtte vi imidlertid køre direkte til Gl. Estrup, som i mellemtiden var blevet købt; men det betød, at disse ting først langt senere kunne nummereres og registreres.

Et andet og yderst interessant oprydningstilbud kom fra Landbrugsgets Informationskontor i Tune, der i 1969 tilbød Museet et stort antal ældre film. Desværre var de fleste af filmene i en sådan tilstand, at det var

Fig. 20. 1970 skænkede Nordisk Diesel en Ferguson traktor model 26 fra 1949 til Museet. På billedet overrækker underdirektør Chris Andersen traktorens papirer til museumsinspektør Svend Nielsen.

nødvendigt med en forholdsvis snarlig gennemgang og konservering. Museet selv havde hverken apparatur eller ekspertise til et sådant arbejde, og det lykkedes ikke at skaffe de ca. 10.000 kr., der skulle til, for at arbejdet kunne udføres andetsteds. Det endte derfor med, at filmene overgik til Danmarks Radios filmarkiv.

Ganske anderledes gik det, da Museet samme år startede en indsamlingskampagne for både ældre og samtidige maskinkataloger, brochurer, instruktionsbøger o.lign. for på en lidet pladskrævende måde at indsamle billedmateriale og tekniske oplysninger om et bredt udsnit af landbrugets maskinpark. Museets genstandssamling kan nemlig - navnlig for de større maskiners vedkommende - kun omfatte et yderst begrænset antal modeller og årgange af de forskellige maskiner. Indsamlingskampagnen blev en stor succes, og materialet har ved flere lejligheder vist sig særdeles nyttigt, ikke mindst som hjælp ved datering og restaurering af gamle maskiner. Det er derfor ærgerligt, at man ikke tidligere har været opmærksom på værdien af et sådant materiale, og det er dobbelt ærgerligt, at K. Hansen tværtimod brugte sådanne kataloger og hefter m.m. som brændsel.

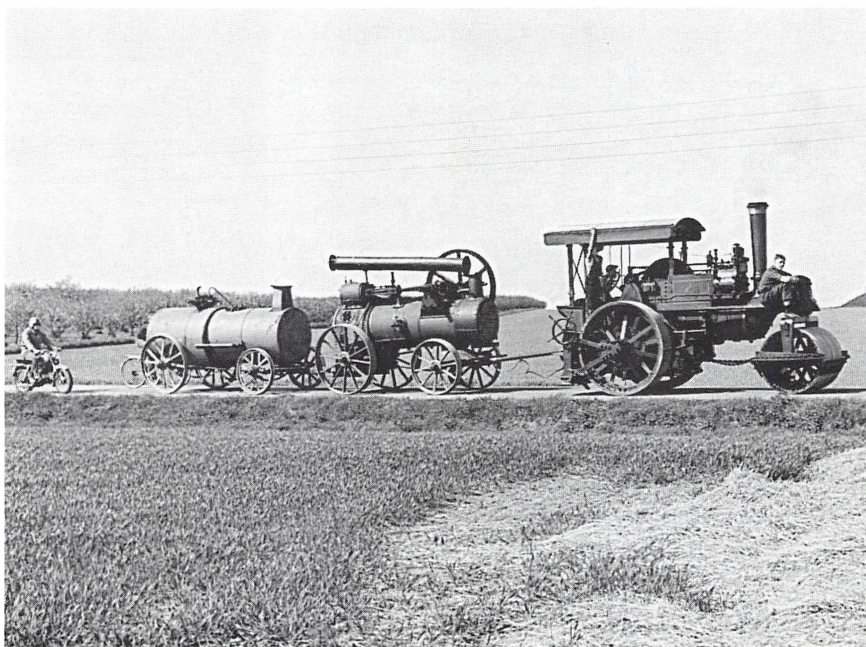

Fig. 21. Ved transport af et Marshall lokomobil og en Atlas dampkedel 1970 benyttedes en damptrømler som trækraft.

En helt speciel situation opstod i 1970, da vi fik foræret et stort lokomobil, som befandt sig i Ågerup. Medlemmerne af en damptromleklub tilbød at restaurere det for os, og det skulle derfor transporteres til deres værksted i Tåstrup. Transporten foregik med en damptromle fra 1923 som trækraft, så der var en del søndagsbilister, som fik en ekstra oplevelse. Den 13 km lange tur til Tåstrup varede ca. 5 timer, og der blev brugt 2 sække kul og 1.500 liter vand, så vi måtte tanke op et par gange undervejs.

Som allerede nævnt skete der kun mindre ændringer i de eksisterende udstillinger, men til gengæld markerede Museet sig ved forskellige lejligheder andre steder. Museet deltog således både i 1967 og i 1969 med en lille stand på landbrugsmaskinudstillingen AGRIMA i Bella-centret, og i 1967 bistod Museet Lyngby Handelsstandsforening ved et fællesar-

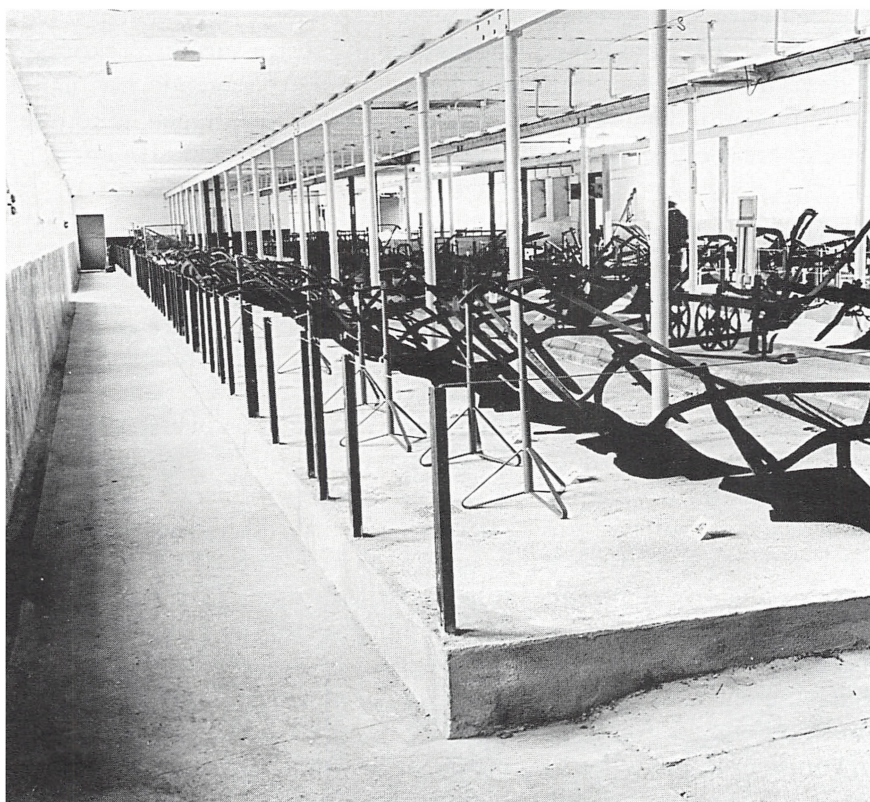

Fig. 22. I forbindelse med 17. Verdenspløjestævne 1970 på Christiansminde ved Horsens arrangerede Museet en speciel plovudstilling i kostalden.

rangement, hvori en række forretninger deltog. Arrangementet blev en stor succes og skaffede Museet megen presseomtale.

I 1968 arrangerede Museet sammen med Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre udstillingen "Børn møder oldtid" i Lyngby idrætshal, og i 1969 markerede vi på Auning-messen, at Museet var ved at flytte til Gl. Estrup. I 1970 afholdtes det 17. Verdenspløjestævne på Christiansminde ved Horsens, og i den anledning arrangerede Museet på gården en større plovudstilling, der i høj grad vakte interesse hos det specielle publikum. De udstillede plove blev alle hentet i Lyngby, og efter udstillingen blev de fleste kørt direkte til Gl. Estrup.

I 1972 ønskede Foreningen af jydsk landboforeninger i forbindelse med Ungskuet i Herning at markere sit 100-års jubilæum med en stor historisk udstilling, som man bad Museet lave i samarbejde med Landbrugets Afsætningsudvalg. Man var indstillet på at betale, hvad det kostede at lave en ordentlig udstilling, og da Museet på det tidspunkt havde lukket udstillingen i Lyngby, kunne vi tillade os at bruge en del genstande herfra, som så bagefter kunne transporteres til Gl. Estrup. Udstillingen fyldte en af hallerne og blev en meget stor succes. Vi skønner, at den, i de 4 dage den stod, havde henvend 50.000 besøgende, heriblandt Dronningen og Prins Henrik. Som efterslæt til udstillingen udkom senere på året bogen "Bønder i 100 slægtled" finansieret af DLG.

Udflytningsplaner

Museets altoverskyggende problem var som tidligere nævnt pladsmanglen, og da Ministeriet havde afslået at købe Gl. Estrup, måtte der findes en anden løsning. Som optakt til mit første bestyrelsesmøde udarbejdede jeg en redegørelse for Museets mål og opgaver, sådan som jeg opfattede dem, og skitserede fire mulige løsninger på pladsproblemerne. En udbygning i Lyngby ville indebære både fordele og ulemper, og den forudsatte, at Virumgård ville afgive noget jord, hvad der ikke var videre sandsynligt. En flytning til den lille sydfynske herregård Østrupgård, som allerede Heine havde haft i tankerne kort før sin død, måtte efter en besigtigelse betegnes som en dårlig løsning, da de eksisterende bygninger var ganske uegnede. En flytning til Hofmangsgave ville ligeledes nødvendiggøre et omfattende byggeri, og desuden var beliggenheden temmelig uheldig. Da der således i alle tilfælde ville blive tale om et større nybyggeri, fremførte jeg, at det ville være bedre at bygge et helt nyt museum, og hvis dette kunne ske på Roskilde-egnen, kunne Museet stadig drage nytte af de biblioteker og samlinger, der fandtes i København, og der kunne eventuelt blive tale om et samarbejde med det nye universitetscenter RUC.

På bestyrelsesmødet d. 29/8-1967 oplyste formanden, at der for de kommende år var afsat ialt 700.000 kr. til om- og nybygning for Museet. Denne chance måtte ikke forspildes, men da Gl. Estrup efter Ministeriets afslag ikke kunne komme på tale, måtte der findes en anden udvej. Alle fandt, at Hollufgård, Hald, Bygholm og Østrupgård var uegnede. Formanden og Milthers foretrak Hofmangave, mens flere andre hellere så en udbygning i Lyngby, omend man var noget skeptisk med hensyn til de reelle muligheder. Knud Hansen havde dog ikke opgivet Gl. Estrup, men han mente, at man nu måtte nøjes med at købe bygningerne og et mindre jordareal, og derefter tilsluttede flere sig dette synspunkt. Resultatet blev, at man skulle arbejde videre med de tre muligheder Virumgård, Hofmangave og Gl. Estrup.

En henvendelse til Statens Planteavlsudvalg på Virumgård førte kun til, at man afslog at afgive såvel bygninger som jord, og derefter måtte denne plan definitivt opgives.

Bestyrelsen for Hofmangave var stærkt interesseret i at få Museet derover, og nogle udtalelser herom fra Stiftelsens formand, hofjægermester F. Lüttichau, blev slået temmelig stort op i de fynske aviser. Det er imidlertid svært at ride på to heste, og det fremgår tydeligt af Fyns Tidende for d. 25. oktober 1967, hvor det i en forsideartikel fremhæves, at Hofmangave vil være et velegnet sted for Landbrugsmuseet, mens det i en anden artikel inde i bladet pointeres, at stedet netop er velegnet til forsøgsstation på grund af den afsides beliggenhed.

Knud Hansen begyndte straks at arbejde videre med Gl. Estrup-planen og fremsendte hurtigt en redegørelse, hvori han anbefalede, at man købte bygningerne på Gl. Estrup og et mindre jordareal. Endvidere mente han, at det på længere sigt var nødvendigt at satse på nye bygninger, ligesom der allerede fra starten måtte anlægges en passende parkeringsplads og indrettes et cafeteria. Han konkluderede, at der snarest burde udarbejdes et skitseprojekt for en ny museumsbygning, således at der kunne ske en fuldstændig overflytning af Museet.

På bestyrelsesmødet d. 30/11-1967 skulle man tage endelig stilling til de tre aktuelle muligheder, og man erkendte hurtigt, at Virumgård-planen måtte opgives. Formanden og Milthers gik fortsat ind for Hofmangave, og Milthers anførte, at Stiftelsen ville stille 10-20 tdr. land gratis til rådighed for Museet. Samtlige øvrige bestyrelsesmedlemmer foretrak imidlertid Gl. Estrup, og at man stiledede imod en total overflytning af Museet. Derefter blev det vedtaget at indstille til Ministeriet at købe bygningerne på Gl. Estrup og et mindre jordareal.

Knud Hansen rejste også spørgsmålet, om Landbrugsmuseet måske burde overflyttes til Kulturministeriet - en tanke der allerede flere gange tidligere havde været nævnt uofficielt, ligesom der havde været under-

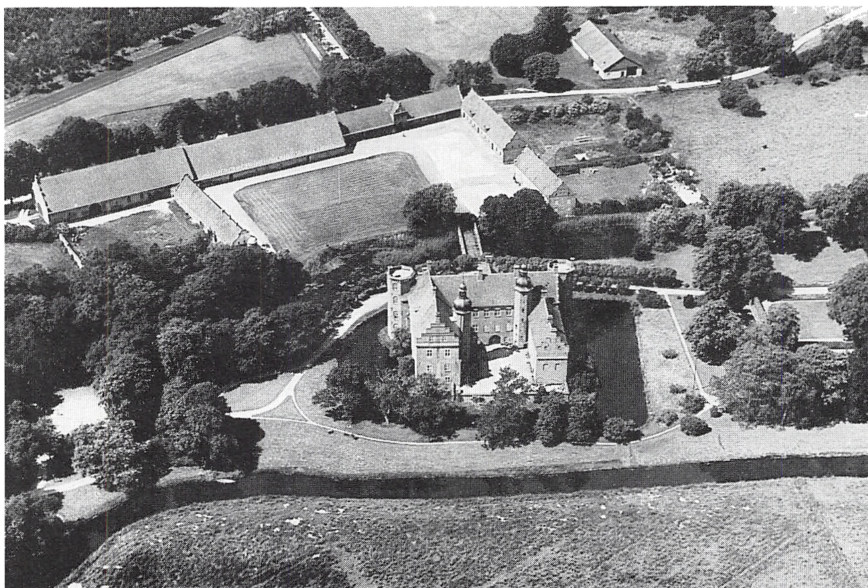

Fig. 23. Luftfoto af Gl. Estrup set fra nordøst 1965.

håndskontakter til Kulturministeriet, som lod til at være positivt indstillet. Ingen i bestyrelsen havde væsentlige indvendinger imod forslaget, men på den anden side følte ingen sig foranlediget til at foretage sig noget i den anledning.

I overensstemmelse med bestyrelsesbeslutningen blev det i januar indstillet til Ministeriet at købe Gl. Estrup, men derefter gik sagen næsten i stå. Ejeren, godsejer E. H. Gregersen, blev mere og mere utålmodig og rykkede gentagne gange for en afklaring, ligesom han med mellemrum forsøgte at finde en anden køber. I løbet af sommeren nåede sagen til Finansministeriet, og dér befandt den sig ved bestyrelsesmødet d. 22/8-1968. Formanden havde nu opgivet Hofmangsgave og gik ind for Gl. Estrup.

Bestyrelsen var noget utilfreds med den langsomme sagsbehandling, og på Vagn Voigts forslag blev det vedtaget at mobilisere "Landsbladet" og "Husmandshjemmet" for at gøre offentligheden opmærksom på de helt uforvarselige magasinforhold.

Få dage efter bestyrelsesmødet fremsendte Gregersen et fornyet tilbud, og derefter begyndte der endelig at ske noget i sagen. I september blev der opnået enighed mellem Gregersen og Ministeriet om en købesum på 1,2 mio. I oktober udarbejdede jeg en første skitseplan for udnyttelsen af Gl. Estrup, i november godkendte Finansministeriet afta-

len med Gregersen, og derefter lå den endelige afgørelse hos Finansudvalget.

Men så gik der politik i sagen. Ålborg amtsråd fik nemlig egnens radikale folketingsmand, Erik Hansen, til påny at bringe herregården Hessel ind i debatten, og det vakte furore både i Gl. Estrup sogneråd, der nu også tog fat på lobbyvirksomhed, og i Museets bestyrelse, hvor Uldall bebudede sin tilbagetræden, hvis Hessel blev foretrukket fremfor Gl. Estrup. På Museet blev stemningen noget trykket, for mens 3 ud af de ialt 5 fastansatte var indstillet på at flytte til Gl. Estrup, ønskede ingen at flytte til Hessel.

Fire medlemmer af Finansudvalget besøgte Hessel d. 3. januar, og stiftamtmand J. A. Lorck skrev til landbrugsminister Peter Larsen for at anbefale Hessel og tilbød at sælge eller udleje de nødvendige arealer. Til gengæld udarbejdede jeg et kort notat til Ministeren, hvori det blev påpeget, at Hessel havde en dårlig beliggenhed, at bygningerne var for små og med stråtag, samt at ingen af personalet ville flytte med til Hessel. Ministeren selv var heller ikke stemt for Hessel-planen, og dens forkæmpere opnåede kun at forhale sagen lidt. Den 16. januar 1969 tiltrådte et flertal i Finansudvalget købet af Gl. Estrup, og dermed havde sagen om Gl. Estrup efter mere end 5 års forhandlinger, og 11 år efter at Gl. Estrup første gang var blevet nævnt som en mulighed, omsider fundet sin afgørelse. En ny æra i Museets historie kunne begynde.

Flytning

Købet af Gl. Estrup vakte naturligvis stor glæde på Museet, men samtidig stod det klart, at der forestod nogle meget strenge år, fordi der sideløbende med det daglige arbejde skulle gennemføres to omfattende opgaver, nemlig indretningen af Gl. Estrup og overflytningen af hele Museet med kontorer, bibliotek, arkiver og ca. 20.000 museumsgenstande. Hvad indretningen angik, kunne en stor del af arbejdet dog overlades til arkitekt og håndværkere, hvorimod alle flytteforberedelser, pakning og kontrolfunktioner i forbindelse med flytningen måtte udføres uden ekstra hjælp.

Ingen kunne dengang vide, hvor arbejdskrævende de to store opgaver ville blive, men det var dog de færreste, der nærrede så urealistiske forestillinger herom, som formanden gjorde. Flytteudgifterne havde han uden nærmere forespørgsler anslået til 50.000 kr., hvor 250.000 ville have været mere realistisk, og på tilsvarende måde havde han erklæret, at der for 400.000 kunne indrettes et tip-top moderne museum, som ikke ville kræve væsentlige investeringer i de næste 20 år. I virkelighed-

en har vi indtil nu brugt ca. 23 mio. (incl. moms) og er endnu ikke færdige med istandsættelsen af de gamle bygninger. Med hensyn til overflytningen forestillede han sig kort efter købet i januar 1969, at bestyrelsesmødet i august samme år ville kunne kombineres med åbningen af en ny udstilling på Gl. Estrup. Så optimistisk var der næppe andre, der var, og problemerne blev ikke mindre af, at de såkaldte ”glade tressere” blev afløst af sparetider. På den anden side var der dog ingen - heller ikke jeg selv - der forestillede sig så store praktiske og navnlig økonomiske vanskeligheder, at der skulle gå næsten 20 år, inden Museet igen kunne vise udstillinger af et passende omfang. Og så er flytningen endda endnu ikke helt afsluttet, og der forestår stadig betydelige istandsættelsesarbejder på de gamle fredede bygninger.

Med hensyn til den praktiske gennemførelse af flytningen havde jeg heldigvis visse erfaringer fra min tid på Nationalmuseet, hvor jeg havde forestået udflytningen af kontorer, bibliotek og en del magasiner fra Prinsens Palæ til Brede; men flytningen af Landbrugsmuseet var dog langt mere omfattende og kompliceret, og det var derfor nødvendigt at få det hele godt forberedt og organiseret. Værst var det med fjernmagasinerne, som var helt uoverskuelige, og hvor det ikke var muligt at gøre forberedelser inden læsningen af genstandene, og hvor adskillelse af maskiner og mærkning af de enkelte dele måtte ske samtidig med læsningen. Dertil kom, at mange museumsnumre var vanskelige at læse på grund af snavs og rust, at nogle museumsnumre var helt forsvundet, og at en del ting fra den tidligere filial i Dalum aldrig var blevet omnummerede. Desuden havde man ved de talrige forudgående flytninger fra magasin til magasin ikke gjort sig den ulejlighed at mærke løsdelene fra adskilte maskiner, og det viste sig i nogle tilfælde, at dele fra én og samme maskine befandt sig på 3 forskellige lokaliteter.

Flytningen fra selve Museet i Lyngby var mindre kompliceret, for her var tingene som hovedregel i orden og nummererede, og det var muligt at gøre en del forberedelser, så arbejdet med at læsse kunne gå både hurtigere og nemmere. Til gengæld var der her i tusindvis af småting, der omhyggeligt måtte pakkes i flyttekasser med indholdsfortegnelse for hver kasse. Ialt pakkede vi 295 flyttekasser.

Under selve flytningerne var det umuligt at gøre notater, så hurtigt som 8 flyttefolk kunne læsse, og jeg brugte derfor en lille dikteremaskine. Senere kunne jeg så på færgen eller på den stedlige kro om aftenen udskrive flyttelister med alle nødvendige oplysninger, der så var klar ved aflæsningen næste morgen. Sideløbende hermed lavede jeg en komplet liste med samtlige museumsnumre, således at jeg efterhånden kunne notere de flyttede eller nedpakkede genstande. Det var selvsagt et ikke ubetydeligt ekstraarbejde at lave disse kontrollister, men de har

Fig. 24. Læsning af første flyttelæs skete på Vigholmgård 25. marts 1969.

gennem årene vist sig særdeles nyttige, og på den måde blev der også automatisk gennemført en komplet genstandsrevision, som afslørede bortkomne ting, forkerte numre og andre fejl.

Den egentlige flytning begyndte d. 25. marts 1969 på Vigholmgård, hvor vi hentede 5 læs, og desuden måtte vi med få timers varsel hente et læs genstande på Landbohøjskolen, og disse blev altså flyttet uden forudgående registrering. Ved aflæsningen den følgende dag i den store lade, der var den eneste bygning, som vi umiddelbart kunne tage i brug, måtte vi konstatere, at der var ét forhold, som vi havde glemt at tage i betragtning. Laden havde nemlig i mange år været brugt som tærskested, og derfor lå der overalt på de store gitterspær et 10-15 cm tykt lag støv, og det måtte vi have fjernet, inden vi fyldte laden yderligere op. Dette viste sig imidlertid meget vanskeligt på grund af ladens store højde (15 m), men det lykkedes dog - omend med besvær - at få firmaet BMS til at påtage sig opgaven, som krævede specialkonstrueret grej. Arbejdet strakte sig over 2 dage, hvor det tilfældigvis var øsende regnvejr. Derved

blev støvet en smule klamt, så det uden væsentlige gener kunne blæses ned med trykluft. På gulvet gik vi 3 mand og skrabede støvet sammen og kørte det væk. 24 store trillebørfulde blev det til, men så var laden også som blæst.

Få dage efter denne rengøring tømte vi Vigholmgård, og det var i aldersidste øjeblik, for gården var i mellemtiden blevet solgt, og allerede to dage efter flytningen blev der støbt betongulv, hvor vore ting havde stået.

Derefter tog vi fat på at tømme Rønhøjgård, hvor uvedkommende flere gange havde begået indbrud og hærværk og bl.a. fundet det mor-

Fig. 25. Museets personale ved lukning 30. september 1971. Fra venstre ses i forreste række: Kaja Pedersen (opsyn og billetsalg), museumsbetjent Eigil Pullich, smed Børge Malmgren. I bageste række museumsinspektør Svend Nielsen, Museumsassistent Johs. Lægdsmand og Else Pedersen (opsyn og billetsalg). Tømrer Knud Jørgensen var fraværende p.g.a. sygdom.

somt at fjerne en del nummerskilte fra vore genstande. Ialt blev der i 1969 overflyttet 21 flyttelæs af 5 gange.

I 1970 blev Rønhøjgård tømt, der blev hentet 4 læs vogne fra magasinet i Brede, og hovedparten af de plove, der var med på Christiansmindeudstillingen kom også til Gl. Estrup. Ialt blev der flyttet 12 læs.

I 1971 blev der flyttet 4 læs fra Landbohøjskolen, og efter at Museet i Lyngby højtideligt blev lukket 30. september, kunne vi tage fat på flytningen herfra, og der blev taget 7 læs.

I 1972 nåede vi så vidt, at kontorer og arkiver m.m. kunne flyttes. Ialt blev der flyttet 24 læs fra Lyngby og et enkelt læs fra Brede. 1973 fulgte 11 læs fra Lyngby og i 1974 et enkelt læs fra Lyngby, der dermed blev tømt bortset fra plovskuret; men så begyndte det også for alvor at knibe med pladsen på Gl. Estrup, hvor bygningerne kun delvis var istandsat. I de følgende år skete der ikke større flytninger, men i en række tilfælde fik vi vogne fra Brede transporteret over som returgoods i en ellers tom flyttevogn, hvorved disse flytninger kunne gennemføres til en noget lavere pris end normalt.

Først efter at Museet i 1983 havde lejet en tom løsdriftstald på Løvenholm, kunne der atter komme gang i flytningen, og i december og januar blev de sidste 14 læs fra plovskuret i Lyngby kørt til Løvenholm. I 1984 og 1985 blev der hentet 6 læs på Hofmangsgave, og dermed var halvdelen herfra flyttet. Den resterende del skulle efter planerne også være flyttet, men de seneste år har været så begivenhedsrige og hektiske, at der simpelthen ikke har været tid og kræfter til at gennemføre flytningen med de omfattende forberedelser og efterfølgende arbejder, som den indebærer.

Alt i alt er der indtil nu gennemført 42 flytninger med tilsammen 120 læs, og desuden er der flyttet 15 læs som returgoods. Dertil kommer, at jeg ved hver flytning fyldte min egen vogn op med mindre genstande, som var vanskelige at pakke, og derudover har jeg ved andre lejligheder - navnlig i den periode, hvor kontoret var flyttet, men hvor jeg endnu ikke var flyttet privat og derfor nærmest boede på Grenå-Hundested færgen - haft min egen vogn fyldt op 67 gange, heraf de 13 fra Hofmangsgave. Endelig har vi 2 gange hentet ting på Hofmangsgave i en stor lejet varevogn.

Indretning og istandsættelse

Under de årelange forhandlinger om købet af Gl. Estrup havde det ikke på noget tidspunkt været nærmere overvejet, hvorledes bygningerne i givet fald kunne indrettes og udnyttes. Efter at der i september 1968 omsider blev opnået enighed med Gregersen om købsbetingelser og

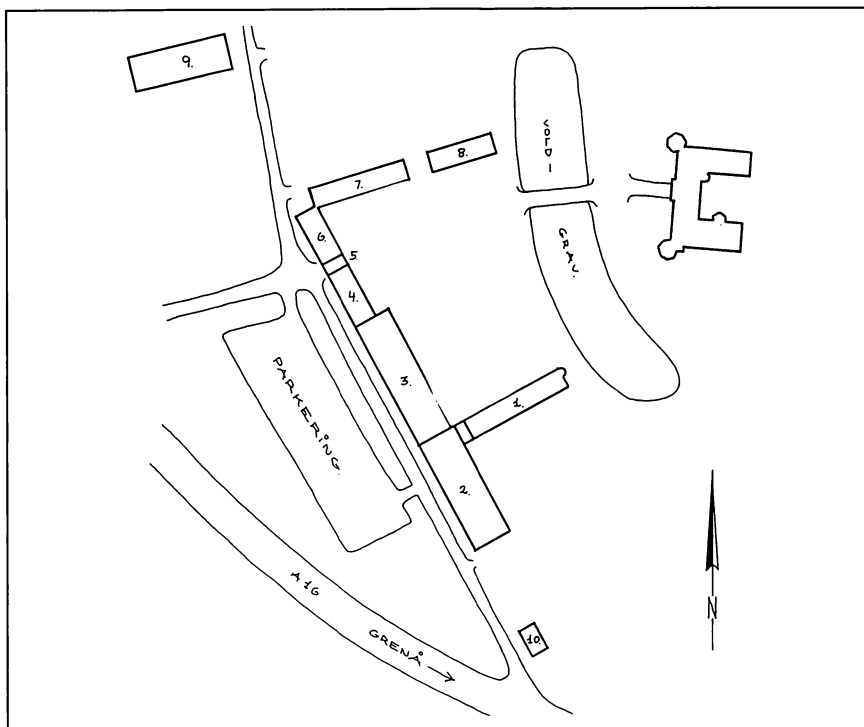

Fig. 26. Oversigt over Gl. Estrups gamle bygninger.

1. Heri findes værksted, lager, tjenestebolig og kontor. Rummede oprindeligt beboelse for herskabskusken, vognporte, kontor og magasin. I en periode i 1930'erne blev der fra beboelsen drevet lidt cafévirksomhed for Herregårdsmuseets gæster i kælderen. Ved overtagelsen i 1969 var her forvalterbolig og garager.
2. Magasin for større maskiner. Bygget som ridehus 1722. I forrige århundrede var der en tid indrettet beboelse i sydenden. Efter branden 1950 indrettet som lade.
3. Magasin i 4 etager. Oprindelig agerumslade. Efter branden 1950 indrettet som kostald.
4. Magasin. Oprindelig stald for arbejdshestene. Efter branden 1950 indrettet som kalvestald.
5. Gennemkørselsport. I rummet over porten var der tidligere beboelse for staldkarlen.
6. Magasin (ikke istandsat). Oprindelig stald for gæsteheste. Efter branden 1948 indrettet som svinestald.
7. Cafeteria. Oprindelig stald for køre- og rideheste. Efter branden 1948 indrettet som svinestald i vestende og hestestald i østende.
8. Beboelse. Blev efter godsets salg 1926 adskilt fra hestestalden og fungerede herefter som bolig for ejeren. Beboes nu på lejebasis af den tidligere ejer.
9. Magasin (ikke istandsat). Bygget 1945 som svinehus. Har senere været militærdepot og derefter kornmagasin.
10. Smedje. Opført 1761 og i brug som smedje til ca. 1910. I 1986 genindrettet som smedje og benyttes af Gl. Estrup Smedelaug.

pris, måtte jeg derfor udarbejde en første skitseplan for Gl. Estrups udnyttelse og for selve flytningen, og heri understregedes det, at der på længere sigt måtte satses på nybyggeri. Overflytningen til Gl. Estrup ville nemlig kun løse de akutte problemer, da det samlede areal, ca. 4.500 m², var lidt mindre end den plads Museet hidtil havde rådet over. For at få plads til det hele måtte man derfor indtil videre opgive at lave egentlige større udstillinger og i stedet søge at gøre flest mulige rum tilgængelige som studiemagasiner.

Om bygningernes udnyttelse forestillede jeg mig, at der i bygn. 1 (se oversigtsplan s. 64) indrettedes materiallager, værksted, tjenestebolig og i kælderen under denne midlertidige kontorer og arkiv m.m. I bygn. 2, 3, 4, 6 og evt. også i bygn. 9 påregnedes studiemagasiner i underetagen, mens der i bygn. 7 kunne indrettes billetsalg og diverse publikumsrum. Lofterne tænktes indrettet som lukkede magasiner. Bygn. 8 kunne vi desværre ikke disponere over, da det var et led i købsaftalen, at sælger fortsat måtte blive boende der. Den store lade (bygn. 2) var den eneste bygning, som umiddelbart kunne tages i brug. Alle andre bygninger krævede større eller mindre ombygnings- og indretningsarbejder, da de med deres eksisterende indretninger som stalde var nærmest ubrugelige til museumsformål.

Da købet af Gl. Estrup var en realitet, ønskede alle, at der hurtigt kunne ske noget, men en egentlig plan og en prioritering forelå ikke. Derfor lavede jeg som diskussionsoplæg til bestyrelsesmødet d. 14/2-1969 en skitseplan for et evt. nybyggeri på Gl. Estrup. Jeg havde ganske vist ikke større tiltro til, at der inden for en overskuelig årrække kunne skaffes midler til en ny bygning; men ved i første omgang at se bort fra de eksisterende bygninger var det langt nemmere at gøre rede for de principielle og praktiske ønsker, der så vidt muligt måtte tilgodeses ved opbygningen af et moderne museum.

På bestyrelsesmødet 14/2 måtte jeg pointere, at bortset fra den store lade kunne bygningerne ikke tages i brug, før der var taget stilling til, hvor meget der skulle gøres ved dem, at det var nødvendigt med en form for helhedsplan, og at der var brug for teknikerbistand i form af arkitekt eller lignende. De fleste kunne tilslutte sig, at der blev udarbejdet planer for fremtiden, men udover at Knud Hansen og jeg snarest skulle foretage en nærmere besigtigelse af bygningerne, blev der ikke truffet større afgørelser. Stemningen var i det hele taget lidt mat, dels fordi det blev oplyst, at de 700.000, der havde været afsat til byggeri, var brugt til udbetalingen på Gl. Estrup, og dels fordi formanden var noget irriteret. Han havde nemlig ikke ønsket dette møde og brød sig ikke om, at bestyrelsen "blandede sig" for meget. Desuden stod han umiddelbart over for sin afgang på grund af alder og var ikke synderligt interesseret i lang-

tidsplaner for Museet. Der mærkedes på mødet visse tegn på et begyndende modsætningsforhold mellem formanden og den øvrige bestyrelse, og dette forstærkedes i den følgende tid, navnlig i forhold til Knud Hansen, som så absolut var den mest aktive i bestyrelsen.

Intermezzo

Allerede få dage efter det ovenfor omtalte bestyrelsesmøde fandt den af-talte besigtigelse af Gl. Estrup sted. Knud Hansen havde nu erkendt, at der foreløbigt kun kunne skaffes midler til en nødtørftig istandsættelse, og at der ikke i øjeblikket var midler til teknikerbistand. Derfor havde han formået arkitekt Erik Laursen, Horsens, som tidligere havde udført arbejder for Bygholm, til at deltage i besigtigelsen og komme med råd og kommentarer, ligesom han ville være villig til at "arbejde på kredit" et stykke tid. Gennemgangen af bygningerne ændrede ikke væsentligt ved vor tidligere bedømmelse af bygningernes anvendelighed; men det viste sig dog ved nærmere eftersyn, at både lofter og tage var noget ringere, end vi hidtil havde troet. Dette gjaldt navnlig den hidtidige kostald (bygn. 3), men taget kunne muligvis udbedres nødtørftigt ved under-

Fig. 27. 15. august 1969 holdtes det første bestyrelsesmøde på Gl. Estrup. Fra venstre ses: Museumsinspektør Svend Nielsen, professor Aksel Milthers, kontorchef og bestyrelsesformand C. Th. Holbøll, fhv. overinspektør Kai Uldall, forpagter Vagn Voigt, fhv. forstander Johs. Ridder, ekspeditionssekretær J. Elling, museumsassistent Johs. Lægdsmand og overinspektør Peter Michelsen.

klædning med armeret plastic. Desuden blev vi klar over, at kælderens under lejligheden ikke egnede sig til indretning af kontorer m.m., og at disse derfor snarere måtte indrettes i den hidtidige hestestald i bygn. 7.

Laursen gik straks i gang med opmåling og beregninger, og til bestyrelsesmødet d. 15/8-1969 forelå der et overslag for en nødtørftig indretning af bygn. 3, 4, 6 og 7. Overslaget var alt i alt på over 500.000, men da bevillingen kun var på 200.000, måtte både kontorer, værksted og publikumsrum m.m. udskydes til senere, og Laursen fik besked på at lave et nyt overslag over arbejder, der kunne udføres inden for den givne bevilling.

Herefter koncentrerede Laursen sig om arbejdet med kostalden (bygn. 3), men efter en nøjere undersøgelse af bygningen mente han, at den meget utraditionelle tagkonstruktion, der var opført efter en brand 1950, gjorde bygningen så ustabil, at der under ekstreme forhold var en reel sammenstyrtningsrisiko, og at det derfor var tvingende nødvendigt at foretage en omfattende forstærkning. Som følge heraf fremlagde han 6/2-1970 et projekt til over 600.000 alene for denne bygning.

Ved at udarbejde et egentligt projekt var Laursen gået betydeligt videre end tilsigtet, men han fastholdt, at det havde været nødvendigt, for at han kunne besvare de stillede spørgsmål og lave de ønskede beregninger. Det kan næppe bortforklares, at Laursen har overfortolket de givne bemyndigelser, men den største fejl var, at han ikke slog alarm i tide, da han så, hvor det bar hen; men det hele blev unægteligt kompliceret af, at han og formanden havde svært ved at komme på bølgelængde, og af at formanden havde meget lidt forståelse for tekniske og praktiske problemer.

Sagen blev drøftet på et hastigt indkaldt møde hos formanden d. 4. marts, hvori Knud Hansen og Uldall deltog. Formanden nægtede kategorisk at søge et så stort beløb til en enkelt bygning, når der i sin tid var blevet sagt til Finansudvalget, at en fuldstændig istandsættelse af hele bygningskomplekset kunne gennemføres for 400.000 kr. Han kunne heller ikke forstå, at det skulle være nødvendigt at fjerne krybber og båseskullerum i de forskellige bygninger, "for der var jo tale om et landbrugsmuseum". Knud Hansen vedstod sin tidligere erklæring om bygningens anvendelighed, for de nu opdagede fejl havde først kunnet konstateres ved en minutiøs undersøgelse og opmåling. Han understregede også, at det hele tiden havde stået klart, at der på længere sigt måtte regnes med nybyggeri, og selvom "Nielsen havde fået på hovedet", da han tidligere fremkom med en skitse til nybyggeri, så var det nødvendigt at lave en langtidsplan og at have et kommende nybyggeri i tankerne. Tonen på mødet var til tider ret ophidset, men det endte da med, at man fulgte Knud Hansens og mit forslag om at udskyde arbejdet på bygn. 3

og i stedet tage fat på bygn. 4, 6 og 7. Derefter blev Laursen bedt om at lave overslag over de nødvendige arbejder i disse bygninger.

Ved et efterfølgende møde hos formanden, hvori Peter Michelsen deltog, men hvortil Uldall og Knud Hansen havde meldt afbud, fremlagde Laursen et overslag for planering af gulvene i de tre bygninger lydende på ca. 110.000 kr., og han blev bemyndiget til at arbejde videre med andre nødvendige ændringer. Et overslag skulle foreligge 1. august, men på grund af det indførte byggestop ville arbejderne næppe kunne påbegyndes før efter 1. oktober. På mødet oplyste Laursen, at stabilitetstallet for bygn. 3, der efter gældende normer skulle være mindst 1,5, nu var beregnet til 0,65, og at den ene af de svære mure var presset op til 9 cm ud af lod.

Den 12. august 1970 holdtes det ordinære bestyrelsesmøde, men man kom ikke meget videre med byggeplanerne, dels fordi Laursen havde indstillet arbejdet med Gl. Estrup, og dels fordi Ministeriet nu ønskede en afklaring af forholdet til Laursen, inden man gik videre med indretningsarbejderne. Det særlige Bygningssyn havde underhånden meddelt, at man fandt Laursens projekt både for dyrt og for dårligt, og man var ikke særligt ængstelig med hensyn til bygningernes stabilitet. Man erkendte dog, at den eksisterende tagkonstruktion var noget spinkel til det tunge tegtag, og man ville derfor acceptere, at dette midlertidigt blev erstattet af bølgeeternit. Ministeriet var meget utilbøjeligt til at ville betale Laursens honorar og overvejede at føre retssag herom. Holbøll havde længe været utilfreds med Laursen, men han måtte dog indrømme og beklage, at han end ikke havde svaret på Laursens rykker-skrivelser.

Kort efter årsskiftet 1970/71 besluttede Ministeriet, at Karsten Rønnow for fremtiden skulle være Museets arkitekt, men det betød dog ikke, at der var endeligt gjort op med Laursen. Efter lange overvejelser opgav Ministeriet at føre retssag om honoraret, men først i 1973 blev der efter flere forhandlinger indgået forlig. Arkitektskiftet var i øvrigt medvirkende til, at Knud Hansen i marts 1971 trak sig ud af bestyrelsen og blev erstattet af proprietær Helge Ribe. Knud Hansen følte sig meget dårligt behandlet af formanden, og han mente, at denne havde håndteret Laursen-sagen temmeligt klodset, og han fandt det også uheldigt, at Museet som ny arkitekt antog netop Rønnow, som via Bygningssynet havde forkastet Laursens projekt.

Fra planer til realiteter

Efter at Karsten Rønnow var blevet Museets arkitekt, lykkedes det om-sider at komme i gang med indretnings- og reparationsarbejderne på Gl. Estrup, men arbejdet var så omfattende, at det måtte forventes at

strække sig over en lang årrække, i særdeleshed da det kun med års mellemrum viste sig muligt at opnå ekstrabevillinger til dette formål, og da Museets ordinære vedligeholdelseskonto var yderst beskednen. Faktum er da også, at der stadig mangler meget, inden alle bygninger er gennemistandsat og indrettet til Museets formål.

For at det dog stadig kunne gå fremad, har Museet været nødt til at lade en stor del af disse arbejder udføre af sine egne håndværkere, der ellers havde nok at se til med at lave udstillinger og med at restaurere de mange museumsgenstande. Ofte lod det sig endda kun gøre, ved at vi gennem nogle år opsparede de materialer, der skulle bruges, og meget af arbejdet har måttet gennemføres i små etaper på skiftende bygninger, alt efter hvor det øjeblikkelige behov var størst. Det er derfor vanskeligt at give et klart billede af disse mange bygningsarbejder, men jeg skal i det følgende kort gennemgå de vigtigste arbejder og i øvrigt henvise til beghedslisten (s. 113).

Bygning 1

I efteråret 1971 begyndte håndværkere at hovedistandsætte lejligheden og at indrette personale- og publikumstoiletter i kælderen. Formanden havde ønsket midlertidigt at indrette kontor i lejlighedens ene stue, men det modsatte jeg mig kraftigt, da det ikke ville give mulighed for at opbevare arkiver og bibliotek på betryggende måde, og da en sådan løsning ville være meget generende for begge parter, især da midlertidige foranstaltninger ofte har vist sig at blive ret så langvarige. Resultatet blev, at der blev indrettet "midlertidigt" kontor og arkiv på loftet, og det hele var klart til overflytning i juli 1972. I 1975 udskiftede vi selv loftet i resten af bygningen og indrettede værksted i de tidligere garager i vestenden. I 1977 havde vi sparet sammen til at udskifte den vestlige halvdel af taget, mens der først i 1981 blev råd til den anden halvdel, og under dette sidste arbejde var vi så uheldige, at et kraftigt uvejr forårsagede en del vandskader i biblioteket og kontoret.

Kontorforholdene var meget trange, og da vi i 1983 fik besøg af et par indflydelsesrige personer fra Ministeriet, blev de temmelig rystede over forholdene, hvor chefkontoret bestod af nogle få m² i et hjørne af det ene rum, hvor 3 personer arbejdede, og hvor alt kontor- og registreringsarbejde skulle foregå. Kort efter opnåede vi en ekstrabevilling, så kontorfaciliteterne kunne udvides med 2 mindre rum i tilslutning til det eksisterende lokale.

Bygning 3

Den oprindelige agerumslade, der efter branden i 1950 blev indrettet som kostald, var som ovenfor nævnt i dårlig stand, og krybber, foder-

gange og de mange båsestolper gjorde det vanskeligt at udnytte rummet rationelt. Arkitekt Rønnow gik derfor straks efter sin tiltræden i 1971 i gang med at forberede en nødtørfvig indretning, der væsentligst bestod i en planering af gulvene. Arbejdet startede i marts, og samtidig gik man i gang med at udskifte det tunge tegltag med bølgeeternit for at få et tæt tag og for at formindske den påståede sammenstyrtningsrisiko. Under dette arbejde viste det sig, at de fleste af de gennemløbende spær på gårdsiden var knækket, så arkitekt Laursen havde faktisk haft ret i sin negative vurdering af bygningens tilstand.

Det nye tag virkede ret voldsomt med sin stærke røde farve, og udskiftningen blev derfor mødt med en del kritik fra forskellige sider, men tilsyneladende havde ingen af kritikerne lagt mærke til, at den store lade (bygn. 2) for enden af stalden også havde rødt bølgeeternittag. Dette var blot med årene blevet patineret og fremtrådte som gråt med et rødligt skær.

Fig. 28. Tegltaget på bygn. 3 udskiftes med eternit 1971. Til venstre ses den stribe tagvinduer, der blev indsat ved genopbygningen efter branden 1950.

Eternittaget var kun en midlertidig løsning, hvad der klart fremgik af Bygningssynets dispensation, men alle ventede dog, at det ville komme til at ligge i en lang årrække. Det kom imidlertid til at gå anderledes, for ligesom man kan rammes af uheld, kan man også begunstiges af held.

Den 4. september 1975 blev en dag, som jeg sent glemmer. Først kom den officielle meddelelse om, at alle brikker omsider var faldet på plads, så vi nu rådede over 3 mio. kr. til 1. etape af nybyggeriet. Denne vil blive omtalt i et andet kapitel. Senere på dagen blev jeg ringet op af Ministeriet, der havde travlt med at indsamle oplysninger, fordi Folketinget i forbindelse med et større politisk forlig overvejede en lov om beskæftigelsesarbejder, og hvis vi kunne foreslå et passende projekt, kunne vi muligvis komme i betragtning. Men der skulle gives besked i løbet af 1 time, så det gjaldt om at tænke hurtigt - især da formanden tidligere på det nærmeste havde nedlagt forbud mod at udarbejde byggeplaner. Heldigvis var arkitekt Rønnow tilfældigvis på Gl. Estrup den dag, og efter lidt hurtig hovedregning meldte vi tilbage, at bygn. 3 ville kunne totalrestaureres for 2 mio. kr.

Lovforslaget blev vedtaget, og ved juletid fik vi besked om, at de 2 mio. var bevilget. Det vakte naturligvis stor glæde, men det betød også, at vi pludselig fik gevaldigt travlt, for nu skulle to store byggerier forbedres, projekteres og gennemføres samtidigt, og endda med to forskellige hold håndværkere og med hvert sit separate regnskab.

Mens Rønnow selv arbejdede med nybyggeriet, kastede hans medarbejder, arkitekt E. E. Holm, sig over projekteringen af restaureringen, og i januar 1976 gik Museet i gang med at tømme bygningen for museumsgenstande. Ved at udnytte alle andre magasinrum til det yderste lykkedes det at få anbragt alle håndredskaber og mindre genstande, men til de større redskaber og maskiner måtte der midlertidigt opstilles to lejede telte på gårdspladsen. Hvert af teltene var på knap 300 m², og de blev forsynet med gulve af betonfliser, som senere kunne genanvendes i forbindelse med nybyggeriet.

Formålet med restaureringen var at genskabe tegltaget, at undgå en for stor belastning af ydermurene og at skabe et velegnet magasinrum. Derfor valgtes en konstruktion, der kan kaldes en moderne og forenklet udgave af den oprindelige højremskonstruktion, som brændte i 1950. Den gav en god rumudnyttelse og gjorde det muligt at indlægge to lofter, og senere er der endda yderligere lagt et hanebåndsloft, så bygningen nu udnyttes i fire etager.

Efter at bygningen var tømt, begyndte vi selv på nedbrydning af lofter m.m. I maj holdtes licitation, og i juni kunne håndværkerne tage fat. De kun 5 år gamle eternitplader kunne sælges for en rimelig pris, hvori- mod de meget store mængder tømmer havde meget ringe salgsværdi, så

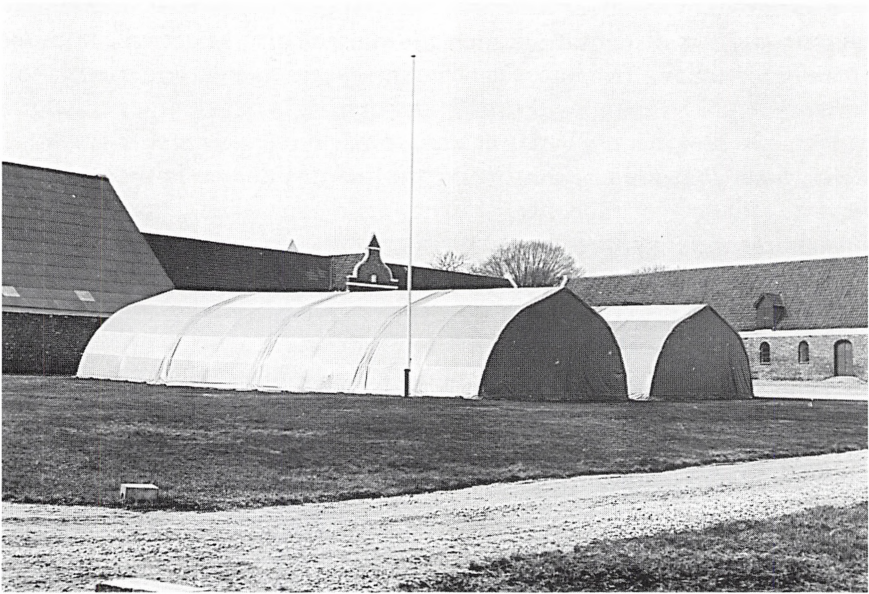

Fig. 29. For at bygn. 3 kunne restaureres i 1976 var det nødvendigt at tømme bygningen for museumsgenstande, og til dette formål opstilledes 2 store telte på græsplænen.

Fig. 30. Ved restaureringen af bygn. 3 blev de 5 år gamle eternitplader taget ned med forsigtighed, da de kunne sælges.

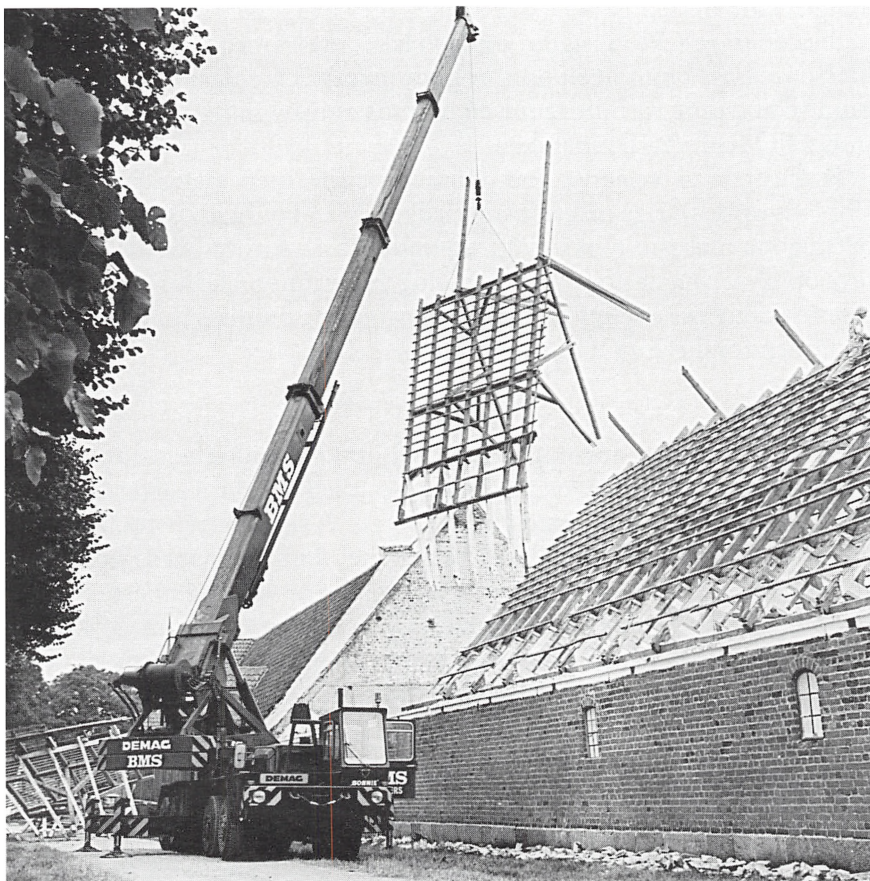

Fig. 31. Nedbrydning af tømmerkonstruktionen på bygn. 3 skete med forsigtighed for ikke at beskadige murene, og fordi Museet kunne genanvende tømmeret.

det skilte vi selv ad og fik derved træ til flere års forbrug, hvorved vi gennem årene sparede 20-30.000 kr.

I 1976 skred arbejdet planmæssigt frem, men efter nytår bevirkede vintervejret nogen forsinkelse, og i marts 1977 indtraf det uheld, at teglværket brændte, efter at halvdelen af tagstenene var leveret. Der gik derfor yderligere nogle måneder, inden taget var færdigt, men det forhindrede ikke, at vi kunne flytte tingene tilbage i bygningen og fjerne teltene.

For at få udgifterne til at harmonere med bevillingen havde det været nødvendigt at udskyde visse arbejder såsom halvdelen af tagisoleringen og af det øverste loft o.a.; men disse arbejder blev lidt efter lidt udført i de følgende år - for en stor del af Museets egne folk - og dermed havde vi fået en både stor og virkelig god magasinbygning. At bygningen vir-

kelig er stor vil fremgå af, at der til taget blev brugt 26.000 tagsten, 12 km tagbrædder og 4,5 km lægter, og da vi lakerede lofterne, medgik der 300 liter blitza. At bygningen også er godt indrettet fremgår bl.a. af, at den kom til at danne forbillede for en ny museumsbygning ved landbrugsmuseet i Meldorf i Ditmarsken.

Bygningen er velegnet som studiemagasin, men manglende magasinplads og de øvrige magasiners dårlige tilstand tvinger os til at udnytte dette gode magasin maksimalt, og under disse forhold er det svært at leve op til vore egne gode principper og intentioner. Derfor vil det indtil videre ikke være muligt at åbne magasinet for publikum i almindelighed; men forskere vil naturligvis kunne benytte det.

Bygning 4

Denne bygning var oprindelig stald for de 15 spand arbejdsheste, men efter branden 1950 blev den indrettet som kalvestald. Gulvet her blev planeret i 1971 samtidig med gulvet i bygn. 3, og derefter stod bygningen i flere år højt på listen over bygninger, som vi ønskede at få sat i stand. Netop denne bygning viste sig nemlig at være et smertensbarn, hvor der skete omfattende tagskader, hver gang der kom en kraftig storm. Først i 1984 blev det muligt at tage fat på denne bygning og få taget udskiftet, og gulvet sænket. Året efter blev der lavet trapper og lagt nyt loft, men endnu mangler vi at isolere og indrette tagrummet.

Fig. 32. Ved istandsættelsen af bygn. 4 blev gulvet sænket, og p.g.a. den smalle dør måtte der bruges en mini-gravemaskine.

Bygning 7

Her var der oprindeligt stald for køre- og ridehestene, men efter en brand i 1948 blev kun den østlige ende genindrettet som hestestald, da der ikke længere var brug for mange heste. I resten af bygningen indrettedes svinestald. Efter Museets overflytning overvejedes det først at lave billetsalg, kiosk og andre publikumsrum her, men denne plan blev hurtigt opgivet til fordel for kontorer og værksted, der dog heller ikke blev realiseret, og da gulvene i den tidligere svinestald i 1971 blev planeret, skete det, for at der her kunne indrettes en meget beskeden udstilling. I 1976 kom byggeriet af nye udstillingsbygninger i gang, og der kunne derfor tænkes på andre anvendelsesmåder for bygning 7.

Allerede inden købet af Gl. Estrup var der almindelig enighed om, at der med en ny placering af Museet - hvor dette så end måtte blive - også skulle satses på et cafeteria. Efter købet af Gl. Estrup blev det foreslået at indrette cafeteria i den gamle smedje, men denne tanke måtte hurtigt opgives, og man fandt det mest sandsynligt, at et cafeteria måtte opføres i forbindelse med et kommende nybyggeri, eventuelt i en separat bygning. Museet øjnede ingen mulighed for at finansiere et sådant byggeri, og man håbede derfor at få mejeriorganisationerne eller andre til at finansiere og drive et cafeteria, og navnlig Knud Hansen arbejdede energisk for denne sag.

Fig. 33. Ved overtagelsen 1969 var der svinestald i bygn. 7.

Da nybyggeriet 1976-77 var en kendsgerning, stod det klart, at der med det forventede stigende besøgstal ville være et reelt behov for et cafeteria. Det havde tidligere været foreslået at indrette cafeteria i beboelsen (bygning 8), men da det som følge af købsbetingelserne var ganske uvist, hvornår Museet ville kunne disponere over beboelsesbygningen, måtte denne tanke hurtigt opgives. I stedet fandt man, at når der ikke længere skulle være udstilling i bygning 7, ville der her kunne indrettes et cafeteria, og placeringen ville være velegnet i forhold til begge museer, ligesom et cafeteria her også ville kunne holde åbent uden for Museernes åbningstider. Ønsket om et cafeteria blev kraftigt forstærket af den planlagte genindvielse med besøg af Dronningen, for hvis ikke der blev gjort et eller andet, havde vi ingen steder at beværte gæsterne. Navnlige Knud Hansens efterfølger, Helge Ribe, arbejdede energisk for et cafeteria, og mejeriorganisationerne var stadig interesserede, men efter mange forhandlinger endte det i 1977 med, at de opgav at påtage sig driften. Til gengæld skænkede de 300.000 kr. til indretning af et cafeteria.

Der var dog en formel hindring for at drive cafeteria, idet en tinglyst servitut forbød en sådan virksomhed, men da den påtaleberettigede part var Herregårdsmuseet, som selv havde interesse i, at der blev indrettet et cafeteria, voldte det ingen problemer at få den nødvendige tilladelse.

Da der imidlertid ikke var penge til en fuldstændig cafeteriaindretning, og da der heller ikke forelå noget egentligt projekt, måtte vi i første omgang koncentrere os om at få et serveringslokale nødtørftigt indrettet. Helge Ribe var igen meget aktiv, og han opnåede, at Ålborg Teglværker skænkede os fliser til gulvet, og at FDB leverede borde og stole til en yderst favorabel pris.

I begyndelsen af 1979 kunne Rønnow endelig fremlægge et skitseprojekt til ca. 1 mio. kr., men dels var der kun penge til en meget lille del af projektet, og dels tog den videre projektering lang tid, og det gik i det hele taget trægt med sagen. Derfor tog Museet selv fat i april og omdannede på nødtørftig vis den tidligere hestestald til et madpakkerum for skoleklasser o.a., og der blev opstillet en kaffeautomat. Uheldigvis blev rummet af arkitekter og andre betegnet som skolestue, og derfor blev det af mange opfattet som et undervisningslokale, hvad der medførte en del misforståelser. Museet havde ganske vist god brug for et undervisningslokale, men det aktuelle rum var aldeles uegnet som sådant, da det kun var udstyret med borde og stole og var uden opvarmning.

I 1980 lykkedes det omsider at få indrettet et såkaldt serveringskøkken og en opvaskegang, men under disse primitive forhold var det svært at få driften bortforpagtet, og da det endelig lykkedes, havde hverken forpagteren eller Museet råd til at anskaffe det nødvendige service. Efter

Fig. 34. Svinestalden efter der var indrettet cafeteria.

nogle meget hektiske dage lykkedes det dog i sidste øjeblik at finde en løsning, og d. 12. juli kunne cafeteriet endelig slå dørene op for publikum.

I de følgende år lykkedes det efterhånden - hovedsageligt ved Museets egne folk - i små etaper at få indrettet køkken, lager og toiletter m.m. og delvis at få indlagt varme. Cafeteriet er nu stærkt besøgt - især efter at der i 1988 blev antaget en forpagter, som er uddannet kok - og det er derfor beklageligt, at vi stadig må klare os med et for lille serveringslokale, der endda kun er nødtørftigt istandsat.

Bygning 10

Den gamle herregårdssmedje er den yngste af de gamle bygninger, idet den på frontspidsen er dateret 1761, og den skiller sig markant ud fra de øvrige bygninger ved at være hvidkalket og opført i kampesten. I begyndelsen af dette århundrede ophørte den med at fungere som smedje. I 1930'erne og 40'erne blev den brugt som vognport og hestestald for Her-

regårdsmuseets stifter, godsejer V. Uttental. Senere blev den materialhus for en planteskole, og ved vor overtagelse 1969 fungerede den som et mindre maskinhus.

Da bygningen er ret lille og ikke særligt velegnet til museumsformål, kunne vi i de første år ikke tillade os at ofre tid og penge på en istandsættelse, selvom det egentlig var påkrævet, men i 1976 nåede vi dog til at få alle vinduer restaureret og delvis udskiftet. Det alvorligste problem var imidlertid taget, som var i så dårlig stand, at der var en voksende risiko for at tømmeret ville tage skade, og da det i 1983 omsider blev muligt at udskifte taget, viste det sig også, at dele af tømmeret måtte udskiftes, ligesom loftet faktisk var råddent og uanvendeligt.

I 1985 rettede en kreds af ældre smede henvendelse til Museet, fordi de godt kunne tænke sig at få mulighed for at smede på "gammeldags maner". Resultatet blev oprettelsen af "Gl. Estrup Smedelaug", og laugets medlemmer tog fat på ved frivillig og ulønnet arbejdsindsats at genindrette smedjen. Essen blev rekonstrueret, der blev lagt ny brolægning og nyt lergulv, og smedjen blev udstyret med værktøj og inventar. Den 31. maj 1986 var der indvielsesfest, og siden har smedene på skift bemandet smedjen nogle bestemte ugedage hver sommer.

Fig. 35. Smedjen på Gl. Estrup, opført 1761, fik taget udskiftet 1983, og i 1986 blev den genindrettet som smedje. Den er nu i funktion hver lørdag-søndag om sommeren.

Museets udbygning

1. etape

Som det fremgår af det tidligere nævnte, stod det ganske klart for bestyrelsen, at købet af og overflytningen til Gl. Estrup kun løste de akutte problemer. På længere sigt måtte der satses på én eller flere nye bygninger, men som følge af de økonomisk stramme tider så det desværre ud til, at der ville blive tale om et meget langt sigt. De første to år måtte overflytningen endda ske, uden at der overhovedet blev foretaget ændringer i de gamle bygninger, bortset fra at vi fjernede træbåseskillerum o. lign. Under disse forhold var det umuligt at lave en bare nogenlunde rimelig udstilling, og da der ikke kunne antages ekstra hjælp til pakning og flytning, da Museets tømmer i lange perioder var sygemeldt, og da det løbende arbejde også skulle passes, samtidig med at der skulle laves planer for flytning og indretning - ja, så måtte flytningen jo tage sin tid, selvom vi sled som små bæster.

Den langsommelige flytning og de jævnlige bemærkninger om problemerne ved at tage bygningerne i brug uden istandsættelse vakte nogen irritation hos formanden og Ministeriet, som havde vanskeligt ved at forestille sig arbejdets omfang og de praktiske problemer. Formanden havde ganske vist et probat løsningsforslag, nemlig at kassere så meget at der blev plads til resten, men hvis jeg havde fulgt denne henstilling, ville jeg have ødelagt både min egen og Museets fremtid.

Også lokalt var der en vis undren og en voksende skuffelse over, at det gik så langsomt, og at der tilsyneladende ikke skete ret meget, og det førte til en del avis kritik, der dog mest var rettet mod manglende bevilninger til Museet.

Helge Ribe var allerede på et tidligt tidspunkt inde på, at der så billigt som muligt burde bygges én eller flere udstillingshaller, men selv de mest skrabede haller forudsatte en god portion penge, og dem var der ingen af. I bestyrelsen var der nok tilslutning til princippet om haller, men ikke til en hvilken som helst form for haller, idet de fleste mente, at Museets udbygning måtte ske på et sådant kvalitetsniveau, at det svarede til samlingsernes niveau, og således at vi både nationalt og internationalt virkelig kunne være Museet bekendt.

Efterhånden som tiden gik, og det overflyttede begyndte at fylde godt op på Gl. Estrup, indså flere og flere i bestyrelsen, at udstillinger af en rimelig størrelse og kvalitet ikke kunne arrangeres i de eksisterende bygninger. Der måtte ske et nybyggeri, men det nødvendiggjorde en egentlig helhedsplan, og en sådan måtte derfor laves, uanset at der kun var budgetteret med 300.000 kr. til den videre indretning og udbygning og det endda først i finansåret 1973/74.

Efter at kontoret i juli 1972 var flyttet over, og Museet et par måneder senere havde åbnet den første lille udstilling, accepterede Ministeriet, at man i et byggeudvalg begyndte at overveje en langtidspan, men der var ikke større udsigt til, at der inden for en overskuelig tid kunne ske væsentlige fremskridt. Og på sin vis var det måske meget godt, for det gav mulighed for uden noget egentligt tidspres at gennemtænke og gennemdrøfte en række principielle og praktiske aspekter. I oktober 1973 kunne jeg til sammenligning fremlægge en udbygningsplan for Julita, hvor Nordiska Museet og det svenske landbrugsmuseum skulle i gang med et fælles byggeri. Planen alene havde kostet 500.000 sv. kr., men den var også eksemplarisk. Byggeudvalget var af samme mening, og bad arkitekt Rønnow lave en lignende plan, der dog skulle være mindre omfattende, for den måtte højst koste 20.000 kr.

I mellemtiden havde Axel Steensberg tilfældigt mødt direktør A. W. Nielsen, Carlsberg, i et fly til Finland og fået denne gjort interesseret i Museet. Senere havde A. W. Nielsen foretaget en grundig besigtigelse af Museet, og han blev meget begejstret for Museets samlinger og for de fremtidsmuligheder, som han øjnede på Gl. Estrup. Det førte til, at han i slutningen af 1973 kunne stille en donation fra Tuborgfondet på 1 mio. kr. i udsigt, hvis der kunne skaffes yderligere midler fra anden side, og det fik Helge Ribe til atter at gå i aktion. Resultatet af især hans og A. W. Niensens, men også andres anstrengelser blev, at der d. 26. januar 1976 kunne holdes en "taksigelsesfest" på Museet, hvorunder A. W. Nielsen overrakte en check på 1 mio. kr., mens landbruget gennem Finansieringsfonden af 1963 og landbrugsminister Poul Dalsager på Ministeriets vegne lovede at yde hver 1 million. Under overdragelsen skete der det lille uheld, at kontorchef P. Skibsted, som i 1973 havde afløst C. Th. Holbøll som formand for Museet, tabte millioncheken på gulvet, og det resulterede naturligvis i en del muntre og let spydige bemærkninger om hans og Ministeriets omgang med betroede midler.

Ved samme lejlighed gennemgik arkitekt Rønnow den færdige skitseplan for Museets udbygning og gjorde rede for de principper og ønsker, som byggeudvalget var kommet frem til, og for de kompromisser, det havde været nødvendigt at indgå.

Et væsentligt krav havde naturligvis været, at de nye bygninger ikke måtte virke forstyrrende på det gamle, fredede bygningskompleks. Dette opnåedes ved at placere de første nye bygninger nord for de eksisterende bygninger på det sted, hvor staldgården lå indtil branden 1948, og således at det nye kompleks med tiden kunne udvides mod nord i det indhegnede vænge, der tidligere udgjorde godsets urtehave. Desuden påregnedes de enkelte bygninger placeret efter kamprincippet, således at en længebygning i vest set fra landevejen ville "dække for" de egent-

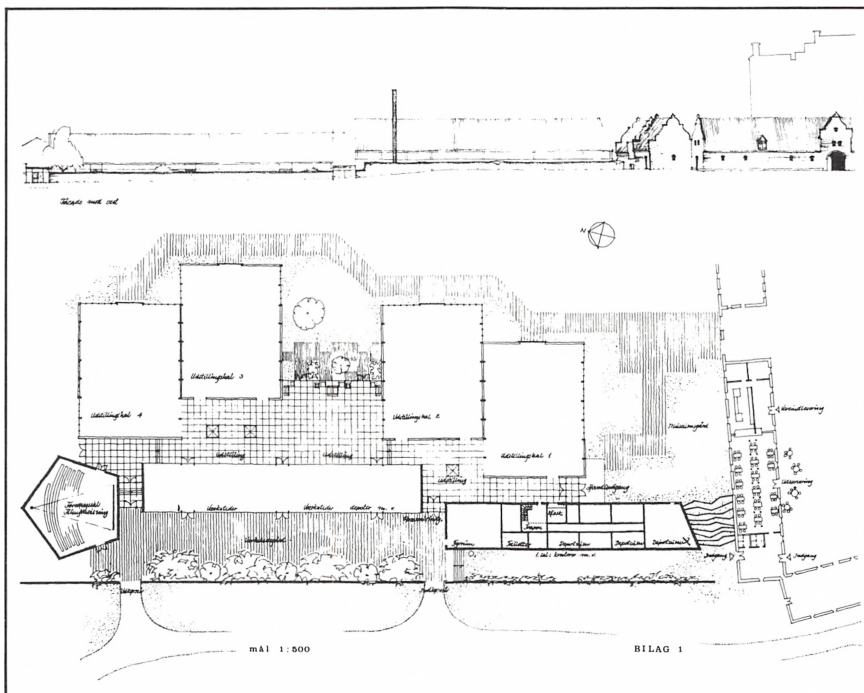

Fig. 36. Rønnows udbygningsplan som viser den samlede plan for udbygningen af Dansk Landbrugsmuseum.

lige udstillingshaller, og man ville derfor være friere stillet ved udformningen af disse. Længebygningen i røde mursten og med tegltag og samme tagvinkel som de gamle bygninger ville mod vest fremtræde i én etage og således harmonere godt med det eksisterende kompleks. Bygningen skulle rumme tre mindre udstillingslokaler, toiletter og forskellige tekniske rum. Desuden kunne der indrettes småtingsmagasiner i tagetagen.

Ved at fordele det egentlige udstillingsareal på flere haller opnåede man en naturlig sektionsoptdeling, som ikke alene var ønskelig af brandsikringsmæssige grunde, men som også indebar udstillingstekniske fordele. Det ville således være muligt på samme tid at have forskellige, klart adskilte udstillinger, det ville være muligt at lukke én hal for at lave en ny udstilling, mens de øvrige haller stadig var åbne, og endelig ville det give publikum mulighed for at vælge udstilling uden nødvendigvis at skulle se det hele på én gang. For de enkelte haller var valgt en udformning, der minder om store maskinhuse, og indvendig valgtes tilsvarende en bærende konstruktion med laminerede stolper, spær og skråbånd fremfor buer, der i højere grad ville føre tankerne hen på sportshaller.

Den valgte udformning uden faste stolper og skillevægge gav stor fleksibilitet til at indrette vidt forskellige udstillinger, og frihøjden og den store hejseport i gavlen ville gøre det muligt også at udstille større maskiner. I modsætning til længebygningen, hvor der af æstetiske grunde og med henblik på eventuel anden fremtidig anvendelse end udstilling var mange vinduer, foretrak man i hallerne at benytte kunstigt lys. Samtidig ønskede man dog af psykologiske grunde, at hallerne ikke blev helt uden vinduer, og i facaden ved siden af indgangen var anbragt en række vinduer, der skulle få bygningen til at fremtræde "venligere" over for publikum, og som samtidig kunne pirre tilfældige gæsters nysgerrighed.

Planen for de nye bygninger var blevet til efter grundige drøftelser i byggeudvalget på grundlag af de forskellige redegørelser, som jeg gennem årene havde udarbejdet til bestyrelsen, men desuden besøgte jeg sammen med arkitekter og ingeniører en del nyere museer og drøftede både principielle og praktiske problemer med en række erfarne museumsfolk, for at vi dog i det mindste kunne undgå at gentage en række allerede begåede fejl. Helt undgå fejl kunne vi naturligvis ikke, og på nogle punkter måtte vi også af praktiske eller økonomiske grunde acceptere kompromisser, men i det store og hele kom byggeriet til at svare til intentionerne, og Museet fik herved nogle bygninger af høj kvalitet, som udgør gode rammer for udstillinger af vidt forskellig karakter. Dog var forholdene i de følgende 10 år naturligvis præget af, at byggeriets første etape kun udgjorde en mindre del af en større helhed - men rigtig nok en meget vigtig del, fordi det var første skridt i den udbygning og udvikling, der gjorde Museet til det, det er i dag.

Forberedelserne til byggeriet begyndte så småt i september 1975, for da de nye bygninger skulle ligge netop der, hvor ruinerne af den nedbrændte staldgård endnu lå, følte Museet sig forpligtet til, mens der endnu var tid til det, at foretage en afdækning, gennemfotografering og opmåling af disse bygningsrester, for mens der tid efter anden er foretaget adskillige undersøgelser og opmålinger af hovedbygningen, så har hverken Nationalmuseet, Bygningssynet eller andre interesseret sig for avlsbygningerne, skønt disse også fremviser mange detaljer af bygningshistorisk interesse. Vore undersøgelser afslørede intet sensationelt, men gav en række detaljeoplysninger, der indgår som brikker i puslespillet om stedets bygningshistorie.

I april 1976 kunne der efter en mindre forsinkelse på grund af poststrejke afholdes licitation over 1. etape af byggeriet omfattende længebygning, forhal og hal I. Desværre viste det sig, at tilbuddene overskred de 3 mio. kr., vi havde til rådighed, så enten måtte der skaffes yderligere

Fig. 37. Parti af den frilagte ruin af kostalden (nordfløjen), som brændte 1948. Kostaldens sydmur er ikke i forbandt med vestfløjen og må derfor være yngre end denne. På murens inderside ses tydelige brandspor, der må stamme fra en brand i 1874, eftersom gulvniveauet ved branden i 1948 var ca. 125 cm højere.

700.000 kr., eller også måtte en del af byggeriet udskydes. I den situation var det uheldigt, at mange fejlagtigt opfattede længebygningen som en administrationsbygning, hvad den netop ikke var. Derimod indeholdt den toiletter, fyrrum og andre tekniske rum, og derfor måtte den blive den dyreste del af byggeriet, selvom den kun rummede begrænsede udstillingsarealer.

Da det var usikkert, om og hvor hurtigt der kunne skaffes yderligere midler, og da man måtte kalkulere med, at byggepriserne i mellemtiden ville stige, valgte bestyrelsen at opføre længebygningen og forhallen, samtidig med at man gik i gang med at søge yderligere tilskud. Derefter påbegyndtes byggeriet i juni måned, og skønt byggeriet et par gange var ved at gå i stå på grund af leveringsvanskeligheder, og fordi hovedentreprenøren kom i økonomiske vanskeligheder, lykkedes det at holde tidsplanen. Den 8. november 1976 holdtes rejsegilde, og d. 1. april 1977

Fig. 38. Under bortgravning af ruinen af den kalvestald (vestfløjen), der brændte 1948, afdækkedes to plankebrønde. De har befundet sig inde i den tidligere stald, men de blev tildækket ved genopbygningen efter branden 1874. På billedet ses den nordligste brønd med rester af træpumpen.

kunne byggeriet afleveres, og vi kunne tage fat på at arrangere en udstilling, der åbnedes 1. juli.

I mellemtiden havde navnlig Helge Ribe og chefkonsulent Johs. Olesen bistået af A. W. Nielsen gjort sig store anstrengelser for at skaffe yderligere tilskud til hal I, og resultatet blev 850.000 kr. fra en række fonde, banker og private firmaer. Som følge heraf kunne byggearbejdet påbegyndes i oktober. I januar holdt vi rejsegilde, og i begyndelsen af april 1978 stod hallen færdig.

Derefter fik vi vældig travlt med at lave en udstilling i hallen og med at få lidt skik på de ydre omgivelser, for beklageligvis var disse blevet totalt negligeret i alle byggeplaner og -budgetter, skønt problemet var blevet påpeget flere gange. Noget måtte der imidlertid gøres, for at i det mindste arealet ved indgangen kunne se ordenligt ud, når vi skulle tage imod Dronningen og fejre Museets officielle genåbning. Heldigvis var

Fig. 39. Første spærpar til hal I rejstes 22. december 1977.

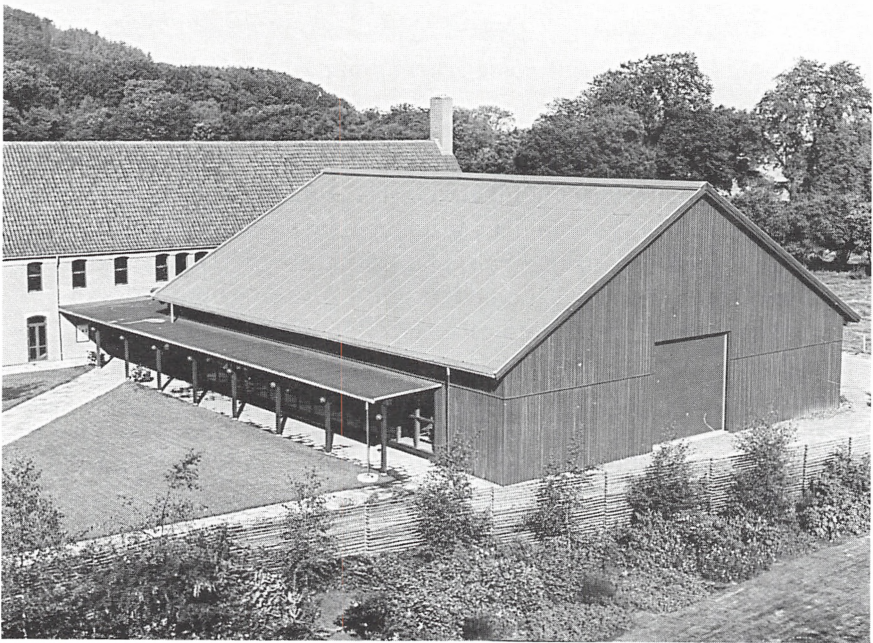

Fig. 40. Den færdige hal I.

den lokale borgmester og kommunalbestyrelse af samme mening og sørgede for, at vi kortvarigt fik stillet hjælpemandskab til rådighed, ligesom Sønderhald kommune også udvidede og færdiggjorde parkeringspladsen, som man allerede året i forvejen havde lavet en del af.

Fig. 41. Lokale folkedansere holdt generalprøve på gårdspladsen, inden de skulle optræde ved indvielsen.

Genåbningen af Museet fandt sted d. 11. september 1978, og det blev en meget festlig dag, selvom det var noget af en streg i regningen, at det netop den dag var øsende regnvejr. Der var naturligvis flag, rød løber og en lille pige med blomster, men ellers måtte alt foregå indendørs på en meget snæver plads i forhallen med flere ”sceneskift”. Alle tog dog situationen afslappet og med godt humør. Landbrugsminister Niels Anker Kofoed bød velkommen, professor Steensberg holdt en kort forelæsning og genåbnede Museet, Dronningen blev vist rundt, og lokale folkedansere optrådte. Det hele skulle klares på nøjagtig 75 minutter, fordi Dronningen skulle videre til et andet arrangement, og derefter kunne de øvrige gæster begive sig til det lokale, der var blevet færdigt dagen før, og som var den første spæde begyndelse til det senere cafeteria. Her havde nogle ”Karolinepiger” fra Mejerikontoret arrangeret et stort ostebord, og efter at gæsterne her havde styrket sig, var der lejlighed til at se udstillingerne og et par af magasinerne.

Fig. 42. Dronning Margrethe deltog i indvielsen 11. september 1978, men uheldigvis blev det den dag øsende regnvejr, så museumsinspektør Svend Nielsen måtte være paraplyholder, mens landbrugsminister N. A. Kofoed bød Dronningen velkommen.

Museets udbygning

2. etape

Efter gennemførelsen af byggeriets 1. etape var der ikke umiddelbart udsigt til, at der ville kunne skaffes midler til yderligere udvidelse, og de byggearbejder, der blev udført i de følgende år, indskrænkede sig derfor til forskellige istandsættelsesarbejder på de gamle bygninger, og de blev stort set udført af Museet selv. Det gjaldt således indretning af madpakerum, cafeteria-køkken, toiletter, udskiftning af nogle tage og en række mindre arbejder.

Dette afholdt dog ikke Museet fra at arbejde videre med mere omfattende planer, især efter at der var sket to væsentlige ændringer i Museets forhold. I 1979 søgte den hidtidige formand, P. Skibsted, sin afsked, og med hans efterfølger, departementschef H. J. Kristensen, fik Museet for

første gang i årtier en virkelig interesseret og dynamisk formand. Desuden blev Finn Tuxen-Petersen pr. 1/1-1980 ansat som museumsinspektør, og det betød en fordobling af Museets videnskabelige stab.

Med 1. etape af nybyggeriet var der sket en betydelig udvidelse af udstillingsfaciliteterne, og derfor var det nu mere påkrævet at få forøget magasinkapaciteten, da det ellers ikke ville være muligt at tømme plovskuret i Lyngby og at hjemtage genstandene på Hofmangave. Planerne gik ud på gennem et projekt, der kunne beskæftige unge arbejdsløse, ved siden af bygn. 9 at opføre en 750 m² stor magasinhal, der skulle indrettes som studiemagasin for en del større genstande. Forslaget mødte megen velvilje, men da Museet selv skulle afholde materialeudgifterne, oversteg projektet alligevel vor økonomiske formåen.

Så viste der sig imidlertid en anden mulighed, idet Løvenholm-fonden i 1983 tilbød, at vi for et rimeligt beløb kunne leje en 10 år gammel, 1.800 m² stor løsdriftsstald. Bygningen var ganske vist ikke ideel, men den var dog væsentligt bedre end bygningerne på Hofmangave, og desuden ville det være en meget stor fordel, at denne bygning kun befandt sig nogle få km fra Gl. Estrup. Resultatet blev et lejemål, og ved juletid flyttede vi det sidste fra Lyngby, og senere hentede vi også halvdelen af tingene fra Hofmangave hertil.

Med lejemålet på Løvenholm var de akutte magasinproblemer atter løst for en tid, og vi kunne igen begynde at tænke på at udvide udstillingsarealet, ikke mindst med henblik på Stavnsbåndsjubilæet i 1988. Der blev nemlig fra mange sider lagt op til, at denne begivenhed virkelig skulle fejres over hele landet, og at det ikke blot skulle være en københavnerbegivenhed. Det var indlysende, at inden for museumsverdenen måtte Landbrugsmuseet være nærmest til at lave en stor stavnsbåndsudstilling. Men det stod også klart, at Museet ikke ville være i stand til at lave en sådan større udstilling, medmindre der skete et omfattende nybyggeri, en forøgelse af Museets driftsbudget og en udvidelse af medarbejderstaben. Til gengæld ville et nybyggeri betyde, at der her ville blive etableret noget blivende, som i modsætning til de fleste andre jubilæumsarrangementer ville fortsætte med at bestå efter at festblussene var slukket.

Museet tog derfor i 1984 fat på ud fra arkitekt Rønnows skitseplan fra 1974 at lave et oplæg til byggeriets 2. etape, som man håbede kunne komme til at omfatte endnu en længebygning, centralhal og udstillingshal II og III. Der blev i årets løb holdt adskillige møder i bestyrelsen og med Landbrugsministeren, Ministeriet og repræsentanter for pengeinstitutter og landbrugsorganisationer. Men alle syntes at "lurepasse", og der var også fra flere sider en vis uvilje mod at yde tilskud til staten. Desuden blev det ikke nemmere af, at denne sag en tid blev udnyttet til

politisk drilleri, og af at der i 1984 og de følgende år skete en betydelig personaleudskiftning i Ministeriet som følge af dødsfald, omrokeringer og andre årsager. Det lykkedes dog at få tilsagn fra Finansieringsfonden om 6 mio., og Ministeriet erklærede sig villig til at yde moms (ca. 3 mio.).

I øvrigt skete der i 1984 igen et arkitektskifte, idet Karsten Rønnow var blevet udnævnt til kgl. bygningsinspektør på Sjælland, og Museet blev derefter henført til kgl. bygningsinspektør Johan Richter fra firmaet Kjær & Richter i Århus.

Også i 1985 gik det meget trægt med at opnå tilskud til byggeriet, og vi begyndte at blive lidt betænkelige ved situationen, for jo længere det trak ud, jo vanskeligere ville det blive for Museet at få forberedt og arrangeret en stor stavnsbåndsudstilling. Først mod årets slutning kom der endelig skred i sagen, og 10. december bevilgede Finansudvalget 1,4 mio. til projektering af byggeriet. Derefter var det planen, at projekteringen skulle ske i løbet af 1986, og at byggeriet skulle stå færdigt 1. januar 1988.

Projekteringsarbejdet skred planmæssigt frem i 1986, men et så omfattende og lidt usædvanligt byggeri - det er trods alt ikke ret tit, der bygges et nyt museum - indebar naturligvis en lang række detaljer, der måtte gennemtænkes grundigt. Det komplicerede også sagen, at dette byggeri skulle sammenbygges med hal I, forhallen og den eksisterende længebygning, og at disse bygninger hele tiden skulle være i brug. Desuden mærkedes det tydeligt, at der denne gang på flere niveauer var langt flere, som ville være medbestemmende om udformningen. Kjær & Richter ville i begyndelsen ændre ret radikalt på Rønnows skitseforslag, men det blev dog opgivet igen, da Museet fandt, at det ville betyde en alvorlig funktional forringelse. Derimod skete der efterhånden en afgjort forbedring af en række enkeltheder, men byggeriet blev også tilført nogle detaljer, hvis berettigelse eller nytteværdi, man kan diskutere.

Der var dog stadig problemer med finansieringen, men til sidst faldt alle brikker på plads, og 16. december tiltrådte Finansudvalget en bevilling på 10,5 mio. eksklusive moms, og heri var indregnet 6 mio. fra Finansieringsfonden og 2,7 mio. i tilskud fra anden side. Bevillingen ville løbende blive reguleret i takt med byggeindekset. Beslutningen vakte naturligvis stor glæde, men forårsagede også en hektisk aktivitet, fordi en del af pengene skulle bruges i 1986. Den 22. december holdtes licitation over en del af de forberedende jordarbejder, men da det derefter satte ind med frost og sne, var det meget begrænset, hvad der kunne gennemføres inden nytår.

I marts 1987 kunne den egentlige licitation omsider afholdes, og arbejdet blev udbudt i 17 fagentrepriser. Man var helt klar over, at denne

Fig. 43. Fra nybyggeriet i 1987.

Fig. 44. 2. september 1987 indmuredes grundstenen. Som grundsten brugtes en kværnsten, der nogle år i forvejen blev pløjet op på en mark i Årslev ca. 15 km fra Gl. Estrup. Ved højtideligheden lagde landbrugsminister Britta Schall Holberg, bestyrelsens formand H. J. Kristensen og museumsinspektør Svend Nielsen hver en mursten. På billedet holder Britta Schall Holberg blyrøret, der indeholder grundstensdokumentet, byggetegninger og det obligate møntsæt.

fremgangsmåde ville medføre visse ulemper - og de blev større, end vi havde ventet - men formen blev valgt, for at lokale håndværkere skulle have større chancer for at deltage. Der var stor forhåndsinteresse, idet 236 firmaer bad om materiale, men da det kom til stykket, kom kun få lokale håndværkere til at deltage.

Jordarbejderne blev påbegyndt i maj, og herunder bortgravedes ruinen af et tidligere kalvehus, men på grund af forhold, der forhåbentlig skyldtes misforståelser, blev ruinen delvis gennemgravet, inden Museet fik lejlighed til en yderst nødtørftig undersøgelse.

GRUNDSTENSdokUMENT

Anno Domini MXIIIIM i dronning Margrethe II's 16'de regeringsår, den 2. september, indmuredes grundstene til denne bygning på *Dansk Landbrugsmuseum* på Gammel Estrup.

Dansk Landbrugsmuseum blev oprettet 1889 ved Lyngby Landboskole og har siden 1906 været en del af Landbrugsministeriet. I 1915 flyttede Museet til en nyopført bygning, Kongevejen 79 i Lyngby, men med samlingernes stadige vækst opstod der efterhånden alvorlige pladsproblemer, og i 1969 købtes avlsbygningerne til herregården *Gammel Estrup* med overflytning og senere udbygning for øje.

1976-78 gennemførtes første etape af udbygningen bestående af en længebygning, forhal og udstillingshal I med Karsten Rønnow som arkitekt.

1987 blev det med henblik på stavnsbåndsjubilæet i 1988 og museets 100-års jubilæum i 1989 og i kraft af betydelige bevillinger fra *Landbrugsministeriet* og tilskud fra Dansk Landbrug samt bidrag fra fonde og pengeinstitutter muligt at påbegynde anden og største etape af museets udbygning omfattende en længebygning, centralhal og udstillingshallerne II og III.

Byggeriets projektering, der har fulgt arkitekten *Karsten Rønnows* oplæg, er foretaget af arkitektfirmaet *Kjær & Richter* og ingeniørfirmaet *Torben Juul*, og arbejdet blev udbudt i 17 fagentrepriser.

Gammel Estrup, den 2. september 1987.

Britta Schall Holberg
Landbrugsminister

Hans Jørgen Kristensen
Formand for Museets
bestyrelse

Svend Nielsen
Museumsinspektør

Fig. 45. Grundstensdokument.

Den 2. september var der grundstensindmuring. Som synlig grundsten var valgt en kværnsten, der formentlig stammer fra oldtiden, og som nogle år tidligere var pløjet op på en nærliggende mark. I den usædvanligt regnfulde sommer var vi så heldige, at det netop den dag var vindstille og strålende sol. Indmuringen blev foretaget af landbrugsmminister Britta Schall Holberg, der nedlagde grundstensdokumentet, og Museets formand H. J. Kristensen, der nedlagde et sæt byggetegninger, mens jeg selv nedlagde de obligate mønter. Det blev en meget vellykket dag, selvom Ministeren efter nogles mening i temmelig høj grad syntes at have det umiddelbart forestående folketingsvalg i tankerne.

Tidsplanen for byggeriet var meget stram, og derfor var det ekstra generende, at der undervejs skete forskellige fejlleverancer, misforståelser og uheld, og det gav også en del problemer, at den eksisterende forhal med billetsalg måtte fjernes, men at Museet alligevel skulle være åbent for besøgende, og at hal II skulle sammenbygges med den eksisterende hal I, hvor der var udstilling. I det store og hele lykkedes det dog at holde tidsplanen. Den 29. oktober holdtes rejsegilde, og umiddelbart efter nytår kunne Museet tage hal II i brug, mens hal III blev færdig i februar 1988.

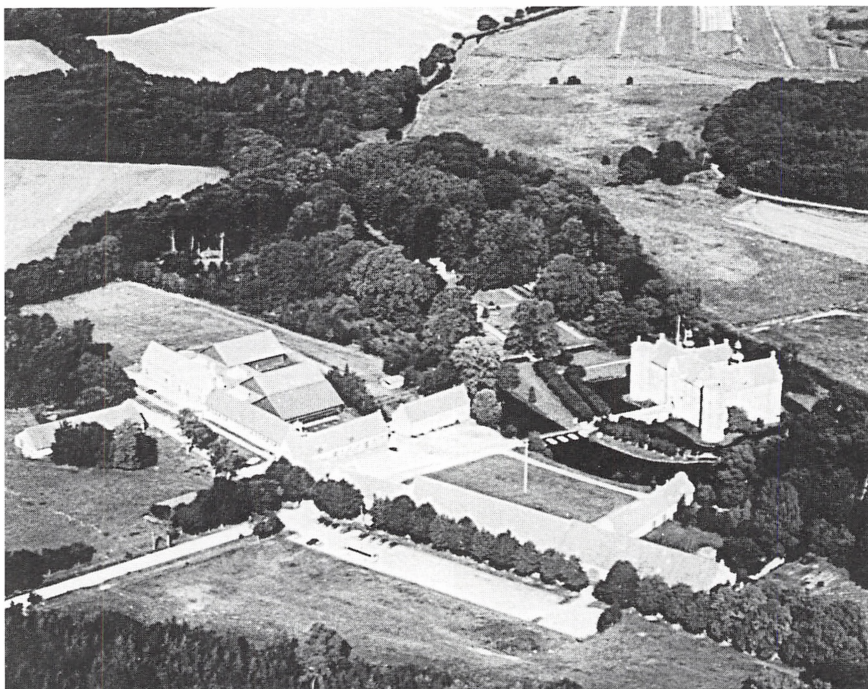

Fig. 46. Luftfoto af Museet efter udbygningen i 1988.

I marts 1988 blev det nødvendigt at udskifte anlægsgartneren, fordi arbejdet længe havde ligget stille. Langt alvorligere var det dog, at det ca. 1000 m² store marmorgulv i centralhallen afveg så meget fra det foreskrevne, at der måtte foretages en fuldstændig afslibning. Det medførte mange gener for de øvrige håndværkere og i særdeleshed for Museet, da det greb forstyrrende ind i udstillingsarbejdet. Den 8. juni kunne Museet omsider overtage alle bygninger, men da var der også mindre end 3 uger til, at alt skulle være klart til den officielle indvielse af de nye bygninger og Dronningens åbning af Stavnsbåndsudstillingen.

Udstilling og andre aktiviteter

Det vil føre for vidt på dette sted at gennemgå samtlige udstillinger og arrangementer gennem de 20 år, Museet har været på Gl. Estrup. Derfor skal jeg i det følgende kun omtale de vigtigste begivenheder, men alle væsentlige arrangementer vil fremgå af den summariske oversigt over begivenheder på Museet (s. 113).

Efter købet af Gl. Estrup ønskede alle naturligvis, at der så hurtigt som muligt blev arrangeret en udstilling i det nye domicil, men det var samtidig klart, at med Museets beskedne ressourcer måtte både flytningen af Museet, indretningen af udstillingslokaler og opbygning af en udstilling tage nogen tid. Der var imidlertid stærkt afvigende forestillinger om, hvor hurtigt der kunne laves en udstilling - vurderingerne varierede fra ½ til 5 år - og der var ligeledes delte meninger om, hvorvidt man hurtigst muligt skulle lave en lille, nødtørftig udstilling, eller man skulle vente, så Museet kunne åbne ”med et ordentligt kanonslag og ikke blot en fugtig kineser”.

Dette spørgsmål fandt for så vidt sin afgørelse i 1972, da der blev stillet et ultimativt krav fra Ministeriet om, at der under én eller anden form skulle åbnes en udstilling i løbet af sommeren. Man erkendte dog, at det næppe ville være muligt over Museets budget at klare de 20-25.000 kr., som det ville koste at lave en bare nogenlunde rimelig udstilling i den gamle svinestald i bygn. 7; men bestyrelsens formand stillede i udsigt, at der kunne skaffes et sådant beløb, så vi skulle bare gå i gang. Senere blev det lovede beløb reduceret til 10.000, og da det kom til stykket, faldt det helt væk, men da havde vi lavet udstillingen og afholdt udgifterne. Resultatet blev derfor, at vi i næsten et halvt år i vid udstrækning måtte hutle os igennem på nåde og kredit hos de lokale handlende. Og det var en yderst ubehagelig situation.

Introduktionsudstillingen på Gl. Estrup måtte blive temmelig primitiv og meget lille, for udstillingslokalet var kun på 150 m². Derfor valgte vi - for dog at kunne give et vist indtryk af, hvad samlingerne rummede,

og hvad Museet beskæftigede sig med - at udstille et stort udvalg af vore modeller af redskaber og maskiner, som ikke fyldte så meget, samt enkelte udvalgte redskaber og maskiner i fuld størrelse, og i det 50 m² store hjørne- og indgangsrum viste nogle fotostater hovedtrækkene af Museets historie.

De yderst beskedne udstillingsrammer bedredes først i 1977 med opførelsen af den første længebygning, der gav mulighed for 3 mindre udstillinger, og navnlig i 1978 med bygningen af hal I, men så skulle der også hurtigt laves en udstilling, som skulle være klar til indvielsen og Dronningens besøg. Derfor valgte vi at udstille en række sjældne høstmaskiner og andre større maskiner, som hurtigt kunne klargøres, og som det i en årrække ikke havde været muligt at vise frem. Dermed havde vi fire forskellige tematiske udstillinger, men de bar alle præg af, at det var småt med penge, og at personalestaben var meget beskeden i forhold til de mange opgaver, der skulle løses.

Dette sidste forhold blev endnu mere udpræget efter genåbningen 1978, for med de nye og større udstillinger skete der en tredobling af besøgstallet fra 8.000 til 23.000, og det var derfor et stort fremskridt, at inspektørstaben i 1980 blev fordoblet med ansættelsen af Finn Tuxen-

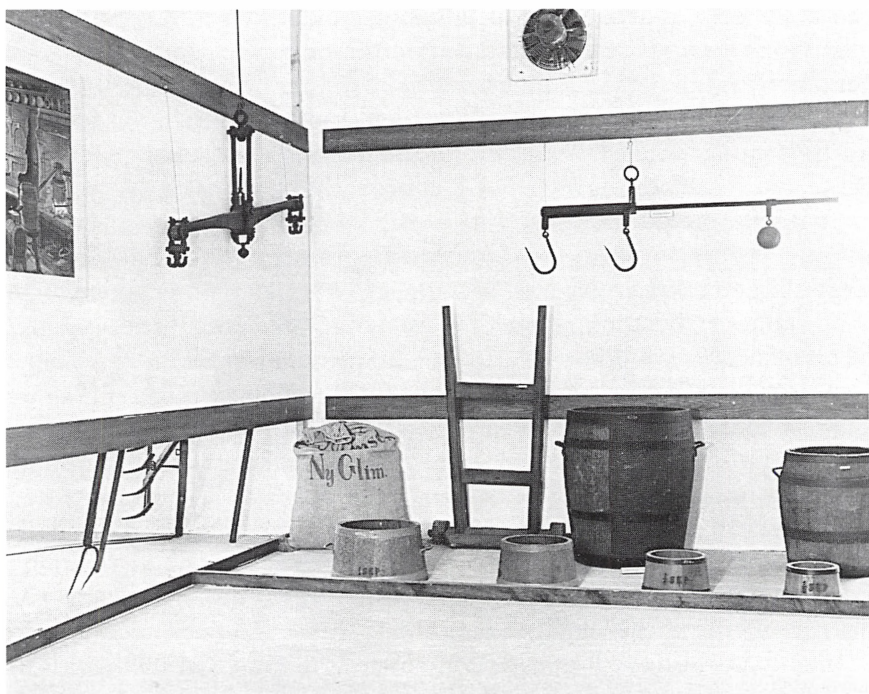

Fig. 47. Fra udstillingen »Korn og brød« 1974.

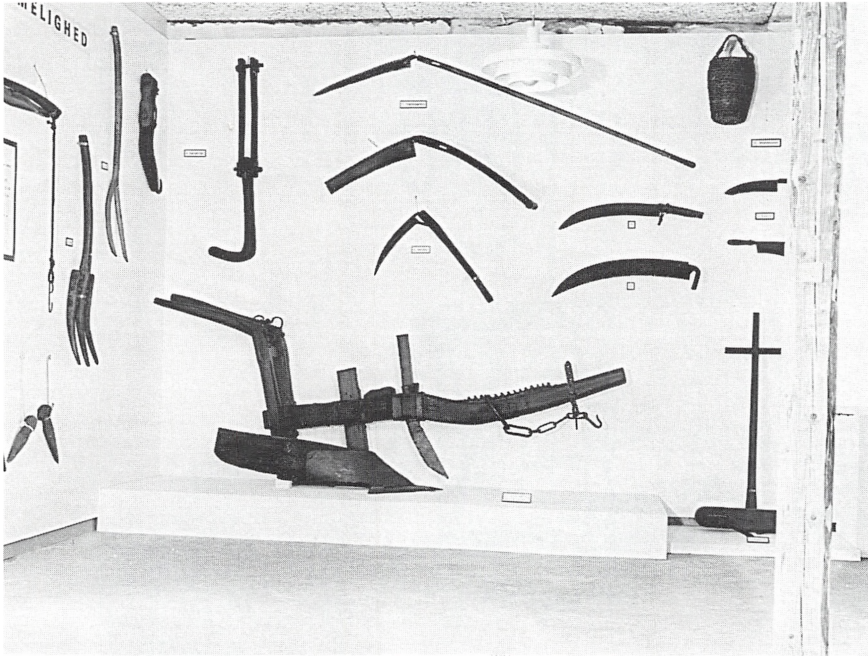

Fig. 48. Fra udstillingen »Genbrug og sparsommelighed« 1975.

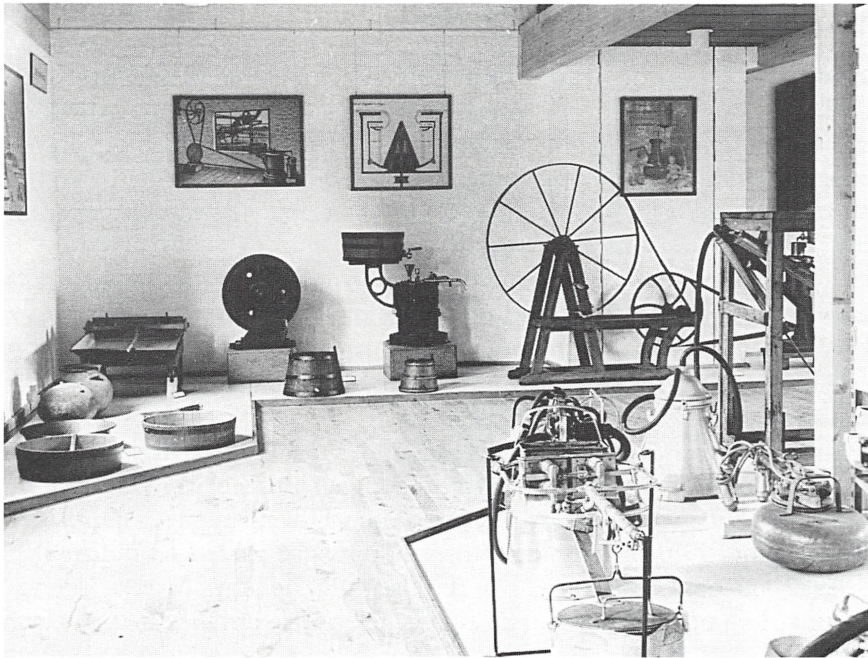

Fig. 49. Fra udstillingen »Mælk - Smør - Ost« 1977.

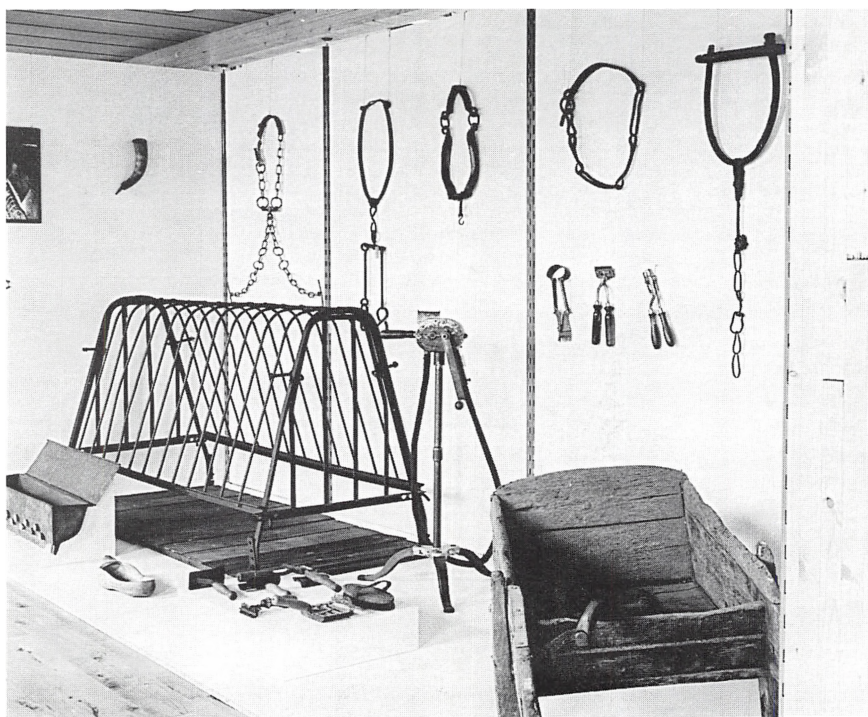

Fig. 50. Fra udstillingen »Røgt og pleje« 1978.

Petersen. Det gjorde det muligt at gøre noget mere ud af den næste udstilling "Landbokvinden", som blev opstillet i 1981. Denne udstilling var bedre forberedt, gennearbejdet og teksten, end det hidtil havde været muligt, og den blev i løbet af sommeren og de følgende somre suppleret med en række "ulddage", hvor der blev demonstreret spinning, vævning og andre tekstilarbejder.

I 1982 startede sæsonen med en stor fotoudstilling om det ungarske landbrugsmuseum i Budapest, og i løbet af sommeren fremstillede vi en tilsvarende serie fotos om Dansk Landbrugsmuseum, der så blev sendt til Ungarn, hvor udstillingen blev vist både i Budapest og på nogle af museets 19 filialer. I forbindelse med disse udstillinger blev der også truffet aftale om en årlig udveksling af en medarbejder fra landbrugsmuseet i Budapest og skiftevis fra Landbrugsmuseet på Gl. Estrup og Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm. Udvekslingen realiseredes første gang i 1983 og har siden fungeret til begge parters tilfredshed.

1982 var også 100-året for oprettelsen af Hjedding Mejeri, der var Danmarks - og verdens - første andelsmejeri, og som blev begyndelsen til hele andelsbevægelsen. Dette jubilæum måtte naturligvis også markeres på Landbrugsmuseet, men vore økonomiske og personalemæs-

Fig. 51. Fra udstillingen »Landbokvinden« 1981.

sige ressourcer rakte ikke til ved siden af vore øvrige opgaver at lave en stor mejeriudstilling. Derimod kunne vi godt bidrage til den udstilling, som Landbrugets Afsætningsudvalg lavede i Århus for mejeriorganisationerne. Efter planerne skulle denne udstilling kun stå nogle få dage i Århus, og derefter skulle den vises på forskellige dyrskuer for til sidst at ende på Landbrugsmuseet; men ulykkeligvis udbrød der mund- og klovesyge, så dyrskuerne måtte aflyses. For Museet var dette dog heldigt, for derved kunne udstillingen flyttes direkte til Gl. Estrup, hvor den så var klar til højsæsonen.

Sidst på året 1982 skete der en nydannelse, som skulle vise sig at få stor betydning for Museet i de kommende år. Der blev nemlig stiftet en venneforening, og i løbet af forholdsvis kort tid lykkedes det med tilskud fra forskellige side at få fremstillet en serie postkort til salg på Museet. Efterhånden som der kom penge i kassen, udvidedes varesortimentet i Museets kiosk, som gav et pænt overskud, og foreningen har

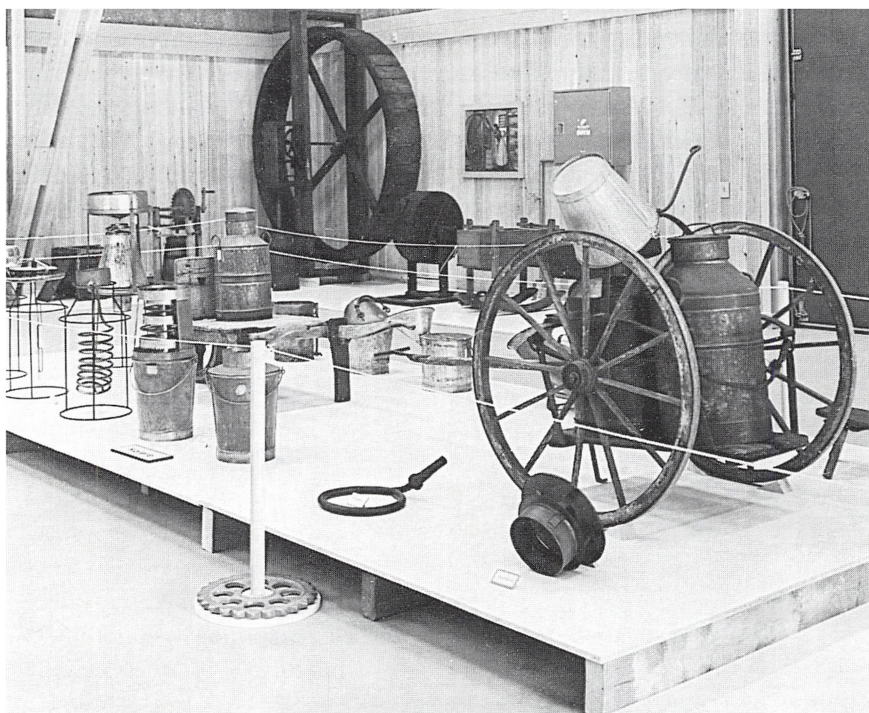

Fig. 52. Mejeriudstillingen 1982 fyldte ikke hele hal I, og vi kunne derfor supplere med en del af vore egne genstande.

gennem årene været til stor hjælp for Museet, både økonomisk og på anden vis.

I 1984 arrangerede Museet sammen med Venneforeningen og foreningen Østjysk Fåreavl for første gang en fåredag med fåreskue, lammemarked, klippedemonstration og opvisning af fårehunde m.m. Forløbet var så tilfredsstillende for alle parter, at der siden er holdt en årlig fåredag, og successen har været voksende fra år til år. I 1988 var der således 4.500 betalende gæster på denne ene dag.

De større og bedre udstillinger medførte et stigende besøgstal og en voksende interesse for Museet, og det resulterede i et stærkt øget antal henvendelser af forskellig art og dermed en forøgelse af de mangeartede opgaver, som Museet forventes at løse. Det gav sammen med det forestående byggeri og den ønskede stavnsbåndsudstilling et stort behov for en yderligere udvidelse af personalestaben, og heldigvis lykkedes det også at skabe forståelse for dette behov. I 1986 ansattes museumsinspektør Annette Hoff med udstillingsarbejde som hovedopgave, og samme år arrangerede hun en mindre udstilling om roedyrkning, der i nogen grad havde karakter af en prøveudstilling som optakt til den store

Fig. 53. Fåredag 1984. Dyrene præsenteres.

Stavnsbåndsudstilling. I 1987 blev hal I ryddet for roeudstilling og traktorer, og i stedet opbyggedes udstillingen "Bondens år", som senere skulle indgå i Stavnsbåndsudstillingen.

I 1987 ansattes endnu en museumsinspektør, Jørgen Skaastrup, som primært skulle tage sig af de mange besøgende skoleklasser og opbygge en form for skoletjeneste. Interessen herfor viste sig at være meget stor, og nu foregår der næsten dagligt undervisning i udstillingerne eller i Historisk Værksted, hvor der også vises og prøves forskellige arbejdsprocesser. I nogle tilfælde foregår undervisningen i form af historiske rollespil. Desuden udarbejdes der løbende undervisningsmateriale for forskellige klassetrin, ligesom der afholdes lærerkurser.

Stavnsbåndsudstillingen i 1988 - med titlen "Drømmer jeg - eller er jeg vågen?" - fyldte alle tre udstillingshaller, og det var derfor naturligt at lave en 3-delning: 1788, 1888 og 1988, og derved kunne det også markeres, at Museet ikke blot interesserer sig for landbrugets historie, men også for nutidigt landbrug. Det skyldes dels, at med den hastige udvikling bliver det, der er moderne i dag, meget hurtigt historie, og dels at Museet også ser en opgave i at forklare udenforstående noget om mo-

Fig. 54. Skoleklasse arbejder i Det Historiske Værksted.

derne landbrugs forhold og problemer, der i høj grad er en del af samfundets problemer.

Udstillingen blev den største og mest arbejdskrævende udstilling, Museet nogensinde har lavet, og for at klare det på den korte tid, som byggeriet levnede os, var det nødvendigt at koncentrere arbejdet om 1888-afdelingen i hal II, mens udstillingen "Bondens år" i hal I stort set kunne indgå som 1788-afdelingen. 1988-afdelingen i hal III blev overladt til en række firmaer, der hver opbyggede en stand på samme måde som på en moderne maskinudstilling. Stavnsbåndsudstillingen blev også den dyreste udstilling, Museet hidtil har arrangeret, og den lod sig kun gennemføre i kraft af betydelige tilskud (ialt knap 2 mio.) fra en lang række fonde, pengeinstitutter og private firmaer m.m. Til gengæld er udstillingen udformet således, at det meste af den - i modsætning til de fleste andre stavnsbåndsudstillinger - kan blive stående i nogle år og udgøre Museets generelle basisudstilling.

Åbningen af Stavnsbåndsudstillingen og indvielsen af de nye bygninger var oprindeligt fastlagt til selve jubilæumsdagen d. 20. juni, men da der netop denne dag ville foregå meget mange forskellige steder, og da pressen og ikke mindst TV måtte forventes især at ville fokusere på festlighederne i København, blev det besluttet at udskyde festen på Gl. Estrup til d. 23. juni og holde en kombineret åbnings- og Sct. Hans-fest. Dette viste sig at være en heldig beslutning, for dels blev vi begunstiget

Fig. 55. Fra Ståvnshandsudstillingen 1988.

af det skønneste Sct. Hans-vejr i mands minde, og dels besluttede TV at bruge vort Sct. Hans-bål som årets Sct. Hans-bål. Det resulterede i en timelang TV-udsendelse, der dels var direkte og dels viste indslag fra dagens forløb.

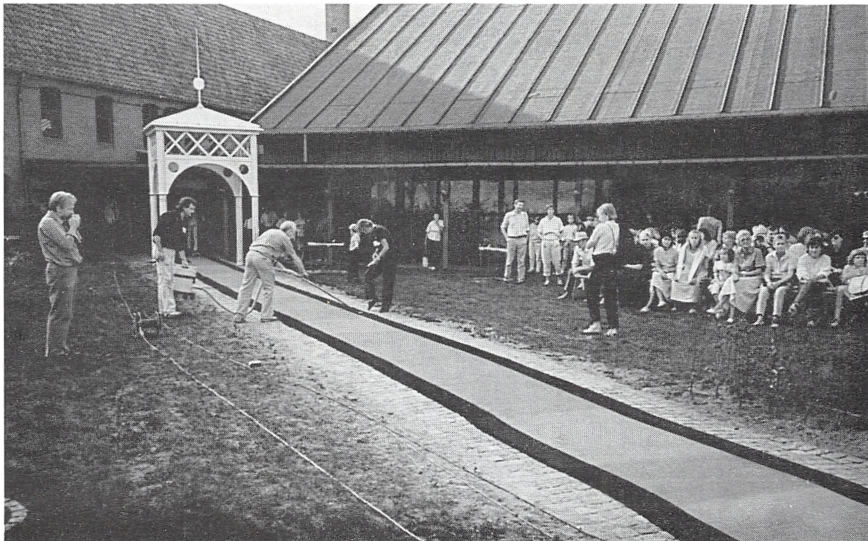

Fig. 56. Fra indvielsen 20/6-1988. De sidste forberedelser inden Dronningens ankomst.

Fig. 57. Fra indvielsen 20/6-1988. Dronningen og Prins Henrik ledsages til nybyggeriet af Svend Nielsen og Vibeke Nielsen.

Festlighederne begyndte om eftermiddagen med et Sct. Hans-marked med en række boder, hvor der blev solgt kager, slik, honning, sivsko, træsko, kurve, potter o.m.a., og i nogle boder kunne man se tingene blive fremstillet. Derudover var der forskellige former for markedsgøgl som teater, marionetteater, visekælling, lirekasse, børnekarusel, ildsluger o.s.v. Prinsens Livregiment spillede, der var opvisning af folkedansere, og midt i det hele ankom et optog fra Randers Handelsstandsforening med musik i spidsen og som bagtrop en gammel selvbinde, der blev overdraget til Museet.

Kl. 19.30 ankom Dronning Margrethe og Prins Henrik, og den officielle del af festen kunne begynde i caféen og centralhallen, hvor henimod 200 indbudte gæster var forsamlet. Efter taler af indenrigsminister Thor Pedersen, der med kort varsel måtte vikariere for landbrugsministeren, og rigsantikvar Olaf Olsen åbnede Dronningen udstillingen og fik den forevist. Bagefter blev der serveret kaffe med kage efter gamle opskrifter, bogen "Drømmer jeg - eller er jeg vågen?" skrevet af Annette Hoff og Finn Tuxen-Petersen blev præsenteret, og Regentparret fik forevist Fynske Kunsthåndværkeres udstilling "Stavnsbåndet" i centralhallen. Derefter samledes alle på gårdspladsen, hvor Povl Dissing og Benny Andersen underholdt. Borgmester Evald Nielsen tændte det store bål i voldgraven ved hjælp af en fakkel med "Dronningens ild" tændt ved Frihedsstøtten under festlighederne i København d. 20. juni, og Dronningen holdt båletalen. Den efterfølgende fællessang, midsommervisen, blev en lidt speciel oplevelse, som vakte både undren og moro, selvom forsangeren, Jakob Højlund, gjorde sit bedste for at råde bod på de misforståelser og tekniske vanskeligheder, som han var aldeles uden skyld i. Dagen sluttede med, at udstillingen var åben kl. 22-24, og derefter kunne vi trække vejret lettet efter en anstrengende, men vellykket dag med over 5.000 betalende gæster.

Indsamling

Indsamling af museumsgenstande er en af Museets fundamentale opgaver, men det må indrømmes, at dette arbejde i nogen grad er blevet forsvæmt i en årrække, fordi de mange andre presserende opgaver kun i meget ringe grad har levnet tid til en bevidst og aktiv indsamling. Vi har stort set måttet nøjes med at foretage et udvalg af de mange tilbud, som Museet har fået, og meget ofte er det sket telefonisk, hvad der er meget utilfredsstillende. Ikke alene er det vanskeligt at bedømme en genstand pr. telefon, men vi får også kun tilbudt de ting, som givnerne tror er interessante for Museet. Ved bestigtigelser derimod opdager vi tit helt andre ting, som vi finder langt mere interessante.

Det stigende besøgstal og det voksende kendskab til Museet har medført en voldsom stigning i antallet af henvendelser, og selvom personaletablen er blevet forøget, er det simpelthen ikke muligt for os at besigtige alle de mange tilbud fra hele landet. Hertil kommer, at Museet konstant har lidt under manglen på egnede magasiner, og dette problem forstærkes af, at mange nyere maskiner er meget pladskrævende, og vi har derfor måttet være lidt tilbageholdende i vort indsamlingsarbejde.

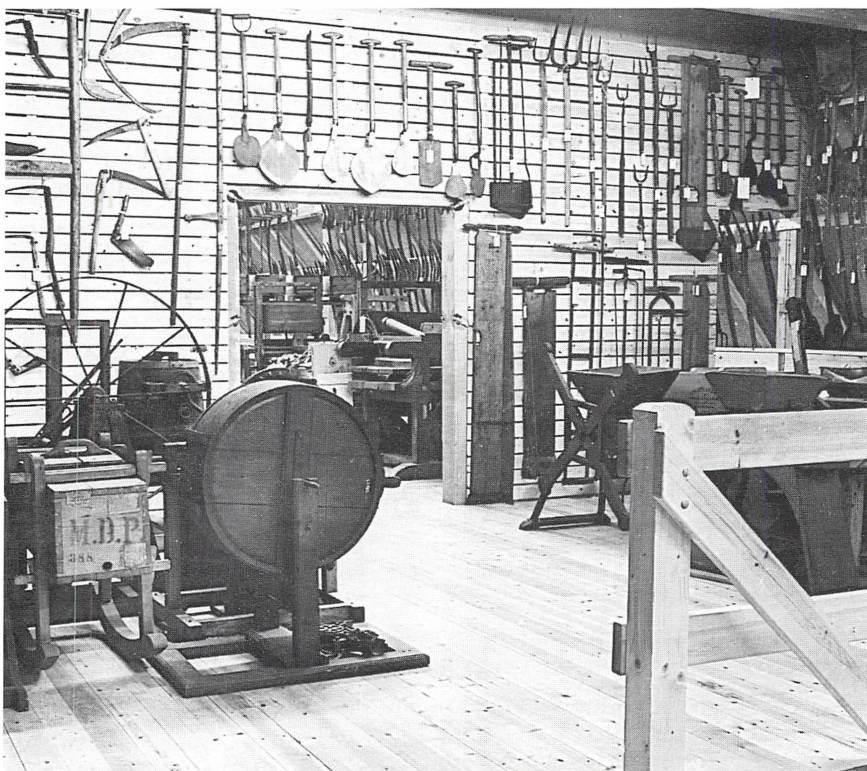

Fig. 58. I den restaurerede bygn. 3 er der i 4 etager indrettet et af landets bedste museumsmagasiner.

Alligevel er der gennem årene sket en jævn tilgang af museumsgenstande, og der kan stadig dukke interessante gamle ting op. I 1976 fik vi således en rensesmaskine, der var fremstillet og signeret af den berømte Lars Hugger fra Jersie, og så sent som i 1981 indgik en hjulplov, der hidtil havde ligget gemt på et loft, og denne plov var i øvrigt nydeligt rødmalet. Det gav stødet til en nærmere undersøgelse af Museets samling af hjulplove, og det viste sig da til vor og andres store overraskelse, at ganske mange af plove har været rødmaledede.

Hovedparten af de nyindkomne genstande har dog været fra dette århundrede, og vi er nok i vor indsamling gået nærmere på nutiden, end man har gjort på noget tidspunkt siden den store udstilling i 1888. Og det er ikke alene et udslag af, at tidsgrænsen for "historisk interessante" genstande forskydes, hver gang en ny generation museumsfolk kommer til. Det skyldes lige så meget erkendelsen af det fornuftige i at indsamle tingene, mens de kan fås gratis, er i god stand og med gode oplysninger, fremfor at vente til alle oplysninger er gået tabt, og tingene er blevet så medtagne, at de kræver omfattende restaureringer og måske endda er blevet så sjældne, at de må købes i dyre domme. Større maskiner som f.eks. mejetærskere vil dog næppe blive kostbare samlere objekter, men til gengæld vil de netop på grund af deres størrelse sjældent blive gemt længere, end de er i brug. Museet har nu 3 mejetærskere og skal formentlig ikke have flere foreløbig - måske med undtagelse af en lille sidemonteret JF, som vi endnu ikke har fået tilbudt.

En anden genstandsgruppe, som vi i de senere år har interesseret os en del for, er traktorer. I modsætning til mange andre maskiner har de en relativ høj skrotpris, og hvis de er af en vis alder, vil de også have en betydelig værdi som samleobjekter for private samlere, som vi ikke kan konkurrere med. Alligevel har Museet gennem årene fået tilbudt en del traktorer, og i nogle tilfælde er traktorerne endda blevet skænket til Museet, til trods for at private samlere eller firmaer havde tilbudt ejeren en betydelig sum. Det er lidt efter lidt lykkedes os at få opbygget en ganske pæn samling, der nu omfatter ialt 36 eksemplarer fra 1916 til 1967, og heraf er foreløbig 27 i stand til at køre. Samlingen omfatter flere ret sjældne modeller som f.eks. IH Mogul 1916 og 1917, McCormick 8-16 fra 1921, Wallis 12-20 fra 1929, Massey-Ferguson 25 fra 1963 og af danske traktorer kan nævnes Danhorse 1957, Saxon Pony (ACAM) 1953 og en 1-cylindret Bukh fra 1954. Sidstnævnte er et af de prøveeksemplarer, der blev fremstillet forud for den egentlige produktion, og så vidt vides blev der kun fremstillet ét eneste eksemplar af den 1-cylindrede model.

Naturligvis er det ikke nødvendigt at have alle traktormærker og -modeller for at belyse landbrugets tekniske udvikling på dette område, og det er da heller ikke hensigten; men på den anden side viser erfaringerne fra vor tidligere traktorudstilling, at netop gamle traktorer er et trækplaster og noget, der kan være med til at gøre Museet til en turistattraktion, og det må vi vel også inden for rimelige grænser have lov at skele lidt til. Publikumsmæssigt kan vi ikke længere leve højt på, at vi har verdens største samling af hjælplove.

Ved siden af genstandsindsamlingen har vi også interesseret os for fotografier og relevante arkivalier som regnskaber og arbejdsdagbøger

Fig. 59. I nybyggeriets tagetage er der indrettet et særdeles godt magasin for mindre genstande.

m.m. Desuden har vi et par gange direkte lavet indsamlingskampagner for maskinbrochurer og -kataloger m.m., et materiale der fylder forholdsvis lidt, men som i mange situationer har vist sig meget nyttigt.

I 1981 fik vi et helt specielt tilbud, idet vi på visse betingelser kunne overtage en gammel gård med en mængde gamle redskaber, og man forestillede sig, at gården enten kunne bruges som magasin eller som en lille filial af Museet. Efter moden overvejelse afstod vi dog fra at tage imod tilbuddet, da vi ikke mente at kunne overskue de økonomiske og praktiske konsekvenser. Og vi har haft tilsvarende betænkeligheder over for de forslag, der fra tid til anden har været fremme om at flytte en vindmølle, vindmotorer og andre anlæg eller bygninger til Gl. Estrup. Sådanne anlæg ville også vanskeligt kunne indpasses i det gamle herregårdsmiljø, og vi hverken kan eller skal forsøge at lave et minifri-landsmuseum.

De nyindkomne genstande har naturligvis alle i større eller mindre grad trængt til konservering og restaurering; men det gælder også alle de ting, som i årevis har været opbevaret i dårlige fjernmagasiner, og dette arbejde har derfor været langt mere omfattende, end hvad Museet har kunnet klare med kun en smed og en tømrer, der også har skullet arrangere udstillinger, vedligeholde bygningerne og klare mange andre arbejdsopgaver. Til gengæld har det været en stor hjælp, at vi i en årrække konstant har haft et vekslende antal henviste arbejdsløse, hvoraf mange har været meget interesseret i arbejdet; men det er ærgerligt, at vi kun kan have sådanne folk i 7 måneder, for det betyder som oftest, at vi må tage afsked med dem, netop når de efter en oplæringstid er blevet fortrolige med arbejdet.

En del af konserveringsarbejdet har naturligvis omfattet genstande, der skulle udstilles, men derudover har det i perioder - og navnlig mens

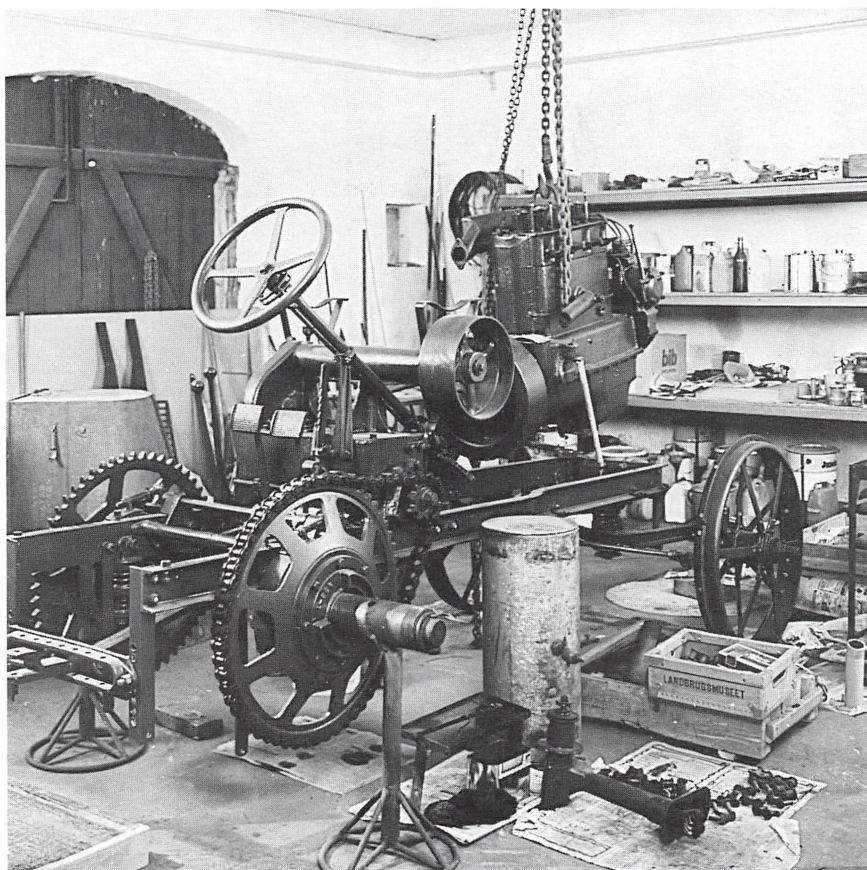

Fig. 60. En »Mogul« traktor fra 1917 under restaurering på Museets værksted.

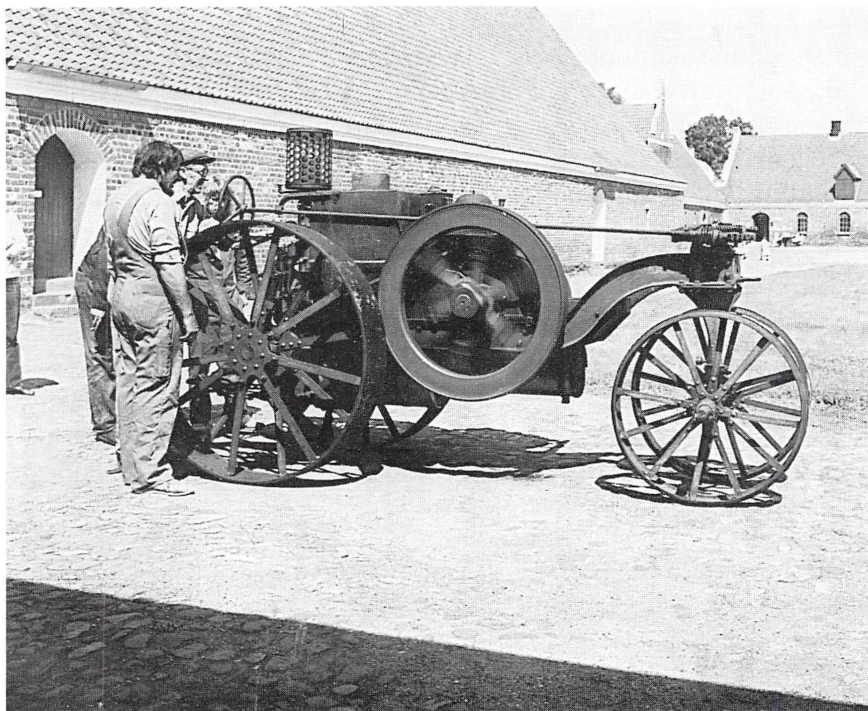

Fig. 61. Den første prøvestart af den færdigrestaurerede »Mogul«.

der endnu kun var små udstillinger - været muligt at foretage en mere systematisk konservering, idet vi gruppe for gruppe har gennemgået et stort antal håndredskaber og mindre genstande, som derefter ligeså systematisk er blevet magasineret i de to gode magasiner i bygn. 3 og i længebygningen. Desuden benyttede vi lejligheden til at få en del af traktorerne sat i stand, mens vi endnu havde smed Karl Bojer ansat, for han havde tidligere arbejdet meget med traktorer.

I de allerseneste år har staben haft så travlt med at lave udstillinger og med at klargøre ting til udstillingerne, at den systematiske konservering og magasinering er gået helt i stå; men i de kommende år må der igen findes en balance, der svarer til Museets ressourcer og personalestab. For man kan ikke i længere tid ensidigt fokusere på kun én af Museets hovedopgaver.

Status

Da jeg for 22 år siden tiltrådte som leder af Dansk Landbrugsmuseum, var det med et begrænset kendskab til Museet, som i en årrække havde ført en forholdsvis stille tilværelse i Frilandsmuseets skygge. Museet

havde værdifulde samlinger, men med dets beliggenhed var det kun ét mindre specialmuseum ud af en lang række museer samlet i København og nærmeste omegn. Jeg forventede derfor, at jeg i de kommende år først og fremmest ville komme til at stå over for en række rent museale opgaver, selvom jeg - og andre - naturligvis håbede på, at der kunne opnås bedre forhold for det betrængte museum; men ingen forestillede sig dengang, at der ville komme til at ske så store forandringer, som tilfældet blev.

Begyndelsen var nu heller ikke lovende, for ganske vist åbnede købet af Gl. Estrup i 1969 store muligheder, men der var på et alt for spinkelt grundlag skønnet alt for optimistisk med hensyn til følgeudgifterne til flytning, istandsættelse og indretning, og dertil kom, at de såkaldte "glade 60'ere" blev afløst af sparetider. Faktisk klappede låget på pengekassen i, ganske kort efter at købet var en realitet, og derfor blev de første år på Gl. Estrup så besværlige og problemfyldte, at det til tider var svært at bevare optimismen.

Det bedste havde været at sætte bygningerne i stand, udarbejde detaljerede indretningsplaner og derefter flytte og sortere de mange museumsgenstande; men forholdene tvang os til lidt hovedkulds at flytte ind i bygninger, der kun nødtørftigt eller slet ikke var istandsat. Det har senere givet meget ekstra arbejde med omflytninger, når der blev mulighed for istandsættelsesarbejder på en af bygningerne. Meget måtte Museet lave selv, og det var hele tiden nødvendigt med den yderste sparsommelighed, udstrakt genbrug og megen fantasi, men trods alt skete der dog hele tiden små fremskridt. I én henseende var det lave aktivitetsniveau dog en fordel, for der blev tid til at holde fuldstændig styr på det flyttede, at opdage og få rettet gamle registrerings- og nummereringsfejl og til at få adskillige genstandesgrupper gennemgået, konserveret og magasineret. Flytningen af de tusindvis af museumsgenstande lagde beslag på megen tid, fordi jeg alene skulle organisere og stå for hele arbejdet; men det kom til gengæld til at betyde, at jeg praktisk talt har haft hver eneste genstand på Museet i hænderne, og det er i mange henseender en stor fordel.

Når der trods de fortsatte spare- og krisetider alligevel kom gang i Museets udbygning, skyldes det mange gode kræfter, og mange personer har været medvirkende, men den, der frem for nogen fik sat gang i udviklingen, var Axel Steensberg, som sammen med Peter Michelsen udgjorde den fagkyndige del af bestyrelsen, og som gennem årene har været mig en stor støtte og Museet til megen gavn. Steensbergs fortjeneste i denne forbindelse er, at han fik gjort direktør A. W. Nielsen interesseret i Museets forhold. I kraft af A. W. Nielsens mange forbindelser, opstod der håb om, at der ville kunne skaffes penge til en større eller

mindre udbygning af Museet, og det i sig selv genskabte en vis optimisme. Og Helge Ribe var ikke sen til at følge sagen op og udfolde al sin overtalelseevne med en passende blanding af begejstring, charme og mild pression; men også andre gjorde en indsats, og anstrengelserne kronedes med held og førte til 1. etape af udbygningen.

Dernæst fik Museet med formandsskiftet i 1979 i H. J. Kristensen en formand, der virkelig interesserede sig for Museet, og som forstod Museets praktiske problemer, og det var stærkt medvirkende til, at der i de følgende år kunne ske en gradvis udvidelse af personalestaben, og det var en helt nødvendig forudsætning for, at Museet kunne øge sine aktiviteter og yde en rimelig service over for et stadig større publikum. H. J. Kristensen kan også tage en stor del af æren for, at det lykkedes at få indrettet et cafeteria, og ikke mindst for, at vi fik gennemført 2. og største etape af nybyggeriet, så det hele stod klart til Stavnsbåndsjubilæet.

Mens N. G. Heine i Lyngby fik ændret en stor og uoverskuelig samling til et velordnet og godt, men måske nok lidt kedeligt museum, der navnlig appellerede til specielt interesserede, så er der nu på Gl. Estrup opbygget et stort moderne museum med mange aktiviteter, og besøgstallet viser, at det er blevet noget af en turistattraktion. Det vil dog ikke få os til for fremtiden blot at hvile på laurbærene. Vi har stadigvæk håb,

Fig. 62. Museumscaféen i centralhallen giver publikum mulighed for en behagelig pause.

drømme og planer om fortsatte forbedringer. Mest påtrængende er en færdiggørelse af cafeteriet, en udvidelse af P-pladsen, istandsættelse af de resterende bygninger og opførelsen af en eller flere gode magasinbygninger. Men vi ville også gerne disponere over noget mere jord, så vi kunne lave demonstrationer, vise forskellige afgrøder, holde forskellige "gamle" husdyr og have plads til at afholde dyrskuer o.lign. Endvidere opererede den oprindelige skitseplan både med en hal IV og med en større foredragssal eller et egentligt auditorium. Et sådant har vi ved flere lejligheder savnet, og som tiden går, vil savnet formentlig blive endnu større, da Museet sandsynligvis i stigende grad vil danne ramme om mange forskellige aktiviteter.

I hvilket omfang og i hvilken takt disse ønsker kan realiseres, er det naturligvis umuligt at sige, for det er jo sparetider, og det vil det sikkert være mange år endnu; men vi vil da ikke på forhånd opgive håbet. Erfaringerne viser jo trods alt, at med tålmodighed kan man blive konge af Sverige - eller endog skaffe penge til et landbrugsmuseum.

Fig. 63. Hjulplow ombygget til svingplow.

HVORNÅR SKETE DET?

- 1967: Museumsinspektør Svend Nielsen ansættes 1/5.
En gavl blæser ud på Vigholmgård 17/10.
Udstilling på AGRIMA.
Julearrangement i Lyngby.
- 1968: Delvis flytning fra Vigholmgård til Rønhøjgård.
Udstilling "Den lange linie" i Lyngby Idrætshal 26/4-5/5.
- 1969: Brochureindsamlingskampagne.
Staten køber Gl. Estrup.
Bygn. 2 rengøres med trykluft og støvsuger 7/5-10/5.
Vigholmgård tømmes.
Der flyttes 21 læs.
Udstilling på Auningmessen.
Udstilling på AGRIMA.
- 1970: Lokomobil afhentes med damptrømler 24/5.
Rønhøjgård tømmes.
Der flyttes 12 læs.
Plovudstilling på Christiansminde 25-26/9.
Ministerbesøg.
- 1971: Tegltag på bygn.3 udskiftes med eternit, gulv planeres.
Gulv planeres i bygn. 4, reoler opstilles.
Gulv planeres i bygn. 7.
Reoler opstilles i bygn. 9.
Hjørnerum i bygn. 9 indrettes til mødelokale.
Istandsættelse af lejlighed påbegyndes.
Der flyttes 11 læs.
Gregersen sælger jorden 15/5.
Træ vælter ned i bygn. 2, 16/7.
Tyveriforsøg i Lyngby 30/7, museumsbetjent Pullich slået ned.
Museet i Lyngby lukker 30/9.
Smed Børge Malmgren tager sin afsked 12/11.

- 1972: Tømrer Knud Jørgensen dør 16/2.
Besøg af Landbrugsministeren og Kulturministeren 1/5.
Lejlighed istandsat.
Kontor og toiletter indrettes.
Udstilling i Herning 5-8/7.
Lægdsmand flytter 13/7.
Kontoret flytter 13/7.
Der flyttes 25 læs.
Første udstilling på Gl. Estrup åbnes 2/9.
Bogen "Bønder i 100 slægtled" udgives.
Tømrer Viggo L. Petersen ansættes 1/12.
- 1973: Kontorchef P. Skibsted efterfølger C. Th. Holbøll som formand 1/1.
Alléen beskæres.
Monarfol opsættes i bygn. 7.
Sti til Herregårdsmuseet etableres.
Udstilling hos S.C. Sørensen, Randers.
Der flyttes 11 læs.
Museumsbetjent E. Pullich (Lyngby) tager sin afsked 31/10.
Tømrer Viggo L. Petersen tager sin afsked 31/12.
- 1974: Skålstén opsættes.
Hovedporten (bygn. 5) istandsættes.
Gavl på bygn. 7 istandsættes.
Midlertidigt værksted indrettes i bygn. 9.
Flagstang udskiftes.
Der flyttes 2 læs.
Udstilling i Handelsbanken i København.
Smed Karl Bojer ansættes 1/3.
Udstillingen "Korn og brød" åbnes 15/5.
ICOM-kongres (Randers-sektionen) besøger Museet.
Ministerbesøg 1/11.
Tømrer Søren Christensen ansættes 1/12.
- 1975: Gamle bro over voldgrav nedrives.
Vej langs voldgrav anlægges.
Træbro over voldgrav etableres.
Byggeplads ryddes.
Gavl på bygn. 6 istandsættes.
Smede- og tømrerværksted indrettes i bygn. 1.
Udstillingen "Sparsommelighed og genbrug" åbnes 1/5.

1976: Telte opstilles på græsplænen.
Taksigelsesfest og ministerbesøg 26/1.
Restaurering af bygn. 3 påbegyndes.
Nybyggeriets 1. etape påbegyndes.
Vinduer i smedjen renoveres.
Kontortrappe inddækkes.
Loft over materialerum udskiftes.
Der flyttes 4 læs.
Museumsassistent Johs. Lægdsmand tager sin afsked 31/10.
Museumsassistent Chr. Brix ansættes 1/12.

1977: Længebygning færdig.
Bygning 3 færdig, telte tømmes.
1. etape af P-plads anlægges.
Delvis istandsættelse af kælder i bygn. 1.
Vestlige del af tag over bygn. 1 udskiftes.
Udstillingen "Mælk-smør-ost" åbnes 1/7.
Plovudstilling åbnes 15/7.
Museumsbetjent Karl-Ove Thorup ansættes 1/8.
F. Mogensen tager sin afsked 1/10.
Kontorassistent Hanna Schmidt ansættes 1/10.
Plovudstilling, Gl. Dæmning 8-9/10.
Udstilling på Auningmessen 22-23/10.
Hal I påbegyndes.

1978: Hal I færdiggøres.
Bygn. 3 isoleres.
Længebygning isoleres.
2. etape af P-plads anlægges.
Serveringslokale indrettes i bygn. 7.
Udstillingen "Røgt og pleje" åbnes 3/6.
Kontorassistent Hanna Schmidt tager sin afsked 30/6.
Udstilling af høstmaskiner åbnes 1/7.
Udstilling hos S.C. Sørensen, Randers.
Kontorassistent Eva Larsen ansættes 1/8.
Indvielse og Dronningebesøg 11/9.
Der flyttes 2 læs.
Museet åbent lørdag-søndag i vintersæsonen.

- 1979: Madpakkerum indrettes, kaffeautomat opstilles.
Vaske- og skyllerum indrettes i bygn. 1.
Kantsten ved P-plads.
Udstillingen "Hesten" åbnes i Århus 26/5, katalog udgives.
Særopstilling af plove til plovsymposium 1/6.
Museumsassistent Chr. Brix tager sin afsked 30/6.
Departementschef H. J. Kristensen efterfølger kontorchef P. Skibsted som formand 1/7.
Udstilling på Karoline-festival i Randers 18-23/9.
Udstilling på Auningmessen 20-21/10.
- 1980: Museumsinspektør Finn Tuxen-Petersen ansættes
1/1.
Museumsbrochure udgives.
Manglende trappe og loft udføres i bygn.3.
1. etape af cafeteriakøkken opbygges.
Cafeteria åbnes 12/7 (Aase Sørensen).
Vintagebiltræf 17/8.
Træ vælter ned i bygn. 9, 7/10.
Temaheft, "Landbruget i historien" udgives.
- 1981: Brochureindsamlingskampagne.
Nødtørfvig varme indlægges i serveringsrum.
Brugt køkkeninventar indkøbes.
Kolindsundudstilling åbnes 13/4.
Udstillingen "Landbokvinden" åbnes 1/6.
Kontorelevstilling (EFG) oprettes.
Første ulddage.
Østlige del af tag over bygn. 1 udskiftes, vandskade 20/8.
Magasinet i Brede tømmes, 6 læs.
- 1982: Cafeteriakøkken med birum indrettes.
Monarfol opsættes i bygn. 6.
Museumsbrochure genoptrykkes.
Olé Tornbjerg museumsassistentelev.
Ungarsk udstilling åbnes 29/4.
Danske folkedansere 8/5.
Ulddage.
Mejeriudstilling åbnes 19/6.
Svenske folkedansere 21/8.
Udstilling af traktorer og vogne 1/10.

Udstilling i Ungarn åbnes 12/10.
Venneforening stiftes 27/11.

- 1983: Toiletter og forrum indrettes i bygn. 6.
Cafeteriagang i bygn. 7.
Tag på smedjen udskiftes.
Portbuer bygn. 1 restaureres.
Ekspropriering for buslomme ved landevejen.
Bi-udstilling, 2 bistader opstilles.
Udstilling "Mål og vægt" åbnes 13/5.
Heftet "Vægt og maal" udarbejdes.
Ulddage.
Kørsel med Mogul traktor fra 1917, 9-10/7.
Amtsmuseumsdag på Gl. Estrup 10/10.
Kontoret udvides.
Staldbygning på Løvenholm lejes for 10 år.
Plove m.m. fra Lyngby flyttes til Løvenholm, 10 læs.
- 1984: Sidste plove fra Lyngby flyttes til Løvenholm, 4 læs.
3 læs flyttes fra Hofmangave til Løvenholm.
Blytag over trappetårn (bygn.1) udskiftes.
Omfattende murreparationer.
Udstilling for skoler på Vejlbj Landbrugsskole 26/3-12/4.
Ulla Høybye overtager forpagtningen af cafeteriaet.
Væve opstillet i forhal.
Ulddage.
1. fåredag 15/7.
Taget på bygn. 4 udskiftes, gulvet planeres.
- 1985: Trappe, loft og forsatsvinduer i bygn. 4.
3 læs flyttes fra Hofmangave til Løvenholm.
Malkemaskineudstilling.
4. maj-arrangement.
Fåredag 14/7.
Udstilling på dyrskue i Randers og Allingåbro.
Ungarsk udstilling 24/8-1/9, kunsthåndværkeren
Margit Pongor.
Midlertidig tegnestue indrettes i "Røgt og pleje".
Smedelaug stiftes 26/9.
Smedjen delvis istandsat.

- 1986: Museumsinspektør Annette Hoff ansættes 1/1.
 Smedjen indrettes, åbnes 31/5.
 Roeudstilling åbnes 13/6.
 Ministerbesøg 16/6.
 Fåredag 13/7.
 Kontorassistent Eva Larsen tager sin afsked 30/11.
 Smed Karl Bojer tager sin afsked 31/12.
- 1987: Museumsinspektør Jørgen Skaastrup ansættes 1/1.
 Smed Eigil Sørensen ansættes 1/1.
 Fotograf Ann Birgitte van Hiel ansættes 1/1 for 1 år.
 Kontorassistent Inge Sørensen ansat 1/1-28/2.
 Kontorassistent Bodil Jensen ansættes 1/3.
 Museumsbrochure i farver udarbejdes.
 Historisk Værksted etableres.
 Undervisningsbogen "Bondens år" bd. 1. udgives.
 Skorstensbrand 24/4.
 Nybyggeriets 2. etape påbegyndt.
 Udstillingen "Bondens år" åbnes 14/5.
 Udstilling i Ridehuset, Århus.
 Udstilling 24/5-31/5, 6 kunsthåndværkere.
 Skelet af middelalderko udstilles.
 Udstilling "Før og nu" åbnes 1/7.
 Fåredag 12/7.
 Demonstration af sivsko og stråarbejder 8-9/8.
 Grundstensnedlæggelse, ministerbesøg 2/9.
 Forsatsvinduer i cafeteria.
- 1988: Skelforandring.
 Flagstang udskiftes.
 Udstilling i Handelsbanken, Rådhuspladsen, i Århus.
 Indvielse af nybyggeri 23/6.
 Åbning af Stavnsbåndsudstilling 23/6.
 Sct. Hans-fest 23/6.
 Åbning af Fynske Kunsthåndværkeres udstilling 23/6.
 Bogudgivelse: "Drømmer jeg, eller er jeg vågen?"
 Bogudgivelse: "Smedjen på Gl. Estrup".
 Undervisningsbogen "Bondens år" bd. 2. udgives.
 Sostrup-spil 2/7 og 3/7.
 Fåredag 10/7.
 Åbning af Langå-kunstneres udstilling 20/7.
 Kalø-spil 7/8.

Vintagebiltræf 7/8.
Formningskonkurrence, åbning af udstilling 23/8.
Tærskedag 26/8.
Husflidsarbejder demonstreres.
Gededag 24/9.
Maskinskue, Frugt- og Grønt- Teknik 30/9 og 1/10.
Åbning af fotoudstilling "Dansk Landbrug" 4/11.
Museet åbent alle dage 10-17 hele året.

DANSK LANDBRUGSMUSEUMS BESTYRELSESMEDLEMMER 1906-1989

* angiver at pågældende er medlem af bestyrelsen i 1989.

Kammerherre K. Sehested, formand 1906-10.
Direktør, MF, P. Th. Nielsen 1906-16.
Hofjægermester Carl Bech 1906-20, formand 1910-20.
Departementschef L. E. Wulff 1906-21, formand 1920-21.
Gdr., MF, A. K. Rosager 1906-22.
Direktør Bernhard Olsen 1906-22.
MF, N. Jensen Toustrup 1910-16.
Hofjægermester, kammerherre H. C. F. W. Cederfeldt de Simonsen
1910-38.
Gdr., amtsrådsmedlem, J. P. Jensen Bjellekjær 1917-28.
Husmand, amtsrådsmedlem, R. J. Vandman 1917-41.
Forpagter Chr. Sonne 1920-35, formand 1921-35.
Kontorchef L. P. Larsen 1921-46.
Museumsinspektør Jørgen Olrik 1922-41.
Gdr. J. S. Jensen-Klejs 1922-46.
Professor O. H. Larsen 1935-46, formand 1935-40.
Forstander Johs. Petersen-Dalum 1938-62.
Departementschef J. Wilcke, formand 1940-45.
Statskonsulent K. Hansen, æresmedlem 1940-41.
Overinspektør Kai Uldall 1941-62. Forsat som konsulent 1962-75.
Husmand Laurits Nielsen 1944-65.
Departementschef P. Stahlschmidt, formand 1945-62.
Professor Aksel Milthers 1946-69.
Konsulent H. K. Olsen 1946-58.
Forstander Kr. Kristensen 1946-56.
Forstander S. Larsen Sørensen 1956-65.
Forstander Knud Hansen 1958-71.
* Professor Axel Steensberg 1962-
Kontorchef C. Th. Holbøll, formand 1963-72.
Forstander J. Bent Sørensen 1963-66.

* Overinspektør Peter Michelsen 1963-
Forstander Poul Dybro 1965-66.
Sekretær Jacob Hansen 1965-70.
Forstander Johs. Ridder 1967-70.
Forpagter Vagn Voigt 1967-78.
* Professor Carl Thomsen 1970-
Sekretær K. Gerner Larsen 1971-72.
Proprietær Helge Ribe 1971-82.
Chefkonsulent Johs. Olesen 1971-82.
Kontorchef P. Skibsted, formand 1973-79.
Sekretær Ejnar M. Nielsen 1973-82.
Kontorchef E. Thrane 1975-78.
Proprietær H. O. A. Kjeldsen 1979-82.
* Skovrider J. E. Due 1979-
* Departementschef H. J. Kristensen, formand 1979-
Godsejer, MF, Bernt Johan Collet 1983-85.
* Gdr. Arne Jørgensen 1983-
* Sekretær Olav Povlsgaard 1983-
* Husmand Jørgen Isaksen 1983-
* Godsejer P. Skak Olufsen 1985-

PUBLIKATIONER VEDRØRENDE MUSEET OG DETS ARBEJDSOMRÅDER

Afbildninger af Genstande i Dansk Landbrugsmuseum, Lyngby 1907 og 1941.

Dansk Landbrugsmuseum, Årsskrift, 1 årg. 1989.

Hansen, K.: J. C. la Cour. Folkets Fører, udg. F. Nørgaard & A. Uhrskov (Kbh.)

Heine, N. G.: Den svenske harve i Danmark. Danske Museer III, 1952.

Heine, N. G.: Manglebræt og Folkekunst, Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1946.

Heine, N. G.: Dansk Landbrugsmuseum, Tidsskrift for Landøkonomi, 1951.

Heine, N. G.: Landbrugsmuseet, Alfabetisk vejleder, U. å. (1954 og 1966).

Hoff, A.: Møg og gylle, Arv og Eje, 1988.

Hoff, A. & Tuxen-Petersen, Finn: Landboliv i Danmark 1750-1850, Munksgaard, Acta-Serien 23, 1988.

Hoff, A. & Tuxen-Petersen, Finn: Drømmer jeg, eller er jeg vågen?

Madsen, Andreas: Dansk Landbrugsmuseum, Gads Danske Magasin, 1916.

Michelsen, Peter: Danish Wheel Ploughs, An Illustrated Catalogue, Internat. Secretariat Publ. No 2, Copenhagen 1959.

Nielsen, Svend: The First Reaping Machines in Denmark, Tools & Til-lage, Vol. I:3, 1970.

Nielsen, Svend: What is the Purpose of the Agricultural Museums?, CIMA III, Budapest, 1971.

Nielsen, Svend: Bønder i 100 slægtled, 1972.
Nielsen, Svend: Landbrug, Arv og Eje, Sparetider, 1974.
Nielsen, Svend: Lidt om vandmøller, Årsskrift for Lokal- historisk forening for Sønderhald, 1979.
Nielsen, Svend: Fissemand og andre høsthjælpere, Folk og Kultur, 1979.
Nielsen, Svend: Hesten, Udstillingspublikation, 1979, (medforfatter).
Nielsen, Svend: Landbruget i historien, Temahæfte, 8.-9. skoleår, 1980.
Nielsen, Svend: Genstandsregistrering, duplikeret kursusgrundbog, 1980.
Nielsen, Svend: Anvendt oldtid, Skalk nr. 4, 1983.
Nielsen, Svend: Vegt og Maal, 1983.
Nielsen, Svend: Drittel og lurmærke, Årsskrift for Lokal- historisk Forening for Sønderhald, 1983.
Nielsen, Svend: Konservatisme eller sund fornuft. Bønder & Fiskere, Festskrift til Holger Rasmussen, 1985.
Nielsen, Svend: Smedjen på Gl. Estrup, 1988.
Nielsen, Svend: De pløjede og de såede, Arv og Eje, 1988, (redaktør).
Nielsen, Svend: Dansk Landbrug 1788-1988, Arv og Eje, 1988.
Nielsen, Svend: Kornrensemaskiner, Arv og Eje, 1988.

Raunkjær, Kristian: Dansk Landbrugsmuseum. En artikel om museets start og udvikling med citater og litteraturhenvisninger, Vort landbrug, 1916.

Skaastrup, Jørgen: Bondens år, Det danske landbosamfund i 1700-tallet, et undervisningsmateriale 3.-5. kl.
Skaastrup, Jørgen: Bondens år, Det danske landbosamfund i 1700-tallet, et undervisningsmateriale 6.-10. kl.
Skaastrup, Jørgen: Fra de store omlægninger til industrialiseret landbrug. Det danske landbosamfund 1788-1988, et undervisningsmateriale 3.-13. kl.

Sonne, Chr. & Hansen, K.: Landbrugsmuseum-Spørgmaalet, Tidsskrift for Landøkonomi, 1933.

Steensberg, Axel: Vejleder i Landbrugsmuseet ved Lyngby, 1938.
Steensberg, Axel: Modelkammeret, Skalk nr. 4, 1988.

Vejleder i Museerne ved Lyngby, 1906-1924 (ialt 6 udg.).

SUMMARY

1941-50

When K. Hansen, Keeper of the Agricultural Museum for over 40 years, died in 1941, the Museum Board then discussed what qualifications were most desirable when a follower was to be chosen. Was he to be a professional agriculturist, or should he be someone qualified in museum practices? The majority preferred an agriculturist, because they feared that a museum man would be too much dominated by the National Museum and its Open Air Branch, in the street opposite. The National Museum might indeed eventually try to integrate the Agricultural Museum into its realm.

The outcome was that Mr. E. H. Koch, teacher in the neighbouring Agricultural School at Lyngby, was engaged as Keeper of the Museum. Since he had assisted K. Hansen in the Museum for some years, it was likely that he would continue without being too much of a new broom. The traditional co-operation with the Open Air Museum continued, though not without friction. The Keeper of the Open Air Museum, Kai Uldall, who was also a member of the Agricultural Museums Board, representing the National Museum, tended to criticise the obsolete exhibition methods, and the neglected conservation of the specimens. In general, he considered the engagement of Mr. Koch as a mistake.

Lack of space was an increasing problem. For this reason, a plan was made during the Second World War to make use of unemployed workers, to achieve the extension of the museum buildings that had been planned in 1935. The scheme failed, and the Museum had to be satisfied with a former barrack for refugees, which was moved in 1947, and rebuilt.

In the meantime, the Museum Board had realized that Mr. Koch's occupation as a teacher left him too little time for his second job. It was clear also, that the Museum needed a trained specialist. Consequently Mr. N.G. Heine, M.A. was taken on as half-time assistant from 1. May 1947. He had been acting as temporary keeper of Nordiska Museet in Stockholm, where he had taken refuge during the German occupation of Denmark. He now began to reorganise and modernise the Agricultural Museum's exhibitions, since the Board had scrapped its 1935 plans for an extension of the Museum complex. The Board's intention, however, was to transform Mr. Heine's post as an assistant into full leadership of the Museum, and this took place in 1950. Mr. Koch continued as a museum consultant.

1950-66

Mr. Heine was now able to start complete reorganisation of his museum. For the first time it became possible to discriminate between groups of items selected especially for public display, and those, which included the great majority of the specimens, that were to be put into the stores. The new exhibition was well planned and clearly presented. It was also well explained through the publication of a new general Guide. The upper storey was closed to the public, and used as a store for hand tools and smaller implements, and over the years it became very well equipped. The storage of ploughs and harrows was also carried out well, and the remaining parts of the collection were packed compactly into other stores.

When this task was finished, Mr. Heine began a programme to complete the museum collections, together with a systematic, new registration of the old collections. He also began to build up the necessary working library. Special exhibitions were arranged nearly every year, so that he gradually transformed the old »Store Museum« into a modern functioning Agricultural Museum.

The new public exhibitions, however, needed more space. Consequently, the stores became more and more packed. It soon became necessary to hire storage space further away, without having the means to fit it up adequately for this purpose. Sometimes old, neglected farm buildings were taken on temporarily, without any payment being involved. But as a consequence, the giver could ask for them to be emptied at very short notice. They were also sometimes exposed to wanton destruction. As a consequence, the museum had to spend much time in moving and rearranging its stored items.

The problem of space became even more urgent, because the branch museums at Dalum near Odense, Ladelund in southern Jutland, and Malling near Århus were losing interest in maintaining their respective museum buildings. Some of them had even reached the stage of being in danger of demolition. The Dalum Branch had to be abandoned in 1960. Its stock was moved partly to Lyngby and partly to some of the temporary stores in Zealand, mentioned above. The Ladelund and Malling branches were abandoned in 1966, and the items were transported to old farm buildings at the manor of Hofmangave, in the northern part of Funen. This solution was thought to be very temporary, but it was not possible until 1984-85 to move half of the stored items to Gammel Estrup. The remaining half remains at Hofmangave under unacceptable conditions.

During the years of Mr. Heine's leadership, the Board kept on discussing how to extend the present buildings, as well as the possibility of

moving the museum to another place. The 1935 plan having been long abandoned, new plans were sketched out, and different possible locations were discussed, including Gammel Estrup Manor, 20 km east of Randers in Jutland. However, none of the plans could be put into effect, and when N.G. Heine died after a period of illness in 1966, all the plans had to be temporarily shelved.

1967-88

When the present author took over the Agricultural Museum on 1. May 1967, the institution was in a betwixt and between situation. But the Board was firm in seeking a solution to its serious problems, either by on the spot extension, or by moving the whole museum. A great deal of time had to be spent on the writing of reports and statements of possible practical solutions, should moving be decided on. The work of registration had to be brought up to date, and preparations made, in case movement had to be implemented at very short notice.

Such uncertainties meant that there was little point in spending time on altering the existing exhibitions. Only minor improvements in the permanent displays, and some temporary exhibitions of different sizes, as well as some activities outside the museum, were arranged.

In the meantime, some new items were acquired, and a successful campaign was carried on to collect catalogues, brochures and manuals, so that museum space might be saved. Such material also had practical value when implements and machines were being restored in the museum workshop.

Plans for extending at Lyngby proved impossible, and in 1969, the Ministry of Agriculture resolved to acquire the farm buildings of the manor of Gammel Estrup between Randers and Grenå-Ebeltoft in eastern Jutland. Once this decision had been taken, practical preparations began, and already two months later the first loads of museum items were on their way from Lyngby to Gammel Estrup. This process of moving was far more time-consuming than anybody had imagined. It also required much time and money. At present, 135 truck loads have been carried to Gammel Estrup, and over 10 more were held off until resources had accumulated to cover the cost of moving them.

One reason for this slow process was the impossibility of providing means for hiring extra manpower. The present author had, in addition to his normal museum work, to carry out personally all the planning and organisational work connected with the removal process, supervise

the packing of 295 cases with lists of their contents, and take the responsibility for not damaging or losing c. 20,000 items. The great advantage was, however, that every item kept in the museum passed through his own hands, so that he knew its contents in a way that would have been otherwise impossible.

Another obstacle to rapid development of the Agricultural Museum at Gammel Estrup was that the farm buildings, dating from c. 1620, had been rather poorly rebuilt after a fire in 1950. They were quite unsuitable for museum exhibitions, and had to be thoroughly reconstructed to serve as museum stores, because they had been built for cattle, horses and pigs. Eventually, they had to be rebuilt inside and their outer frame restored, because the materials used five years after the war had been of a rather low quality, and money for rebuilding had been very scarce. Most of the interior reconstruction of these buildings has, in fact, been carried out by the museum's technical staff, and this task is still far from being complete.

In 1972, the museum office was moved from Lyngby to Gammel Estrup, and in 1975 a carpenter's workshop and a smithy were created. In 1976, a special grant was given for the complete reconstruction of the old byre (originally a barn), so that an ideal four storey store could be arranged. In 1980, it was possible to open a temporary cafeteria in the old stable, and this has later been improved, without being quite finished. In 1983 and 1985-86 the old manorial smithy, dating from the 18th century, was repaired, so that a group of retired blacksmiths from the region could in turn demonstrate their skills to the public, on certain days in summer. They offered to work without any salary, because they felt obliged to keep the old tradition alive.

The exhibitions in the old museum at Lyngby were closed on 30. September 1971, and in the following year the first very small exhibition, covering 150 square metres, was opened at Gammel Estrup. It was arranged at very little cost, in the old pigsty.

In the meantime, it had become clear to all concerned, that the old farm buildings at Gammel Estrup were unsuitable for modern exhibition activities, and that as a result new buildings would have to be erected especially for this purpose. Accordingly, in 1974, the present author jointly with the architect Karsten Rønnow of Copenhagen, began the production of a general plan for the necessary new exhibition halls and linked administrative buildings, suitable for housing a modern agricultural museum over its first twenty years or so, provided the necessary grants and inputs could be provided. The new buildings should not only be inviting to the public, but should also satisfy a series of technical needs. In addition, they had to fit into an environment which included

an impressive commissioned three-winged noble house, with moated fortifications, erected in Dutch renaissance style between the mid-16th and the early 17th centuries. This part of the manor, with its surrounding park, is an independent Manor-Museum, supported by state grants.

The new exhibition and administrative buildings of the Agricultural Museum, would of course not be erected in sequence at the same time. The architect therefore planned a comb-shaped complex, which was advantageous both for exhibition halls, and in line with security needs. The axis of the back of the comb would be two long buildings with red brick walls, that would harmonise with the old renaissance house behind the moats. Viewed from the main road, they would conceal some large exhibition halls, each of which would cover an area of 500 square metres, built without dividing walls or supporting columns. In this way exhibitions could be made without hindrances, provisional walls being put up and removed according to need.

During this preparatory phase, it proved possible to obtain grants of 3 million DDK from the Tuborg foundation, the agricultural organisations, and the Ministry of Agriculture, so that the first part of the plan could start in 1976. A further 850,000 DDK was also got, allowing one of the two long houses, the entrance hall, and hall No. 1 to be opened in the presence of Her Majesty the Queen in the autumn of 1978.

Following this great progress, efforts were concentrated on providing more storage space, to get the remaining items from Lyngby to Jutland. Unfortunately, no money was available for a new storage building, so in 1983, an 1.800 square metres storage room was hired at the neighbouring manor of Løvenholm, so that the last 14 loads from Lyngby could be housed there.

In 1984, Karsten Rønnow was succeeded as the museum's architect by the architects Kjær & Richter of Århus. The planning of the second phase of the new museum could now be undertaken, with the aim of being open in time for the celebrations marking the bicentenary of the abolition of the Danish peasants, and the great agrarian reforms, in June 1988. Celebrations throughout the country were planned to mark this event.

It was extremely difficult to find the necessary money, so that the start was delayed. But in the end, 16 million DDK were secured, and the second long building was built, together with a central hall, with a museum cafe and two more exhibition halls, so that this building of 1,500 square metres could be opened in connection with a Midsummer celebration, on 23. June 1988, when Her Majesty the Queen made a speech at the St. John's Bonfire, in the presence of the Prince Consort and about 5,000 guests.

During the period discussed, the Agricultural Museum has twice radically altered its character: first in 1947, when a scholar educated as a museum keeper, Mr. N.G. Heine, was appointed, becoming its leader in 1950. This greatly improved its public face, as well as its internal reorganisation. But the Agricultural Museum was still in the shadow of the very popular Open Air Museum, and too many other museums in and around the capital competed for the same public.

The second was the moving of the museum to Gammel Estrup. A new era had begun. It started very slowly, but soon accelerated its pace. Whilst the number of visitors at Lyngby had slowly been declining to 10,000 a year, at Gammel Estrup they were increasing from 8,000 at the beginning, to 25,000 after the opening of the first extension. At present, there are 90,000 visitors a year, which is more than we had dared to expect, when the first extension started. In fact, the development during the period from 1971 to 1988 is something of a great adventure, taking into consideration the number of obstacles to be overcome.

Much, however, has had to be neglected during this phase of expansion. The most urgent task is now to resume partly neglected aspects. These include the collection of important types of items, registration of what has been acquired during recent years, preparation of tasks postponed because of urgent work in the storage wings, as well as rearrangement of the stores. In addition, more parking space is urgently needed. Much has to be done to repair and improve the old buildings of the manorial farm, to build a new storage wing, and to complete the whole set-up with a lecture theatre, as had already been foreseen by the architect Rønnow. Space and facilities are needed for animal displays, for demonstration fields, for different forms of ancient crops, and for working with tractors and other kinds of machinery, as well as ancient methods of cultivation. Consideration has also been given to how ancient species of cattle, etc., might be preserved. This is no time to rest on our laurels. The future tasks seem to be legion.

FIGURFORTEGNELSE

Dansk Landbrugsmuseum (arkiv):

Omslag, s. 11, 13, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 35, 37, 38, 51, 53, 54, 55, 61, 62, 64, 66, 70, 72 ø., 72 n., 73, 74, 75, 77, 78, 83, 84, 85 ø., 85 n., 86, 87, 90 ø., 90 n., 91, 92, 94, 95 ø., 95 n., 96, 97, 98, 99, 100, 101 ø., 104, 106, 107, 108, 110, 111.

Holm, K. (Auning):

s. 101 n., 102.

Nationalmuseet:

s. 58.

Nationalmuseet 3. afd.:

s. 16, 40.

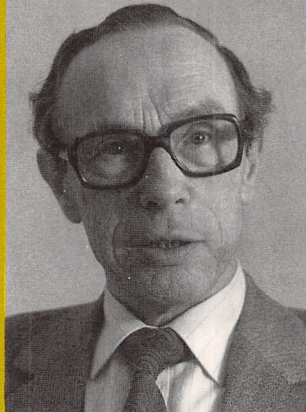
Privateje:

s. 49.

Rønnow, Karsten

(Udbygningsplan for Dansk Landbrugsmuseum):

s. 81.

Bind 2
Perioden 1941-1988
Museumsinspektør
mag. art. Svend Nielsen

Svend Nielsen (f. 1931), mag. art. i etnologi, ledende museumsinspektør på Dansk Landbrugsmuseum. Medstifter af Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter Lejre 1964, dets leder 1964-1966; museumsinsp. ved Nationalmuseets 3. afd. 1964-1967; leder af Dansk Landbrugsmuseum i 1967; medl. af best. for Hist. Ark. Forsøgscenter 1964-1979, fm. 1974-1975; fm. for best. for Jyllands Herregårdsmuseum 1970 og Dansk Kulturhistorisk Museumsforening 1977-1981, vicepræsident for AIMA »Association Internationale des Musées d'Agriculture« 1969-1978 og 1984-1987, præsident fra 1987; medlem af The International Commission for Research on the History of Agricultural Implements and Field Structure fra 1979; medlem af Landbohistorisk Selskab fra 1981; næstfm. for Århus Amts Museumsråd fra 1982.

